

düşten
düşünceye

düşten

a h m e t i n a m

ünceye

ahmet inam

düşten düşünceye

Ahmet İnam, 1947 yılında Sandıklı'da doğdu. 1971'de ODTÜ Elektrik Mühendisliği Bölümü'nü bitirdi. 1980'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden felsefe doktorasını aldı. 1989'da profesör oldu. Halen ODTÜ Felsefe Bölümü Başkanı.

İnam'ın başlıca yapıtları:

Teknoloji Benim Neyim Oluyor? (1993)

Gülden ile Hoca (1994)

Edmund Husserl Felsefesinde Mantık (1995)

Ahmet İnam
Düşten Düşünceye; Bilim, Teknoloji ve Çevre Üstüne
© İmge Kitabevi Yayınları, 1996
Tüm hakları saklıdır.
ISBN 975-533-116-6
1. Baskı: Ocak 1996

Kapak Tasarımı
Fatma Korkut

Dizgi
Mesut Seven

Kapak Baskısı
Pelin Ofset 418 70 93

İç Baskı ve Cilt
Zirve Ofset 229 66 84

İmge Kitabevi
Yayıncılık Paz. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Konur Sok. No: 3 Kızılay 06650 Ankara
Tel: (312) 419 46 10 - 419 46 11
Faks: (312) 425 65 32

Ahmet İnam

Düşten Düşünceye

Bilim, Teknoloji ve Çevre Üstüne

SUNU

*Kitaptaki yazılar
2 Mayıs 1993 ile 17 Nisan 1994
tarihleri arasında **Aydınlık** gazetesinde,
bu gazetenin eki olan
Bilim ve Ütopya dergisinde yayınlandı.
Teknoloji, Bilim, Çevre konularına
belli bir açıdan bakmayı deniyorlar.
Kitap Aşk üstüne bir yazıyla bitiyor.
Aşk biter mi?
Demek ki kitap da bitmiyor.
Görüşmek dileğiyle...*

Ahmet İnam

İÇİNDEKİLER

1. Düşten Düşünceye Dek	10
2. Düşlerime Haddini Kültürüm Bildirecek	12
3. Teknolojinin Neresindeyiz?.....	15
4. Farkedemediğimiz Bir Belâ: Üslupsuz Teknoloji	18
5. Teknoloji ve Şiir	22
6. Önce Kalınlaştıralım; İncelik Sonra	26
7. Tutku Toprağından Fıskıran Teknoloji Ağacı	30
8. Teknolojinin Sütannesini Olarak Acı	34
9. Uzman mı, Azman mı?.....	38
10. Durdurup Teknolojiyi İnebilir miyiz?	42
11. Mastürbasyonu Besler mi Teknoloji?	45
12. Gül ve Teknoloji.....	49
13. Çevre ve İnsan: Elif Kız ile Garip Ali	53
14. Çevre-İnsan Düğümünü Kim Çözer?	57
15. Minareden At Beni	61
16. Bizde Neden Felsefe Yok?.....	65
17. Bilgisayarındaki Kuş	69
18. Hoca ile Mühendis Kâzım.....	73
19. Teknoloji Körü müsünüz?	77
20. Düşünce Mutfağındaki Fareler	81
21. Ebu Garib'in Kitabı.....	85
22. Akıl ve Doğa	89
23. Bizi Muhabbet mi Öldürdü?.....	92
24. Hüznüm: Umudumsun Sen	96
25. Eros ve Teknoloji	99
26. Teknolojinin Önemsemediğimiz Öğeleri	103
27. Cin Hoca'dan Teknolojiye	107
28. Teknoloji ve Ölüm	111
29. Gönül ve Ütopya	114
30. Hayat ve Bilimde Mizah	117

31.	Bilimi Anarşi ile Anlamak	120
32.	Bilimde Yarar Aramak Yararlı mıdır?	123
33.	Özgöl Bilim Nedir?	126
34.	Anarşizm mi? Peki Bizim Doğı Diye Bellediğimiz Görüşümüz Ne Olacak?.....	129
35.	Duvar.....	132
36.	Kent Denen Bilmece	136
37.	Bir Kentte Kaybolmak	139
38.	Urfa'yı Neden Hak Saklasın?	142
39.	Mahallede Bir Felsefeci.....	146
40.	Çevrenizde Dostunuz Var mı?.....	149
41.	Büyücölari Yakmalı mı?	152
42.	Simya Evi.....	156
43.	Medyaya İsyanımın Ardında Ne Var?	160
44.	Çevrenizdeki Çevreleri Gördünüz mu?	163
45.	Doğal Olanı Kurcalamak Doğal mı?	166
46.	Marks Amca'yla Ne Konuştum?	170
47.	Yapay Zeka, Geri Zeka mı?	174
48.	Vah Üniversitem Vah!.....	182
49.	İşe Yaramayan Bilgilerle Hayaller Üniversitesi	186
50.	Üniversitenizde, Sokrates Hiç Gül Kokladı mı?	190
51.	Aşkın Gücü Var mı?	193

DÜŞTEN DÜŞÜNCEYE DEK...

Teknoloji ve bilimi, bunların şimdilerde birbirlerine sıkı sıkıya geçmiş bütünlüğünü, elbette hayatımız için yorumlayacağız. Teknoloji bizi değiştiriyor, ama o bizim teknolojimiz, öyle olmalı, öyle olmalıydı. Bizim de ona karşı sözümüz var. Düşlerimiz, düşünce gücümüz var. Yoksa onlar da teknolojilendi mi? Hayatımız yalnızca teknoloji-den mi oluşuyor? Ne var teknolojinin yanında, ötesinde? Hiçbir şey mi? Herşey, ama herşey teknoloji mi oldu? Medya ile sevgilim de teknolojilendi mi? İçimde duyduğum müzik? Şiirim. Tutkularım. İnançlarım. Onlarda mı teknolojinin tekeli altında? Boyunduruğunda mı? Şu yazımda mı teknoloji? Sevişmek teknoloji, sevdamız, rakımız, umutlarımız, okuduğumuz bunca kitap?

Teknoloji yorumumuz da teknoloji. Devlet yönetimi. Her türlü iletişim. Diyelim ki öyle. Kim korkar teknoloji-den?

Aç insanlar korkar. Mazlumlar. Hakkı yenenler. Düşlerini yitirmişler. Tahakküm düşlerimizdir.

Çare yine düştedir. Yine düştedir, benim düşleri bulanık, ürkek okurum. Düş kurmanın cesareti var bizde. Teknoloji elimizden gitmişse, gitmekteyse, öyle sanıyorsak: Düşlenelim öyleyse! Teknolojilenmişsek herşey bitmedi. Yüzlerce şirket milyonlarca dolar akıyorsa piyasada, gücü elinde tutanlar yarattıkları konforun, irdeleyemedikleri ucuz zevklerin, basmakalıp hayat anlayışının

gündemini medya aracılığıla başımıza kakıyorlarsa, rahatsızsak böyle olmaktan, suçu teknolojiye yüklüyorsak ya da teknolojinin ardındakilere, çare düştedir: Bizde. Her türlü kafa tutuşun gerisinde yatan o: Düşlemek. Ummak. Beklemek. Beklentisi olmak. Ama bunun için bekleme-mek. Atılmak. Konuşmak. Eleştirmek. Biraraya gelmek. Örgütlenmek. Tartışmak. Coşkumuzu yitirmemek; Düşüm-müzü. Düşümümüzü, düşümlüğümüzden düşünceye dek savun-mak. Elbette düşlerden düşölür. Düşlerimiz gerçeğe çar-par ve düşeriz: Yeni düşlerle dineliriz yeniden.

Teknoloji elimde değil. Ne dönüyor o alanda? Yapılan-lar benim hayırma mı? Evet, senin "evet"ine. Teknoloji se-nin. Sahip çıkmazsan gittin demektir. Bütün paranoyak teknoloji teorilerinin, 'robotlaşıyoruz', 'yüreğimiz elden gi-diyor' feryatlarının düşlerimin canlılığında, ateşinde, coş-kusunda yeri var.

Dikkat edin, ben "mikro düzeyde", gönül, yürek, bi-rey düzeyinde konuşuyorum. Benim saplantım bu: Tek-noloji belasını yine teknolojiyle halletme olanağını yadsı-mıyorum.

Yalnız: "Yaşasın teknoloji, gel kurul toplumuma, tüm sıkıntılarımız gidecek seninle" diyenlerden değilim. Tek-nolojiyle uğraşanlardanım, ona hesap soranlardan. Onu düşünenlerden, ona evet diyenlerden. Hayır da diyenler-den.

Teknoloji, düşümle ateşimi körüklediğim hayat için. Her derdime çare değil. Dertlerime çare. Geri dönülemez bir noktadayım. Nicedir benimle, benim içime geçmiş. Teslim olmadım ama. Hâlâ teknoloji olmayan yanımda var. (Hınzır eleştirmen: "Geçer merak etme, bir süre sonra, teknoloji tam gelişimine ulaşınca ülkemizde, serapa tek-noloji olursun, sen de!") Bu yanımda teknolojiyi, baştaki, başlangıçtaki yerine, insanın hizmetinde, insan için olan yerine götürecektir. Yoksa teknoloji kendini de, beni de, ih-tiyar gezegenimizi de yok edecek.

Düşten çıkararak, düşünceye. Düşünerek teknolojiye. Hayatımıza sahip çıkmaya. Teknolojiyle diyaloga geçmeye. Ona alternatifler yaratmaya. Düşlerle beslenen düşünceye. Arayan, soran, teknolojiler yaratıp, yarattığının altında ezilmeyen düşünceye.

Okura bir ses vermeye çalışacak bu köşe. Sesden rahatsız olan okurlarla konuşmaya hazır. Göbek adımız "Muhabbet"tir. Muhabbetimiz olduğu sürece, teknoloji-den korkumuz yoktur. İnsanın bir yanısıdır o da. Bizden biridir. Elbette masamızda yeri vardır. Teknolojiyle de konuşuruz.

Değişiyoruz. Hızla. Teknoloji almış başını gidiyor. Hüs-nükuruntumuz şudur: Bizim bahçemizden de geçecektir. Onun kulağına, binlerce yıldır sürüp giden insanın serüvenini fısıldayacağız. "Bizi değiştir. Biz de seni. Bizim bir parçamız olduğunu unutma" diyeceğiz.

DÜŞLERİME HADDİNİ KÜLTÜRÜM BİLDİRECEK

Batı dillerinde “düş” anlamına gelebilecek sözcüklerden biri olan “fantezi” sözcüğünün kökenini incelediğimizde, nasıl “ışık”la, “parıltı”yla ilgili olduğunu görürüz. Düş, düşünceyi besler, devindirir. Onu ısıtır, parlatır. (Sakıncalarını da unutmayalım: Yalnızca bir cila olmamalı düş!) Tasarılarla gerçekleri birbirlerine bağlayabilir. Sadece uykuda görülen bir şey değildir o; uyanırken görüldüğünde de insanları gaflete, yanlışla götürdüğü söylenen şey de değil. Düş, **ötede olmak** demek. Gerçeklerle başdebilmenin, gerçekleri anlayabilmenin, değiştirebilmenin onsuz edilemez bir yolu. Yaratıcı düşüncenin itici gücü. Doğrusu, bir güce dönüşebilir düş, **düş ustası** isek.

Bilimde ve teknolojiye düşün at oynattığı alanı kuramlar. Sorunlara aranan çözümler. Zaman zaman daralan ufukumuzu açan, sıkıştığımız noktalarda bize sıçrama gücü, savaşıma diriliği veren düşgücümüz hep. **Düşgücü eğitimi**, kuramlar oluşturmak, altından kolay kalkılmayan sorunlara düşgücünü zorlayarak çözümler aramanın öğrenilmesi, öğretilmesi önemli. Bilgi edinme çabamızın, olağan eğitim sürecinin dışında fazla bir eğitimi yok düşgücünün.

Tıpkı, düşünmenin öğrenilmesi, öğretilmesi gibi, başka şeylerle birlikte başarılabilir bir çaba. Büyük ustaların bilim adamlarının, mucitlerin, mühendislerin, sa-

natçıların, filozofların üstesinden gelebildiği bir uğraş. Herhangi biri olarak bizler de düşgücüyle bir adım ötesinde olabiliriz hayatın, bir adım gerisinde, belki de tam ortasında. Görebilirse (olağan ki düşgücümüzle) hayat bütün düşlerden daha fazladır!

Düş, bilimin kaynağı. Araştırmacı bilim adamının en önemli yardımcısı. Evrene ilişkin kuramların cesur düşlerden kaynaklandığını, örneğin **Einstein**'in hayatına baktığımızda görebiliriz. Tasarıların, tasarımların, seçilen problem öbeklerinin, araştırma **gündemimizin** belirlenmesinde yürünecek yolda düşgücünün katkısı var.

Düşü kullanarak evreni anlamaya çabalayan bilimi de, basmakalıp, artık eskimiş görüşlerin, anlayışların **ötesinde**, hayatımızda bir heyecan ögesi olacak biçimde yorumlamada düşgücü gerekli.

Bilime bakarken düşgücümüzü yanımıza alabiliriz. Bir attır düşgücü. (Arapça'da "hayal" sözcüğü "heyl"den geliyor, "heyl" "at" demek!) Bineriz, öyleyse, üstüne belki uçan haliya binmiş masal kahramanı gibi, uçarız! Bilimi, atımızın sırtında kendi düş dünyamızın, kişiliğimizin, dünya görüşü ve psiko-sosyal gereksinmelerimizin ışığında görürüz. Atı alan Üsküdar'ı geçer mi bilemem. Düşleri önemseme çöreklenebilir beynimize. Bilimdeki düşü yakalamaya çabalarken, kullandığımız denetimsiz, beceriksiz düşgücü bizi yanıltabilir.

Unutmayalım: Düşlerin sınırı olmalıdır. Gerçeklerle iletişim halinde olmayan düşleri, ölmeyen, öldürülmeyen, öldüren düşlerin tehlikesini görelim. Denetimsiz düşlerin, biz onları denetleyeceğimiz yerde, onların bizi denetlediği denetimsiz düşlerin, sağlıksızlığından sakınalım.

Bilim yorumlanacak, hayatımızın içinde, hayatın hizmetine koşulacaktır. İşte bu görevde, bilimin içindeki düş de, dışındaki düş de denetlenmeli, sorgulanmalıdır. Bilimin içindeki düşbilim adamlarının düşü, beslendiği hayatın katsayısıyla çarpılmalıdır. Düşlerimiz, bilim adam-

ları olarak, toplumumuzdan, toplumumuzun sorunlarından kaynaklanmalıdır. Atımız Anadolu'nun atıdır, bu toplumun atıdır. Bu ülkenin bilim adamları, evrensel bilimin sorunlarına kendi kültür ve değerleri açısından katkıda bulunacak düşgücünü geliştirmelidir. Önümüze çıkan, çıkarılan her probleme, hayatımızın yüreğini besleyecek kanı pompalamayan, kendi buluşumuz olmayan problemlere harcanan düşgücü, **düş ahlakına aykırıdır.**

Evet düşlerimizin de bir ahlakı, bir sorumluluğu vardır. Düşlerimiz bizi, toplumsuz, kültürsüz, **entelektüel serseriler** olalım diye beslemesin. Entelektüel serseriliğe kültürümüzün sorunlarıyla doluyorsa saygı duyulabilir. Olağan ki düşlerin bu tür yönlendirilmesi bizi kurutabilir de. Vatan-millet aşkına, günlük sorunlara, uğraştığımız bilim ve teknoloji dalının dünyada ulaştığı düzeyin çok aşağısında çözümler getirmeye kalkışmak da başka bir gaflettir. Düşleri kullanma sanatı, düş ahlakı, düşgücü ahlakı içinde, kendi sorunlarımız, kültürümüz, teknolojimiz içinde, düzeyi düşürmeden, düşlerimizi sırtında taşıyan atın hızını kesmeden gerçekleştirilmelidir.

Ne düş özürlü biri gibi, **etnosentrık**, kültür enayisi, toplumunu bilimin taşrasında yaşayan ne de içinde çalıştığı, yetiştiği kültürü yok sayarak düş atını aşırı mahmuzlayıp, gerçeğinden kopuk çalışan bilim-teknoloji adamı istiyoruz. Düşlerimizin sınırı kültürümüzdür. İnsanı-mızdır. Tarihimizdir. Toplumumuzdur. Onlar hem sınırdır düşlerimize, hem de beslerler düşlerimizi.

Bilim dışındakilere gelince. Bilimi düşlerinde yorumlayanların da sınırlarında kültürleri, toplumları var. Bilim politikasını düzenleyen, bu konuda kafa patlatanların da nasıl bir toplumda, kimin için, ne adına bilim yapılması gerektiğini düşünecek düşleri olmalı.

Yoksa, düşler elden gider. Bilim elden gider. Kültür kokuşur. Düşekalırız.

çok önemli

TEKNOLOJİNİN NERESİNDEYİZ?

Tepemi attığı zaman bu soruya yanıtım, “çok ayıp bir yerindeyiz” oluyor. En azından iki anlamıyla: 1) Müstehcen bir sözcüğün üstü kapalı ifadesi olarak, 2) Bulunduğumuz yerden utanmamızı vurgulaması açısından.

Olağan ki bu yanıt soğukkanlılıkla verilmiş bir yanıt değil. Yine de tepesi atmış bu yanıtın üstünde biraz düşünmek istiyorum. Çünkü kızgınlık anında dile getirilenler de sezgisel çıkış noktalarımızı açık kılmakta yardımcı olabilir.

Dünyadaki teknoloji üretimine gerek kuramsal gerek uygulama alanında katkımız çok az. Üretilcek nesneleri biz tasarlamıyoruz, üretim gündemini biz planlamıyoruz. Dışımızdan bir yerlerden üzerimize teknoloji geliyor. Üzerimize geliyor teknoloji. Teknoloji büyümek, kendine pazarlar bulmak, ölmemek, ayakta kalmak için yayılmak zorunda. Bu yayılımında teknolojiye katkımız, üretimden daha çok tüketimde. Teknolojinin ardındayız demek ki! Çekiyor bizi. Pazarı belirliyor. Ekonomiyi. Toplumsal ilişkileri, kentleşmeyi, iletişimi. Teknolojinin bulaşmadığı bir yanıımız yok. Tam ortasındayız demek ki. Yakınıyoruz ondan, beklentilerimiz var. “Bizi rahata eriştir, sorunlarımızı çöz, hastalığımızı iyileştir” diyoruz, teknolojiye gidiyoruz. Kurmak istediğimiz dünyalar var, teknolojiyi yardıma çağırıyoruz. Önündeyiz demek ki. Eziyor bizi, bizi bize yabancılaştırıyor. Bizi robota çeviriyor.

Elektronik aygıtların oyuncağı oluyoruz. Bilgisayarların, televizyonların. Altındayız demek ki. Ve düşünüyoruz, eleştiriyoruz onu, ne körü körüne peşine takılıp, tutsağı olarak ardına düşünüyoruz, ne şımarık bir çocuk gibi sömürerek, bize hep bize gelmesini söyleyen, önünde olanlarız, ne de ruhumuzu, gönlümüzü, kültürümüzü yitirdiğimiz için üstümüze çöküyor: Üstündeyiz onun. Değerlendiriyoruz, anlam verip, irdeliyoruz. Demek ki teknolojinin her yerindeyiz. Heryerinde olmalıyız. Çünkü, teknoloji biziz. Yaşadığımız şu yıllarda artık kültürün bir adına da teknoloji diyorlar.

Peki, aybımız nereden kaynaklanıyor? Önce, hâlâ şu "neresindeyiz" sorusunu sormamızdan. Hayatın neresindeyiz? Neden sormuyoruz? Tarihin neresindeyiz? Toplumun? Kültürün?

Teknolojiyi hayatımızı irdeler gibi irdelemeyi bilmiyoruz. Teknolojiyi hayatımızın dışındaki bir yerlerde tasarlıyoruz. Şiirle olan bağını, duygularımızla, kıskançlığımızla, korkularımızla, huysuzluğumuzla onarı ilişkisini göremiyoruz. Hep üzerine basılıp çıkılacak, hep sömürülecek bir "mal" gibi anlıyoruz onu. O nedenle ayıp bir yerindeyiz.

Onu, bu haliyle bizim kültürümüz yaratmadı. Farklı yaşama biçimleri, inanç sistemleri ve değerleri olan insanlar geliştirdiler onu. Üretim bir zihniyetin, bir düzenlemenin, (düzenlenmenin) toplumsal örgütlemenin (örgütlenmenin) bir sonucu. Bizler yalnız sonuçları algılıyoruz, araçların, başlangıç noktalarının ne olduğunu pek düşünmeden. O nedenle "ucuz yoldan" nimetlerini devşirmek istiyoruz. Bir örnekle açıklayayım:

Güzel pastalar yapmak istiyoruz. Pastaları yapacak "en gelişmiş" araçlarımız var, doğrusu, başkalarından bulmuş getirmişiz. Vitrinimiz güzel pastalarla dolu. Hatta, pasta makinasının kullanım kılavuzundaki sözlere de son derece duyarlıyız, ne yazıyorsa uyguluyor, aletin bakımı için gerekenleri yapıyoruz. Oysa vitrinin ardındaki

mutfak felaket: Unların içinde böcekler geziyor, yumurtalar bayat; pastayı yemeyi de bilmiyoruz, bir "masa adabımız" yok, tıkınıyoruz sadece; bir yığın göbekli adamın tiryakisi olduğu birşeyler üretiyoruz. "Makina" pasta ihtiyacımızı karşılıyor. Tıkınma ihtiyacımızı. Tıkınmayı yemeye dönüştürecek kültürü bulamamışız. Pastayı tatmayı bilmiyoruz. Tadı bir yaşama sevincine dönüştürmeyi, müzikle, şiirle, düşünceyi beslemeyi. İşte teknolojinin çok ayıp bir yerindeyiz. Ayıp ediyoruz, hem makinaya, hem kültürümüze, hem kendimize.

"Karamsar olmak için sebebimiz var mı? Değişiyoruz işte. Teknoloji bize böyle geliyor. Pastayı biz böyle yiyoruz. Bu bizim kültürümüz. Bunda yakınacak ne var?"

Çok şey var. Tıkınmaya tahammülüm yok. Sizin var mı? İnce yaşamaya, ayrıntılarının farkına varılmış, bilincine erişilmiş yaşamaya karşı mı çıkıyorsunuz?

Bir toplum düşünme özürlü ise, teknoloji özürdür de. Öyleyse, yaşama özürdür de.

Mühendislerin yönetiminde olduğu toplumumuzda teknolojiyi ıskalıyoruz. Mühendis kafası, bizim kültürümüzün genlerindeki "pragmatik" zihniyeti, koşullara çabucak uyuverme yeteğini sömürüyor. Gavurun "der Erfolg heiligt die Mittel" dediği, "amaçlar, araçları meşrû kılar" sözünü meşrûlaştırıyoruz. Bu tehlikelidir, mühendis kardreşlerim. Şiir okuyun biraz, folklorumuzla ilgilenin, edebiyatımızla. İnsanımıza kulak verin. Bir politikacı, bir yönetici olarak değil, bir dost, arkadaş, sevgili, ana, baba olarak. Tarihimizle ilgilenin, mimari geçmişimizle. Düşünceyle uğraşın biraz. Kitaplığınızda, Amerikancadan çevrilmiş, dünyanın bir köy olduğunu söyleyip duran, globalleşmenin nimetlerini sayıp döken kitapların dışında, bir Yunus olsun, bir Karacaoğlu. Ayıp etmeyin mühendis kardreşlerim. Teknolojinin yüreğinde olalım, beyninde, pornografik yerlerinde değil. Ayıp etmeyelim. Kültürümüze, insanımıza, geçmişimize, geleceğimize.

FARKEDEMEDİĞİMİZ BİR BELA: ÜSLUPSUZ TEKNOLOJİ

Teknolojinin “evrensel” niteliğiyle insanın doğa koşulları içinde kendini var etme çabasında, eli, gözü, ayakları gibi bir “organı” olduğunu söyleyenler için “el, eldir”, her insanda aynı işleri görür, teknoloji de teknolojidir, kültürü oluşturan bir bileşen olarak, işlevi her kültürde aynıdır.

“Teknoloji bizim aletimizdir, aracımız; kılavuzu vardır, yoksa, çalıştıramazsınız onu, gerektiği gibi kullanamazsınız. Bir çalgı aleti gibi değildir, becerebildiğimizde, kendi yeteneğinize göre dilediğiniz sesi çıkaramazsınız. Teknoloji, kullanımı ve yapım kuralları olan bir etkinliktir. Bir sanat değildir. Yapacağınız makinenin bir kullanılma amacı vardır; amacına uygun çalışması için, çalışma ilkelerine, fizik, kimya... mühendislik bilimlerine dayanmak zorundadır. Matematiğin diliyle anlatılmalı, verimli çalışması için bütün bu bilimlerin oluşturduğu kurallar bütünlüğüne sıkı sıkıya bağımlı olmalıdır. Teknoloji, insanın bu gezegendeki binlerce yıllık serüveninin yarattığı bir kurum, bir bilgi yapısı, bir kültür. Doğa yasaları nasıl kültürden kültüre, insandan insana değişmiyorsa, nasıl insanın kalbi, midesi, beyni aynı biyo-kimyasal, biyo-fiziksel ilkelere göre çalışıyorsa, teknoloji de her kültür, her insan tarafından aynı biçimde kullanılacaktır.

Yoktur, teknolojinin yüzü, kimliği, milliyeti. Bakmayın 'MADE IN'lere, bunlar, ürünlerin üretildiği yerlerin, fabrikaların, firmaların, atölyelerin farkıdır. Arabamı yeşile boyatsam, aynı marka, aynı yıl üretilmiş başka renkli bir arabadan ne denli farklıdır ki?"

İşte benim gibi düşünmeyenlerin bir kısım düşünceleri.

Oysa teknoloji, zaman içinde, belli bir dünya görüşü, yaşam anlayışı sonucunda ortaya çıkmış bir organımızdır, eğer organ benzetmesinde ısrarlıysak. Organlarımızın uzantısıdır; çevremizle, karşımıza çıkan sorunlarla boğuşa boğuşa edindiğimiz deneyimlerimizin ürünüdür. Dışımızdaki ve içimizdeki gerçeklik, onlara karşı koymadıkça, direnmedikçe, var olmamıza izin vermez. Eğer **kim** olduğumuz, hangi kültürde, nasıl yaşayıp, hangi dili konuşarak, hangi müzikleri dinlediğimiz önemli ise teknoloji, **öz-teknolojimiz** olmak durumundadır.

Öz-teknoloji kendi yaşayışımızdan devşirilmiş teknolojidir. En azından iki anlamıyla: 1- Öz-teknolojiyi üretmeyi becerebilirsek, üretim kendi sorunlarımıza, beğenimize, gereksinmelerimize, giderek değerlerimize, sanatımıza, sanat anlayışımıza uygundur. 2- Tüketici konumda isek öz-teknoloji, üretilmiş teknolojinin ardında yatan ideolojinin süzgeçten geçirilip, tüketim sarhoşluğuna, kolaycı, keyif verici ayartmalarına kapılmadan, yaşam akışının doğallığı içinde kullanageldiğimiz bir teknolojidir. Televizyonu kullanırız. Televizyon da bizi. Elbette öz-teknoloji nerede, nerelerde, nasıl kullanıldığımızın bilinciyle yaratılır. Tüketici durumda bile. **Farklıysak, teknolojiyi farklı kullanırız, farklı üretiriz.** Farklı olmayan kültürlere, teknolojinin egemenliği kolaydır. Teknoloji virüs taşıyıcı. AIDS'i biliriz de, bunu bilemeyiz. Üvey-teknoloji bizi teknolojileştirir.

Teknolojiyi kullanırken, kültürümüzden, kendi gözümüze, gönlümüze sahip oluşumuzdan doğan **kendiliğin-**

den bir direncimiz vardır. Yüzlerce, belki binlerce yıllık geleneklerimizden gelen. Direnç gereklidir. Güzeldir. Çirkinleşebilir de. Ne zaman? Onu bir öcü gibi gördüğümüzde. Canavar gelecek ve bizi kesecek. Kaç dişi, kalmıştır onun? Teknoloji, inançlarım, folklorum, yaşama sevincim üzerine basıp, zıp zıp zıplayacaktır. Kültürel namusum ortadan kalkacak, teknoloji kültürümüzün ırzına geçecektir. teknolojimizi. Teknofobi. Üvey teknolojinin gizli virüsünün tehdidi. Kültürel bağımsızlık düzenimiz kurulamadığı sürece.

Teknolojiden korku, korktuğumuzun başımıza gelmesine yolaçabilir. Bir ihtiyattan kaynaklanıyor, bir direnme, koruma tutumumuzdan besleniyorsa, sağlıklıdır, olağan ki, ölçüyü kaçırmamak koşuluyla.

Sorun, teknolojiyle nasıl yaşayacağımız sorusudur. Ne halt edeceğiz, şu teknolojiyle? İş görecekt teknoloji. İş yarayacak. Ona bakıp, kendimizi, başkalarını, toplumumuzu, toplumları, dünyayı, insanı, evreni anlayacağız. Varlığa kattığımız bir varlıktır o da. Ona bakarak, nasıl bir varlık olduğumuzu göreceğiz. Belaysa, nasıl ve neden bela olduğunu. Yararlı ise neden öyle olduğunu. İkisi birlikte bulunuyorsa, ikisinin de neden öyle olduğunu.

Teknoloji derman yerine dert oluyorsa; bizi uyuşturuyor, kör ediyorsa, kimliğimizi ortadan kaldırıyor: Ona karşı takındığımız üslupsuz tavrımızı sorgulayacağız: "O yaşayışımıza uymuyor, yaşayışımız da ona uymuyorsa, nerededir sorunun kaynağı?" Ya da vurdumduymazlık tavrını sorgulayacağız: "Ne olur teknoloji belaysa? Belaysa beladır. Çekmek gerekir. Yaşamamanın kolay olduğunu kim söyleyebilir ki? Bela falan yoktur, ortada. Anlayamadığımız, bilincine varamadığımız, egemen olamadığımız bir **değişim** vardır. Bırakalım kendimizi, direnmeyelim, değişeceksek, değişelim. Teknolojide değil suç, suç bizde. Değişmeyi bilmiyoruz." Öyle mi değil mi, sorgulayalım.

Bir üslubumuz olsun yaşarken. Kendimize özgü yolu-

muz. Yakınmayla, korkmayla, irdelenmemiş güven duygumuzla geçiştirmeyelim teknolojiyle olan ilişkimizi. Ürettiğimiz ve tükettiğimiz teknoloji üslupsuzsa kimliğimiz yok demektir. Kimliksiz yaşamaya var mısınız? Kimliksiz oluş, sömürüye olanak sağlar. Sahip çıkamadığımız yaşamımız, teknoloji çağlayanında sarsıntılarla savurulur gider.

Bize yakışan teknolojiye doğru yürümeliyiz. Bu, dünya gezegenindeki en büyük mücadelemizdir. Üslubu olan insanlar olarak yaşamayı öğrenmek, yaşamayı başarmak zorundayız. Sorun, yalnızca teknolojinin, üretimi elinde tutamayanların sorunu değildir; piyasayı belirleyebildiği halde, kimliğini sorgulamayan insanların da sorunudur. Hepimizin sorunudur.

TEKNOLOJİ VE ŞİİR

Platon, kendi döneminin bir teknisyeniydi, bir anlamıyla. Yalnızca bir anlamıyla. Devletini kurmak için düşünüyor, bu amacına engel gördüğü belli bir şair tipine tepki duyuyordu. Onların, kafasında kurmak istediği ideal düzeni bozacaklarından korkuyordu.

Şiirin düzeni devlet düzenine aykırı mıdır? Devlet, düzeninin yapısında şiiri barındırıp barındırmamasına bağlı. Bağrında şiir olan devlet, kültürüyle birleşebilmiş, insanıyla kucaklaşabilmiş bir devlettir. Yönetme, düzenleme, varlığını sürdürme kaygılarını geçmiş birikimleriyle kültürüne dayandırırken, yalnızca aklın, akılcılığın, sistemlerin, planların, kazancın, çıkarların peşinde değildir. Şiirle devlet düzeni zaman zaman çatışsalar da, devlet, insanına, dünyaya, evrene bakışına şiir boyutunu katabilir. Şiir düzene değişim ivmesi verebilir, onu canlandırabilir, tıpkı aklını, yaşama savaşı veren isteme gücünü, duygusal yapısını şiirle dokuyabilen bir insan gibi.

Platon'un kaygısını da anlamak gerek: O, adaleti, herkesin toplumda kendisine verilen işi hakkıyla yapması olarak anlıyordu. Şair, şiirini iyi yazmaya bakmalı, ötesine karışmamalıydı; yurttaşların görevlerini yapmasını engelleyecek biçimde kafalarını, gönüllerini bulandırmamalıydı. Şiirin muhalefetinden korkuyordu. Şiirin başına buyrukluğundan. Ölçüsüzlüğünden.

Devlet şiir verebilir. Devlet şiir fidanlıkları olabilir örneğin. Olağan ki, toplumsal, siyasal, ekonomik sorunlarını çözebilirse, şiir bu çözüm arayışına bir ufuk açabilirse.

Oysa devlet şiiri kullanabilir. İdeolojisini meşrulaştırmak için yandaş şairlere övgüler düzdürebilir. Şiirin bu kullanımı rahatsız edici. Gönlünde devletin gönlünü, şiirini duyamayan şair için, yazdığı manzumeler birer işkence olabilir. Onları şakşakçı kullar durumuna düşürebilir.

Konum, devlet-şiir ilişkisi değildi aslında. Nereden saplandım bu batağa bilmem? Çıkmak için çırpınışım, belki teknolojideki şiirin, şiirdeki teknolojinin işleyişine ipucu verebilir.

Devlette şiirin olması, şairlerin memur olması demek değil. Devlet düzeninin yapısında şiir penceresi bulunması demek. Devlet şiire, kendi düzenini sürdürecektir bir araç gibi bakmıyor, devlet kurumlarıyla, kurumlararası ilişkileriyle, yasalarıyla, yönettikleriyle olan iletişimde şiir ögesini taşıyor.

Devlet düzenine oldum olası karşı olan kabadayı aydınlarımızın kulakları çınlasın! Belki devletten oldukça yüklü bir para alarak bu yazımı yazdığımı sanabilirler. Ama ben, devletin hâlâ şiirden anlamadığını söylemeliyim. Düşümdeki devlet, şiir yazıyor, şiir okuyor, şiirden anlıyor. Onun için yönetenle yönetilenlerin diyalogu sağlıklı. Zengin. Yaratıcı. Devlet eli sopalı, yasaklar koyan, insanları susturan, düzenini ne pahasına olursa olsun, türlü dolaplarla sürdüren bir devlet değil. Bu düş-devlette, devlet eski anlamıyla düşmüş, yerine düşlerin devleti, **muhabbet devleti**, hakkın korunduğu, yönetilenlerin ezilmediği, bir düzen gelmiştir. Düş-devlet elbette gökten düşmeyecek. İnsan kuracak onu.

Hangi insan. **Teknolojideki şiiri farkedenden insan.** Böyle insan nerede? Teknolojide şiir mi olurmuş? Benim

düş budalası olduğumu sanan okurlarım, haddini bilmez düşlerimden dolayı beni suçlayabilirler. Düş budalası da olmayalım, düş fukarası da. Şimdi deyin bana: "Teknoloji **kendi kapalı düzeni** olan, öngörülen hedeflere, uygun araçlarla, en çabuk, en verimli, en ucuz, en kolay yoldan varma çabası değil midir? Teknolojinin içinde değildir şiir, dışındadır. Belki denetlenebilir, insana yakışan biçimde kullanılırsa, şiir yazan, şiir okuyan, şiirle yaşayan insana yardımcı olur. Olmayabilir de. Çünkü, şiir teknolojinin ne aracıdır ne de amacı. **Hangi mühendislik okulunda şiir dersi var ki?** Teknolojiyi bu kadar da çarpıtmak olmaz. Teknoloji insanın bir yanı, şiir başka bir yanı. Elma ile armutları karıştırmamak gerek. Şiir bir denetim etkinliği değildir. Bir ifade sanatıdır. Şiiri çarpıtmayalım. Teknoloji sorun çözer; şiir insanı, varlığı, duyguları, düşünceleri dile getirir. Şairin mühendis, mühendisin şair olduğu bir toplumda, ne şiir şiire, ne teknoloji teknolojiye benzer."

Şiir de, teknoloji de insanın ürünü. Eski Yunanlı ikisine de **poësis** diyordu. Kökeninde ortaklık vardır. Sanatla, zenaati karıştırıyor değilim. Dünya, Eski Yunanlının bıraktığı yerde değil.

Şiiri var mı teknolojinin? Şiirin teknolojisi var mı? Şiir **retorik** değil. Elbet, ancak ustasının kavrayabileceği tekniği vardır. Bu teknik, bu düzen, devlet düzeninden de, teknolojinin düzeninden de ayrıdır. Karşı düşünceleri konuşturdum şimdiye dek. Şiir varlığın şiiridir. Bir varolma biçimidir. Bir varolma biçimini sezmedir. Anlamadır. Varlık, teknolojinin diliyle de konuşur, şiirin diliyle de. Şiirin sesini duymak gerekir. teknoloji diliyle konuşan varlığın da şiiri vardır. Makinadaki şiir, kendini makinalarla ifade eden insanın sesidir.

Teknolojiyi şiirsiz sanmak bir hatadır. Onu bir bela olarak görmek, kurtulamadığımız bir alışkanlık. Teknolojiyi yaratanlar, yaratmakta olanlar, insanın kültür dün-

yasını, yaşama dünyasını yaratıyorlar. Orada nasıl şiir olmaz? İnsanın olduğu yerde şiir nasıl olmaz? Belasıyla birlikte, çirkinliği, yozluğuyla birlikte. Göz, belayı görmeye eğilimli.

Teknolojinin şiirini duyabilmek, teknolojiye teslim olmak anlamında anlaşılmamalı. Şiirle görülen teknoloji, teknolojiyle kültürün diğer öğelerinin bir birleşmesi, bir çatışmasıdır. Etkileşmesidir.

Düş gücünün doruğunda şiir var. Düş gücü şiiriyle teknolojiyi anlatacak. Değerlendirecek, yorumlayacak. Şiir, sadece sevgilinin kirpiklerinde değildir, insan ilişkilerinin duygu fırtınaları eken yapısında. Teknoloji, olumlu ya da olumsuz yanlarıyla istesek de istemesek de hayatımızın içindedir. Şiir de oradadır. Şiir elbette teknolojiyi yazacaktır. Teknoloji yaratan insanı dile getirecektir. Teknolojiyle yaşayan insanın efsanesini yazacaktır. Teknoloji de şiiri kurcalayacak, bilgisayar ve yapay zekayla şiir ülkesinin sınırlarından içeri süzölmeye çalışacaktır. Şiir konuşacaktır. Çünkü şiir yaşadığımız bu teknolojik hayatı anlatmaktan sorumludur.

Teknoloji, şiirle bizim teknolojimiz olacaktır. Belki düşmanımız, belki dostumuzdur, ama içimizin derinlerinde bir yerlerde, istesek de söküp atamayacağımız bir ses olarak kalacaktır. Konuşacaktır. Dilini şiirle anlayabilmek, kulağı şiire duyarlı olanların başarabileceği bir iştir.

ÖNCE KALINLAŞTIRALIM; İNCELİK SONRA

Elifle Mehmet, iki Teknoloji ozanı. Düşünceleri sazları. Diyar diyar dolaşıp, kahvelerde halka teknoloji türküleri söylüyorlar. Ben onların "Ahmet Abi"siyim. Yakından izliyorum onları. Kimi zaman Kavuklu ile Pişekâr, kimi zaman Karagöz ile Hacivat oluyorlar birbirlerine. Söyleşiyorlar, iki yiğit insan. Söyleşmeyi biliyorlar. Kimi zaman Elif, Mehmet oluyor; Mehmet, Elif. Söyleşmek öyledir. Dönüşmek ve değişmektir. Söyleşmek mucize doğurur. Mucizeye gebedir. Duramam bende karışırım konuşmalarına, kâh Elif olurum kâh Mehmet. İkisi de olurum. İkisine de karşı çıkarım. İkisinin de sınırında. İkisinin de içinde. Dışında.

Böyle bir Elif-Mehmet söyleşişini anlatacağım size. Bursa'da nargile içtiğim bir kahvede, mahzun, düşünür, okur ve yazarken...

Elif— Dünyada çok özel bir konumumuz var. Toplumsal açıdan, politik olarak, ekonomik durumumuz da öyle. Coğrafyamız, tarihimiz, kültürümüz. Biriciğiz bu dünyada toplum olarak. Bu biricikliğe uygun teknolojimiz var mı? Geliştirebildik mi?

Mehmet— Nereden çıkardın "biricik" olduğumuzu? Başkaları gibiyiz. Hem de "gelişmekteolangiller"deniz. Bizim gibi bir yığın insan, birçok toplum var. Ekonomik durumumuz yetersiz. Dışa bağımlıyız; kendi bilimimizi, ken-

di teknolojimizi geliştirememişiz.

Elif— Dünyaya sahip çıkamayan bir kültür olamaz. Her kültür, dünyaya sahip çıkar. Kendisidir çünkü, kendine özgü incelikleri vardır. Her kültürün kimliği, benliği vardır.

Mehmet— Hayal. Bunlar hayal. Ekonomik yönden zayıf, dolayısıyla politik olarak g cs z kültürlerin benliği baskı altındadır. G d len kültürlerdir.  nce altyapılarını g  lendirmelidirler. Karınları a  insanlar, türkü söyleyemezler Elif. İncelmeye zamanları yoktur. Olanakları yoktur.  nce teknolojik olarak g  lenmeli, hem de ne pahasına olursa olsun, g  lenmelidirler. Bir silahşör düşün.  nce bedenini güçlendirmelidir. Sonra silah edinmeli, bu silahı nasıl kullanacağını öğrenmelidir. Ancak o zaman bir " slubu" olabilir onun. Zayıf, silahsız silahş r n üslubu bir hayaldir. Yalnızca hayali olan silahş r n, silahş rl ğ  gülünç değil midir?

Elif— Hayal en büyük silahtır, Mehmet. Neden anlamak istemiyorsun? Hayal bir benlik gerektirir. Bir geçmiş, bir kültür. Bir insanın, bir kültürün hayali varsa, kimliği vardır.  slubu vardır. Bir " n- slubu." Nasıl silah edineceği, nasıl d v şeceği hakkında düşüncesi vardır.

Mehmet— D ş nd rm şler, Elifciğim. Hayal ettirmişler. Ahmet Abim nicedir "d ş" deyip duruyor. Boş şeyler bunlar. D şer gideriz, düşlerle. İncelmek için, kalın olmak gerekmez mi?

Elif—  ıkış noktan, benzetmelerin yanlış. Hayal sahibi insan isyana başlamıştır. Bir isyandır, hayal etmek. Bir g  tt r. Dünyaya çeşitli sahip çıkma biçimleri vardır. Teknoloji bunlardan biridir. Hayalsiz teknoloji, teknolojinin bizi öldürmesine, boğmasına yol açar. Zulümdür. "Evet, zulümdür." Evet zulümdür, hayalsiz teknoloji.

Mehmet— Kaç kez söyleyeceğim? Teknoloji yok ki "hayalli"si, hayalsizi olsun. şen önce teknoloji edinmeye bak. Halkının en basit ihtiyaçlarını karşıla, önce. Karınla-

rını doyur. Elektriğini, suyunu sağla. Onlara bir ev ver. Enerji sorununu çöz. Onlara hayal edebilecekleri dünyayı sağla.

Elif— “Sahip çıkma”dan söz ediyoruz. Bu söz beni rahatsız ediyor. Kapitalist düzenin bir sözü. Dünyaya sahip çıkılmaz. Dünya bize emanettir. Kimse dünyanın “sahibi” olamaz. Dünya kimsenin elinde değil. Dünya hepimizindir. Paylaşılmalıdır. Paylaşmayı öğrenmemiz gerekir. Dünyayla söyleşmeyi, iletme geçişi.

Mehmet— İzin vereceklerini mi sanıyorsun? Dünyayı güllük gülistanlık görmek, senin kadınca bakışından kaynaklanıyor. İncelik saplantın da öyle.

Elif— Sorunu kadın-erkek ilişkisine indirgeme. Bunu ayrıca tartışırız.

Mehmet— Hangi dünyada? Hayal dünyasında mı? Öbür dünyada mı?

Elif— Nelere kızdığını anlıyorum. Duyarlı olduğumuz noktalar farklı, Mehmet. Ben önce benlik diyorum, sen önce herkes gibi olalım, sonra düşünürüz benliği diyorsun. Silahtan, silahşörlükten söz ediyorsun.

Mehmet— A benim sulh sever, insancıl Elifim. Devran o devrandır ki, elimizi çabuk tutmazsak, “benlik, benlik” diye çırpınıp da, aklımızla, teknoloji bilgimizle, bilimsel çabalarımızla teknolojiyi ele geçiremezsek...

Elif— Nasıl bir teknoloji? Bu soruyu soralım. Teknoloji zaten dört bir yanımızı sarmıştır. Karşı dağlardaki “yüksek gerilim hatlarına” bakıver bir. Sonra git aynaya bak. İçinin aynasına. Teknoloji bürümüştür içini. Ayırık otlar gibi sarmıştır ruhunu, benliğini.

Mehmet— Bütün bunları anlamak için teknolojiyi yaşamak gerekir. Yaşıyoruz da. Teknoloji çoktan gelmiştir. Medya olarak, kültür olarak. Şimdi onu insanımıza sağlıklı dağıtmak gerekir. Bir an önce. Toplumumuzun her bireyi bundan payını almalıdır. “Benlik budalası” olmayalım. Gerçekçi olalım.

Elif— Gerçekçi olmak için hayal gerekir İnsanımıza yakışan teknolojinin nasıl olması gerektiğini düşünerek eylemek.

Söyleşinin bu yerinde, elektrikler kesildi. Kahve kardı. Konuşmaların gerisini yazamadım. Gerisini şimdilik,okurun hayaline bırakıyorum.

TUTKU TOPRAĞINDAN FIŞKIRAN TEKNOLOJİ AĞACI

Teknoloji ozanları Elif'le Mehmet'in bir de arkadaşları var: Ömer. Ömer, çok okuyan, ama pek çok okuyan (arkadaşları kitaplar okurken, o "kütüphaneleri" okumuş!) bir kitap kurdu. Beş on dil bilirmiş. Tabii ki gözlüğü ve sakalı var. Arada bir Elif'le Mehmet'in konuşmalarını dinler, yorumlar, tartışılır onlarla. Bu kez, kırık bir yerde, ilkyazın ılık havasında, iri bir ceviz ağacının serinliğine oturup söyleştiler...

Elif— Alnındaki ter damlaları şaşırtıyor beni, bu serin havada...

Mehmet— Güzelliğindendir belki, bedenimin bir isyanıdır...

Ömer— Teknolojinin tohumları o ter taneciklerinde. Sen erotik bir yerlere bağlamaya çalışıyorsun. Haklısın da, teknolojinin dibinde de "eros" vardır, aşk, tutku. Bitimsiz, soluk kesici bir arzu. Elife duyduğun aşkla, insana teknolojiyi doğurtan aşkın kökeni bir.

Elif— Atıyorsun. Mehmet'in benimle dalga geçtiğini anlamazlıktan geliyorsun. Aramızda aşk falan yok. Teknolojiyle insan arasında da. Bahar başına mı vurdu Ömer?

Ömer— Acaip Deluze okuyorum son zamanlarda. Schopenhauer, Nietzsche, Freud, Lacan... Anladım ki in-

sanın yarattığı her şeyde bir tutku (passion), bir yaşama isteği, coşkusu, enerjisi var. Kaynağı salt biyolojik değil bu tutkunun, kültürel de değil, Bergson'un Elan Vital'i gibi bir şey de değil, ideolojiyle de ilgisi var. Bu unutuluyor, sanılıyor ki insan, mağarasında bir köşeye çekildi, uslu uslu düşündü, teknolojik ürünleri yaratmaya başladı. Ele geçirme, denetleme, büyüme, egemen olma, ölümsüz olma tutkusu başlattı her şeyi. Heidegger'in dörtlüğü: Ölümlü-ölümsüz, yeryüzü-gökyüzü bağıntısı. Ayağı yerde iken başı gökteydi insanın, ölümlüyken ölümsüzdü. Düşünebiliyor, anlıyor, yorumluyor, taştan balta yapıyordu. Çakmak taşıyla ateş yakıyordu. Gök ve ölümsüzlük: insanın tutku dinamosu bunlarla çalışıyor. Göge çıktı sonunda. Şimdi ölümsüzlüğü arıyor. Ne ile? Teknolojiyle.

Mehmet— Ahmet Hoca, kitabında "ben teknolojiyim" derken bunu demek istiyordu galiba. Teknoloji benim içimden fışkırıyor. Neden onu sanki bizden değilmiş gibi görüyoruz ki? Hadi, biz Üçüncü Dünyadakiler teknoloji üretemediğimiz için kendimizi bir yabancı gibi hissedebiliriz teknoloji karşısında, ama o teknolojiye ateş püsküren Batılı düşünürlere ne oluyor?

Ömer— Ahmet Hoca kim bilmiyorum. Kitabını da okumadım. Bizim ülkemizde hacıdan hocadan bol birşey yok. Heidegger, Teknolojinin eski halini "doğal" buluyordu, bir anlamda, son birkaç yüzyılda aldı başını gitti teknoloji, insanın içinden fışkıran bir alevdi belki, Tanrılardan ateşi çalan bir ruhla koyulmuştu yola, Tanrılardan çalınan ateş, aydınlattı, ısıttı, pişirdi, ulaştırdı, kolaylaştırdı, ama öyle bir noktaya gelindi ki, ateş, ateşi çaları yakmaya, kül etmeye başladı. Tutkusu yere göge egemen olmaktı, hayat denilen kâğıda, teknoloji kalemıyla yazmak, iz bırakarak, ölümsüzlüğü arayarak yazmaktı. Kalem elden kurtuldu. Kendi kendine yazıyor şimdi.

Elif— Dağıttın yine Ömer! Teknolojiyi denetleyemediğimizi söylemek istiyorsun. Teknoloji bizi denetliyor, di-

yorsun. Bu yanlış, teknoloji bir soyut sözcüktür, sen onu bir “kişi” haline getirerek, bir mantık hatası yapıyor, bir de paranoyak görüntüsü olan senaryodan geçiriyorsun onu: Teknoloji bizi denetliyormuş!

Mehmet— Miden seni denetliyor mu Ömer? Kalbin, dalağın, elin, hatta beynin! Sen iç organlarını, giderek dış organlarını da ne kadar denetleyebiliyorsun ki? Hücrelerine sözün geçiyor mu bedeninde? Teknoloji de öyle işte. O sensin!

Ömer— Yahu, ikide bir “Teknoloji sensin” deyip durmayın bana. Ben insanım. Bedenim var elbette. Bedenim benimdir. Sen fiziksel müdahalede bulurımadan (ya da telkin yolunu denemeden) “dışarıdan” bedenimin organlarını (örneğin kolumu) hareket ettiremezsin, oysa ben bunu yapabilirim. Teknolojinin şu durumu, bedenimle olan ilişkiyi yansıtmıyor, onu hiç kımıldatamıyorum, felç-li bir beden gibi yapışmış bana. O nedenle teknoloji falan değilim ben. Hani hoca bu lafı söylemişse, ona selamımı iletin. Teknolojiyle olan ilişkimiz kopmaktadır. Bir zamanlar bedenimin bir parçası, bir uzantısı olan teknoloji (kürek elimin, dürbün gözümün, bilgisayar beynimin uzantısı...) artık benden kopmuştur. Teknolojiyle akrabalığımız kalmamıştır. Söyleşimiz kalmamıştır. Tutku başlatmış, emek üretmiş, coşku, teknolojinin yarattığı düzen içirde; “hırsla”, açgözlülüğe; paraya, iştihaya dönüşmüştür. Tutku yozlaşmıştır. Teknoloji, kafesinde bir pısırick kaplan gibi esnemekte, ufak tefek hilelerle işini yürütmektedir. Kaplan, fareleşmiştir. Hırslı bir fare! Köşe dönmek isteyen fare. Profesyonel bir fare. Genç insan, hırslı işadamı, becerikli işletmecisi, ekonomide doktorası olan bir mühendis olmak istemektedir. Bu teknoloji benim olamaz. Ben bu kadar aşağılık değilim.

Elif— Miden var, poponun üzerine oturuyorsun, hormonların çalışıyor, bu toplumun adamısın, bu toplumun ait olduğu düzenin parçasısın. Okuduğun kitaplar o aşı-

gılık teknolojiyle diziliyor, basılıyor. Sen o kadar aşağılık-sın!

Mehmet— Konuyu saptırdınız yine. Teknolojiyle gö-
ğ e eren biz değil miyiz? Evrenin güzelliğini, atomaltı dün-
yanın büyüsunü onunla fark etmedik mi? Aşağılık olan
da biziz, yüce olan da. Teknoloji biziz arkadaş. Kızsan da
kızmasan da. Artık o senin doğal bir parçan olmuş. Hâlâ
alışamadık gitti. Teknolojisiz dünya yok artık. Teknoloji-
siz hayat yok. Teknolojisiz haber yok. Aşk yok. Seslenme
yok. İşitme yok. Bu bizim öykümüzdür. Şimdi eğilip Elifi
öpsem bunda da teknoloji vardır.

Ömer— Neresinde vardır yahu, tutkudur o öpüş,
aşktır.

Elif— Sen dememiş miydin konuşmanın başında,
bir tutkudur teknoloji diye. Teknolojinin kökenini Eros'a
bağlamamış mıydın?

Ömer— Saptırmayın. Kökenleri aynı olabilir ama,
bu ikisi farklı yine de. Yarın bayram. Yaşlı ananın elini
öpeceğim. İçinizden kim bu da teknoloji derse, bilin ki iki-
nizi de döverim.

Elif le Mehmet birlikte— İşte bizi dövmen de tek-
noloji!

TEKNOLOJİNİN SÜTANNESİ OLARAK ACI

Düşün acısız olduğunu sanan yanılır. Teknoloji, zaman zaman karabasanlarla ilgili olsa da, bir düş ürünüdür. Hesap kitap işidir, plansız programsız yürütülemez. O yüzden soğuk bir yüzü varmış gibi gelir teknolojinin. Dikkat ister, birlikte çalışma, iş bölümü ruhu gerektirir. Çıkarla ilgilidir. Akılla ilgilidir. Kazancın en yükseğe çıkarılması peşindedir. Teknoloji piyasa ister. Ekonomi top-
rağında boy atar. Kötülük olur kolayca; uyuşturucu ilaç
olur, sömürü olur, baskı olur.

Teknoloji, hayatımızın onsuz olunamaz bir bileşenidir. Onunla kendimize göre bir muhabbet oluşturmak zorundayız. Ekonomik tabanımız, piyasa koşulları elverdiğince onun yaratımına katkıda bulunarak. Her şeyi biz üretemeyeceğimize göre, üretilenler arasındaki değiş-tokuşu, paylaşmayı sağlayarak.

Teknolojiyle ilişkimizde özerk değiliz. Bağımsız da... Düzen kendini üzerimizde bir baskı olarak duyuruyor. Ezildiğimizi hissediyoruz. Bastırıldığımızı. Cendereye girdiğimizi, zorlandığımızı.

Ama kültürün diğer hangi alanlarında zorlanmıyoruz ki? Kuramsal bilimlerde, toplumsal, insanla ilgili bilgilerin devrişilmesinde, sanatta, edebiyatta, felsefede benzer zorluklar yok mudur? Teknolojinin içimize bir asit damlası gibi damlattığı medya canavarına ne demeli? İktidarla olan ilişkimizde ezilmiyor muyuz? İktidar, teknolojiyle

içimizi zaptetmiyor mu? Televizyon olarak, sinema, bilgisayar, müzik aracılığıyla.

Direnmiyor muyuz? Direnmeyecek miyiz? Düş en büyük silahtır, var olma coşkumuz, tutkumuz. Sahip çıkmamız gereken kültürümüz, değerlerimiz, dilimiz, folklorumuz, inançlarımız. Toprağımız, coğrafyamız... Bütün bunlar düşlerle bezenirse, anlamla doldurulursa, direncimiz artar. Düş kurmak uçarılık değil ki! Dünyaya sırtarak bakıp, uyusuk bir beyinle koşuşturma değil. Kökü acıda olan düşlerin düşçüleriyiz. Gerçeği anlamak için düşünüyoruz. Anladıkça acımız artıyor. Kahrımız...

Kahrı arabeske dönüştürmemek için düşünüyoruz. Düşün uçuculuğuna kapılmamak için. Uçan halısına binip kokuşmamak için.

Teknolojiyle düşlerimiz, beklentilerimiz, kültürümüz, kimliğimiz, benliğimiz, gönlümüz, muhabbetimiz aracılığıyla söyleşemiyorsak, vay bizim halimize!

Teknoloji, ardındaki kültürle, paketlenmiş düşleriyle, düş kaynaklarıyla geliyor üstümüze. Neyi nasıl düşüneceğimizi belirlemeye çalışıyor. Teknoloji, yaratıcılarının değerleriyle, ahlak anlayışıyla geliyor. Geri çekilmek, kaçmak çözüm değil. Onunla kendimizi yok ederek bütünleşmek de söz konusu değil. Kaç bin defa söyledim, bir daha söyleyeyim: Kişilikli bir ilişkiye girmek gerekir onunla. Ezilmeden, yok olmadan. Onu hayatımızda kullanırken yaşadığımız hayat bizim olmalı.

Söylediklerimizin "boş sözler", "parlak ama içi boş sözler" olarak algılanma olasılığı yüksek.

Teknoloji kullanma işini, bir kişilik sorunu haline dökmek hiç de gerçekçi bir tutum olmadığını söyleyenler vardır. Onlar daha da ileri giderek diyebilirler ki, teknoloji üretememekten ileri gelen bir aşağılık duygusu sonucunu, soruna gereksiz, abartılmış bir "psikolojik" boyut katıyoruz.

Çektiğimiz acı bizi düşündürüyor. Çekilen acıdan

çıkarılacak sonuçlar değişebilir. Benim acım, kişilikli ilişki isteğini bir abartı olarak göstermiyor bana. Bir var olma savaşı yaşıyoruz. Belki çok azımız farkında. Köye su, elektrik gidip, yollar yapılıncaya, karınlarımız doyuncaya, telefon santrallerimiz, televizyon kanallarımız oluşuncaya, radyolarımız çalışıncaya, sorunun bittiğini sanıyoruz.

Teknoloji, içimdeki yaşama sevincini beslemek içindir. Yaşama sevincinin öbür yüzü acıdır. Durumumuzdan duyduğumuz rahatsızlıktır. Yaratıcılığı besleyen derin bir rahatsızlık.

Kültürümüz kendini yaratmak zorunda. Ne pahasına olursa olsun hayatta kalmak isteyenlerden değiliz. Bir köle gibi, kendine özgü dünyası, değerleri, duyguları, geçmişi olmayan, ama teknolojisi tam insanlar olmak istemiyoruz.

Teknoloji insanın yalnızca bir yanı. Kültürel zenginliği yok edilmiş, yalnızca teknolojiden ibaret bir kültür olmak istemiyoruz. Teknolojiyi kullanmak istiyoruz, teknolojiyle kullanılmak değil.

Batı'nın teknoloji karşısındaki tutumu, kendi kültür sorunları içinde kendine özgü bir yapı taşır. Biz farklıyız. Elbet benzerliklerimiz vardır. Farkımızı unutmamak gerek. Farkımızın üstüne üstüne gitmek, gereğinde bunu abartmak gerek.

Ne adına? Onurlu bir yaşam adına. Ezilmeme, sindirilmeme, sömürülmeme adına.

Teknolojiye hâlâ nasıl bir tavır takınacağımızı bilemiyoruz. Politikacılarımız seçim otobüslerindeki hoparlörleriyle teknolojiyi kullanıyor. O hoparlörleri kullanan kafaları kim kullanıyor? Boş kaygılar değil bunlar. Çok geçmeden bunu anlayabilecek miyiz? Acı bizi nereye kadar besleyecek? Nereye kadar gerçeklerle başetmeyi öğrenmede düş-gücümüzü kullanabileceğiz?

Mahur makamında bir çığlık, teknolojinin ördüğü gökyüzünü ne zaman delip geçecek? Mühendislerimiz,

teknokratlarımız, yuppie'lerimiz, bürokratlarımız ne zaman yalnızca teknolojiyi istemeyip de, o teknolojiyle nasıl yaşayacağımızı düşünmeye başlayacaklar?

UZMAN MI, AZMAN MI?

Değişik anlamlarıyla bilgi, giderek artıyor, çoğalıyor, birikiyor; ortaya çıktığı alanların sınırını genişletiyor, yeni bilgi alanları doğuyor. Bilgi, araştırma, beceri alanlarının dallanıp budaklanması, çağımızda değişik açılardan inceleme konusu olmuş bir "tıp"ın ortaya çıkmasına yol açıyor: Uzman. Uzmanlar çağında yaşıyoruz.

Uzman, bir gerekliliğin sonucu. Bilginin üretiminde, irdelenmesinde, geliştirilmesinde, terk edilmesinde, uygulamaya koyulmasında önemli görevleri var.

Uzmanın yarattığı sorunlar var. Bunları, bilginin uzmanlıklar oluşturacak denli incelenmesi sorunundan ayırmak gerek.

Bilgi, teknolojisi olan, kurumlaşan, hayatımızın içinde onsuz olamadığımız bir ürün, bir süreç. Bilgi teknoloji-si deyimiyle, bilginin üretimi; dağıtımı, kullanımı, sorunların çözümündeki işleyişi anlatmak istiyorum. Bilgi politikasından da söz etmeliyim. Siyasal, ahlaksal, giderek ekonomik, askeri bir gücü var bilginin.

Uzman patolojisi üzerinde duracağım bu yazıda. Uzmansız bilgilenmek olanaklı değil. Bilgilenmeden yaşamak da. Uzmanlar öylesine girmiştir hayatımıza. Yatak odalarımıza, mahkeme salonlarına, bedenimizle, düşüncemizle, hayatımızla olan ilişkilerimize.

Uzmanlar belli toplulukların üyeleridir. Fizikçiler, mühendisler, tıp adamlar... Topluluklar oluştururlar. Bu

toplulukların da alt toplulukları vardır.

Önce bir uzman sosyo-psikolojisinden söz etmeliyiz. Uzman, uzmanı olduğu konuda deneyimli, dolayısıyla otoritesi olan biridir. Dolayısıya sınırlı da olsa belli bir gücü vardır. Yıllarını vererek, nice emek sonucu uzman olmuştur.

Sorun: a) Uzmanın diğer alanlardaki uzmanlarla ilişkisinde b) Uzmanı olduğu alanın diğer alanlarla bağında c) Yine bu alanın günlük yaşamla kurduğu köprüde yatıyor. Uzman, en azından bu üç noktada kendini nerede, nasıl görmektedir? Belki bu üç noktadan önce, dördüncü, ama oldukça önemli bir durum daha var: d) Uzman kendini, üyesi olduğu uzmanlar topluluğunun neresinde görmekte, bu noktadan baktığında dünyayı nasıl algılamaktadır?

Uzman körlüğünden başlayalım. Uzman körlüğü, öncelikle uzmanın bilgisini içselleştiremeyişiinden doğar. Uzman bildiğini, bildiği sandığı şeyleri uzman olduğu için bildiğini ileri sürer. Artık o, bildiği için uzman olduğunu unutmuş, uzman olduğu için bildiğini düşünür olmuştur. Uzmanlık ünvanının kendine "bahşedildiğine" inanmaya başlamıştır. Farklı görüşlere tahammül edemez. İnsanları diplomalarına, mezun oldukları okullara, kazandıkları ünvanlara, aldıkları ödüllere göre değerlendirir olmuştur. Örneğin matematik bilmeyenleri aptal, fizikten anlamayanları zavallı sanmaya başlar. Belli formülleri ve formatları bilmeyenlere asla hoşgörüsü yoktur. Uzman körlüğü böylesi bir uzman egemenliğine yol açar. Aynı alanlarda çalışanlardan belli kalıplara göre düşünmelerini ister. Yasaklar koyar. Ölçütler ileri sürer. Bu ölçütlerinde katıdır. "Şunu şunu, şöyle şöyle bilmeyenler bu alanda uzman değildir" der. Falanca dergide makale yayımlamayan, filanca yabancı dili ya da kuramı bilmeyen adaylardan kuşkulandır. Görürsünüz: Meslek dergileri, bol hakemli bir görünümde, hep aynı formatla, benzer sorun-

ları ve konuları giderek incelen biçimde işleyen yazılarla doludur. Bunun adına da bilimsellik denir! Bir cendere-
dir oysa. Uzman zulmüdür, sultasıdır! Bu alanlarda za-
manla bir kokuşma başlar, alanın yaratıcı gücü ölür,
canlılığı, heyecanlılığı yiter.

Uzman pısrıklığı başka bir sorundur. Çağırır uzmanı
sorarsınız: "Ne düşünüyorsun?". Yanıtlar. Anlamazsınız.
Öyle şeyler söyler ki, anlayıp hayata uygulamanız olanak-
lı değildir. Uzman pısrıklığı, aşırı ihtiyatlılığı, diğer bilgi
alanlarıyla kurulması gerekli iletişimi zorlaştırır. Hayatla
olan bağını koparır uzmanın. "Uzmanlar kendi alanların-
da konuşur" denilir. Konuşulanlar, biz uzman olmayan
ama o alanın bulgularından yardım uman kişilere bir
tür türlü ulaştırılamaz.

Uzman, bilgisiyile kültürün bir parçasıdır. Kültürüyle
bütünleşmek zorundadır. Hem kendi alanında yaratıcılı-
ğıyla, kendi alanının bilgisini devindirerek, hem de, bu
bilgisini diğer bilgi alanlarıyla karşılaştırarak, hayatta
olan bağını gözden geçirmek zorundadır.

Çünkü, uzman sorumlu bir kişidir. Önce kendine
karşı. Gerçekten uzmanlığı hak etmiş, uzmanlığının ge-
rektirdiği çalışmaları yapmış mıdır? Yapmakta mıdır?
Alanındaki araştırmaları izlemekte, bu çalışmalar hak-
kında eleştirel bir görüşe sahip olmakta mıdır? Katkısı
nedir alanına? Kendi alanına hayrı dokunmayan bir uz-
manın uzmanlık taslaması, uzmanlık otoritesi kullan-
ması doğru mudur?

Sonra, aynı alandaki uzman arkadaşlarına karşı so-
rumluluğu vardır. Onları izliyor ve eleştiriyor mudur?
Araştırmalara katkısı var mıdır? Alanın sorunları karşı-
sında geliştirdiği kendine özgü bir görüşü var mıdır? Peki,
diğer alanlardaki uzmanlarla ilişkisi nedir? Önce yakın
komşularını anlıyor, onlarla iletişime geçebiliyor mudur?
En sonunda, bütün bilgilerin içinde döndüğü o en geniş
bilgi hazinesi olan kültürene olan tavrı nedir?

Uzmanlarını sorgulamayan, kendini uzmanlarının kaprisleri, körlükleri, düşünce tutkularına bırakmış bir kültür, bir kültür bunalımı yaşıyor demektir. En tehlikeli faşizm, uzman faşizmidir. Bilgi adına, bilim adına, teknoloji adına. bilgiyi bir güç, bir satılacak mal, bir baskı aracı olarak gören uzmanlardan kurtarmamız gerekir kültürümüzü. Uzmanlara saygımız sonsuzdur, ancak onlarda biz uzman olmayan kardeşlerine aynı saygıyı ve hoşgörüyü göstermek zorundadırlar. İçinde yaşadıkları kültürü, o kültürdeki insanın sorunlarını, ruh yapısını unutmamak zorundadır.

Uzmanları tehlikeli uzmanlar haline dönüştürmeyecek bir düzen üzerinde düşünelim.

DURDURUP TEKNOLOJİYİ İNEBİLİR MİYİZ?

Küçük bir çocuk için televizyonla bahçedeki ağaç arasında “doğallıkları” açısından fazlaca fark yok. Gözlerini televizyona açıyor, bilgisayara... Çevresindeki “teknik” araç gereç, yaşadığı dünyanın olağan öğeleri. Anasını tanırken, köpeği, kediye, çimeni, gökyüzünü, teknolojinin ürünlerini de tanıyor. Teknoloji kardeşi oluyor. Doğal çevresi, hısımlı, arkadaşı, oyuncağı.

K Doğadan ayrılamaz oluyor giderek teknoloji. Doğalla-
şıyor.

Mekânı da yine teknolojiyle, yollarla, taşıt araçlarıyla, elektronik aygıtlarla tanıyor. Zaman onun için teknolojiyle akıyor. Elektronik saatlerin sinyalleri ile. Gelecek, değişim, teknolojisiz düşünülemez. Değişen ne varsa teknolojiyle değişiyor. Teknoloji bizi geleceğe taşıyor. Geçmiş de götürüyor, kültür tarihi, doğa tarihini teknoloji yardımıyla araştırıyoruz.

Yazı, bilgisayarlarla yazılıyor. Müzik, onunla dinleniyor, besteleniyor. Düşünce, teknolojiyle belleğini genişletiyor, düzenliyor, hesap yapıyor, tasarlıyor.

Örnekler çoğaltılabilir: Doğa teknolojilenmiş, kültür de öyle. Sanat teknolojilenmiş. Teknoloji toplumsal kurum olmuş, okul olmuş, bilim olmuş, silah olmuş. Ulaşım, çevre, dünyanın her bir yanı teknoloji. Ürünleriyle, kurumlarıyla, bilimiyle, etkinliğiyle.

Zamanın içine sızmış. Saat olmuş. Ölçü olmuş. Göz olmuş, çıplak gözle görünmeyen uzağı, yakını göstermiş.

İnsan değişmiş, teknoloji değişmiş. İnsan doğayı kurcalamış. Biçimlendirmiş, yönlendirmeye çalışmış. Doğa da hem insanı hem teknolojisini etkilemiş, yaşantının içine girmiş. Yaşadığımız dünyayı değiştirmiş.

Artık insanı yarattığı teknolojiden ayırmak çok zor. Artık, toplumu ve kurumlarını, kültürü ve değerleri, ekonomiyi ve piyasayı, bilim ve kuramlarını teknoloji mühürlemiş.

Artık bu duruma kızmak, üzülmek zamanı geçmiştir. Geriye dönüş yoktur. "Durdurun teknolojiyi ineceğim" diyemezsiniz. Düşlerinize girmiştir. İçinizin en derin yerlerine.

Altınızda uslu uslu dilediğiniz yere sürebileceğiniz eğitilmiş bir at da değildir. Zaman zaman çıldıran, sizi üstünden atmak isteyen huysuz bir binek hayvanıdır. Nereye götürür sizi? Geleceğe. Başka bir yolu da yoktur zaten.

Hükmedicidir. Egemenlik kurucudur. Karmaşıktır. Karmakarışıktır. İnsan kadar zor anlaşılır, insan kadar belirsiz, akıl dışıdır. Akılla üretilmeye çalışılır, akli aşar. İnsana hizmet için vardır. İnsanı hizmeti altına alır.

Derdimize devam, başımıza beladır. Çocuğumuzdur çünkü. Serseridir. Şaşırmayın: Serseridir teknoloji. Alnımızın yazısıdır.

Geleceğe onunla gidiyoruz. Hiçbir ütopya onunla hesaplaşmadan ütopyalaşamaz. Onunla görüyoruz. Onunla anlıyoruz. Mastürbasyon onunladır. Hastalıklarımızı ona emanet etmişiz. Ruhsal sorunlarımızı, toplumsal sorunlarımızı da. (Toplum mühendisliği!)

Öyleyse tavrımızı yeniden gözden geçirelim. Nasıl yaklaşalım ona?

a) Bir hizmetçi, bir köle gibi. b) İşimizi kolaylaştıracak, sorunlarımızı çözecek bir yardımcı gibi (Eskiden sü-

varilerin atlarına takındıkları tavıra benzer biçimde). c) Cümle eksikliğimizi halledecek bir usta, bir âlim, bir bilge gibi. d) Başımızın belâsı, bir hastalık, bir salgın gibi (Çevreyi kirletti, insanlar arası ilişkileri çarpıttı, ahlaksal değerlerimizi bozdu, bizi bize yabancılaştırdı). e) Onunla yaşamak zorunda kaldığımız, zaman zaman başımıza sorunlar çıkarsa da, kendisinden bir türlü kurtulamayacağımız, eşimiz, dostumuz gibi. f) Kendisini yaratarak, üreterek, hayatı ve evreni daha iyi tanıma olanağına kavuştuğumuz, bilgimizi, duygumuzu, anlayışımızı genişleten, inançlarımızı derinleştiren bir "oyun" gibi. g) Onunla ideolojimizi dünyaya kabul ettireceğimiz bir silah gibi. h) Bütün bunlardan uygun ölçüde alınarak yapılmış bir "karışım" ya da "bileşim" gibi.

Küçücük aygıtların, aletlerin hayatımızdaki yerlerini sorgulamakla başlayabiliriz. Fotoğraf makinem benim hayatımda nasıl bir yer tutuyor, örneğin? Dostum mu? Düşmanım mı? Onsuz yapabilir miyim? Yapamıyorsam, sebebi ne? Televizyonu pencereden atsam ne olur? Bilgisayarın yüzünü görmesem? Telefonla konuşmasam? Teknolojinin ürünleriyle olan ilişkisi "en aza" indirgesem. Neden yapayım ki bunu? Zorum ne? Ne olur parmaklarımı kullanmasam? Ya da sağ elimi? Bir gözümü kapatıp, tek gözümle yaşamaya çalışsam?

Teknolojiden kurtulsam? Kurtulur muyum? "Medya" ortadan kalksa, kitle iletişim araçları? Benden ne eksilir? Bana ne katılır?

Teknolojiyi unutsam? Bir ilaç olsa da bütün insanlık onu içse, teknolojiyi unutsa? Durdursam teknolojiyi de iniversem...

Ne tür bir alinyazısıdır bu teknoloji? İçinizde teknolojinin masalını yazacak olan var mı?

MASTÜRBASYONU BESLER Mİ TEKNOLOJİ?

Sevgili ~~MA~~, senden uzak düştüm yine, düşüncede değil, mekânda, sen dünyanın kaç bucak olduğunu öğrenmeye gittin, uzaklara, oralandaki teknolojiyi belki bana yazarsın, ben kalakaldım buralarda. Tek başıma düşünmeye, konuşmaya, söyleşmeye söylenmeye başladım.

Dostumuz Alpaslan Coşkun'la İmroz'da "mastürbasyon" üzerine söyleştik. Senin de yanımızda olmanı istedim. Aydınımızın mastürbasyonundan teknolojinin mastürbasyonuna uzanan çizgide düşündüm durdum. Aydınımız mastürbasyoncu mu ne? En azından iki anlamıyla. Başkalarıyla paylaşarak, onlarla ulaşması gereken doyum (hem de düşünsel hem duygusal hem de bedensel, olağan ki kültürel, tarihsel...) kendi başına sağlama yoluna girerek, böyle bir doyumunu kendi kendisiyle sağlamak için, içinde bulunduğu ortamı, çevreyi, tarihi, kültürel koşulları keyfine göre düzenlemeye çalışarak... Toplumu, insanını, onların sorunlarını görmezlikten gelerek, onları doyurduğunu söyleyerek, onları doyurmak adına yalnızca kendini doyurarak. Bedensel, ruhsal ve düşünsel aydın "istimnası" hep var bizim kültürümüzde. Çünkü daha zahmetsiz. Daha korkakça. Daha bencil.

Biliyorum, Ahmet Ağabey'le nicedir düşlerden söz ettik. Ama bu kendi kendini doyuran aydınlar ülkesinde düşün çok farklı biçimlerde anlaşılabileceğini unuttuk.

Düşlerden söz eden birinin mastürbasyon malzemesi satan bir tezgâhtar gibi anlaşılabileceğini düşünemedik. Biz düşlerle gerçeği aramaya çıkmıştık. Bu yolda ne kadar düş devşirmişsek o kadar gerçek bulabilirdik. Düşlerin tacirleri var oysa. Düşleri sömürenler, onları uyuşturan haz aygıtları biçimine dönüştürenler. Düşleri uyutma, uyuklatma aracı yapanlar.

Bir kültürün düşlerle gerçeği aramayı öğrenmesi kolay değildir. Kültür bir yana, birey olarak insanların da düşlerinde teori oluşturabilmeleri çetin bir hünere ister. Çok kolay, çok çabuk kokuşur düşler. Haz arayan insanın elinde çirkin bir mastürbasyon malzemesi oluverir.

Mastürbasyon çirkin midir? Kızma bana ama, yanımda sen olsaydın, belki karşı çıkardın bana. "Mastürbasyon, cinsel alanda, sağlıklı bir biçimde kullanılırsa, hiç de çirkin olmayabilir" derdin. Kimbilir, kendi bedenini, ruhunu arayan insanın zaman zaman uğradığı bir haz ya da acı durağıdır. Son durak olmamalı ama. Gerçekten kaçış olmamalı. Tutsaklık durumuna gelmemeli. Kendi bedenimizin haz abonesi olduk mu, o beden bize hapishane olmaz mı? Başkasını doğuramayan, "öteki"ne ulaşamayan bir benlik acılı değil midir?

Cinsel mastürbasyonu, düşünsel, kültürel mastürbasyona yaydığımızda, herkesin yalnızca kendi kendini doyurabildiği bir kültürde ortaklaşa değerlerin, haz paylaşımının, ortaklaşa yaşanan coşkuların, dolayısıyla ortaklaşa yaratıların ortaya çıkmasında sorunlar doğmaz mı? İletişim kopmaz mı, tenler ve canlar arasında? Kokuşma ve çürüme başlamaz mı? Önlenemez bir çöküş? Sen yine ince düşünürsün bu noktalarda, dersin ki: "Karşılıklı mastürbasyonlarla kurulan bir iletişim olanaklıdır!" Çok fazla incelmeyelim Elif, koparız yoksa.

Aydınımız, zaman zaman tuhaf bir iletişimsizliğin içine düşüyor, değişik kültürlerde yıllardır tartışılan sorunları, çözüm denemelerini, kendisinin bulduğunu sanı-

yor; özgün olduğu saplantısına kapılıyor kolayca.

Öbür aydınlarla sağlıklı biçimde söyleşemiyor. Bizde düşünenlerin düşünceleri birbirleriyle sevişmiyor, hayatla oynaşmıyor, halka bir öpücük, sıcak bir dokunuş olarak erişmiyor, bu düşünceleri ileri süren aydınların kafalarında kendi kendine sevişmeye başlıyor!

Biliyorum bana kızacaksın! Keşke yanımda olsaydın da sevişseydik! Yanlışı anlama, düşünce olarak demek iştiyorum. Neredesin sevgili Elif? O sarışın başın, çok bilmiş alnın, ıslıl ıslıl yanan gözlerin nerede? Mehmet'im ve yalnızım. Üfürüyorum. İstimnacıyım işte. Düşüncelerimi gittikçe beğeniyorum. Kendimi. Müstürbasyon başlıyor. Söyleşme özürlü kültürüz. Bakma sen çok konuştuğumuza, tartışmayı, etkileşmeyi bilmiyoruz. Düşüncelerimizi soyamıyoruz. Seviştiremiyoruz. Düşlerimiz mastürbasyoncuların düşü oluyor. Sevişenlerin sevişmeyi bilenlerin düşü değil.

"Bütün bunların teknolojiyle ilgisi ne?" diyeceksin? Tezim şu, hadi çürüt: Teknoloji, sağladığı uçsuz bucaksız olanaklarla düşlerimizin, düşüncelerimizin mastürbasyonuna yardım ediyor, bu yolda onları teşvik ediyor. Televizyon, video, sinema, "seks shop"lardaki teknoloji ürünü sayısız araç gereç. Teknoloji, insanı yalnızlığa, kendi kendisiyle doyum sağlamaya itiyor. Evimden hiç çıkmadan, hiçbir genç kızın eline değmeden görüntü ve sesle, yaratılan, yaratılacak robotlarla sevişebiliyorum. "Uyduruk" bir dünya kuruyorum teknolojiyle. Bir seks cenneti! Üstelik buradaki eşlerimin hiç kaprisi yok. Ben ne istesem itirazsız yapıyorlar. Tanrıdan daha ne isteyeyim? Her şeyim var. Düş sağlıyor bana teknoloji. Hayal sağlıyor. Uykudaki düşümde ne görmüşsem, bilgisayar programıyla uygulamaya geçiyor, düşlerimi gerçekleştiriyorum. Ne kadar güçlüyüm görmüyor musun? Robot teknolojisindeki gelişmelerle işi daha da ileri götürebilirim. Karnım acıkır, doyurur robot. Canım bir kadın çeker; bulur teknoloji.

Ben insanım, kendime yeterim. Çünkü teknolojim var. Küçük odamda binlerce âlemin içinde`yaşayabilirim. Yeter ki teknolojiyi gerektiği gibi kullanabileyim. Can sıkıntısı kalktı artık. Savaşlar da kalktı. Her insan çekilsin odasına, elektronik araçlar yardımıyla evreni gezsin. Dilediğini yaşasın.

Senin kopyanı da yaparım belki. Elif Robot gelir, söyleşirsin onunla. Yine de anlayamadığım sebeplerden dolayı seni özleyorum. Sesini duymak istiyorum. Telefonun yetmiyor. Mektubun. Faksın.

Beni eleştir sevgili Elif. Yoksa mastürbasyonun sarhoşluğu seni unutturacak bana.

Hasretle kucaklıyorum seni.

Can arkadaşın Mehmet.

GÜL VE TEKNOLOJİ

Sevgili Mehmet, aldım mektubunu. Mastürbasyon-
dan söz ettiğin, hani, aydınlarımızın o büyük hastalığı-
ndan, teknolojinin bu işe katkısından. Teknolojinin insanı
hayal budalası yapabileceğinden, bununda bireyle birey,
bireyle toplum arasındaki ilişkiyi, dengeyi bozabileceğinden
söz ediyorsun.

Umuyorum, mektubun mastürbasyon değildir. Bili-
yorsun ben bu sözü sevmiyorum. İnsanın yalnızca kendi-
sini, kendi gövdesini, kendi düşüncesini sevmesini sev-
miyorum. Düşünebilmek, düşünceyle bir yerlere varmaya
çalışma, bu amaçla araştırmaya girişme insanın duygu-
sal yapısını bozuyor. Kendine hayranlık gerekli, kendini
sevme de; ama bütün bunlar “karşılıklı” düşünerek çok
sesli biçimde başkasının düşünceleriyle iletişime geçilir-
se, ölçülü kalınarak yürütülürse anlamlı.

Teknoloji besler düşlerimizi. Ama bizleri düşlerimize
tıkmaz, tıkmamalı. Şimdilerde geliştirilmiş, geliştirilecek
aygıtlarla düş dünyamızın boyutları arttı, içeriği zengin-
leşti. Unutmayalım ki karşılıklı söyleşmeyi, dünyadan ve
evrenden haberli olmayı da teknoloji sayesinde geliştir-
dik. Birbirimizle haberleşmemiz kolaylaştı. Toplumsal et-
kileşimin hızı ve şiddeti arttı.

Teknoloji kötü amaçlarla kullanılabilir. Hayal sömür-
mek için de. Hayal kurmasını bilirsek teknolojiyi kullana-
biliriz. Egemenliği altına kolay kolay alamaz bizi. tekno-

lojinin denetimi bir tavır değişikliği ile olanaklı. İşte zorluk burada. Teknolojinin yarattığı birçok sorun (çevre sorununu, ulaşım sorununu gibi...) teknolojiyle çözülmeye çalışılıyor. Oysa teknolojiye bakışımızın köklü bir değişikliğe ihtiyacı var. Örneğin, neden gül koymayalım makinenin yanına? Ekranın önüne. Fabrikaları, atölyeleri, orarlardaki çalışma düzenini daha sıcak, insancıl, yüreğimizin ta içlerine işleyecek biçimde oluşturmaz mıyız? Hayat duygularla yaşıyor. Bilgiler, duygularla öğreniliyor. Anlam duygularla veriliyor. Haksızlıklar var bu dünyada, hınçla yaşıyor; savaşım var, tutkuyla sürdürölüyor. Unutma biz, seninle, teknoloji ozanlarıyız. Bir görevimiz var teknoloji üstüne. Gül koy teknolojinin yanına.

Çelenk değil. Teknoloji ölmedi. Bitmedi. İşler böyle giderse, bitmeyecek de. Seninle, teknolojinin değiştirdiğı, dönüştürdüğü dünyada iç dünyamızın isyanını, çıղlığını duyurmaya çabalıyoruz. Bu, yanlış anlaşılmasın, teknoloji düşmanlığı değil. teknolojiyi bir düşman gibi görmenin kimseye bir faydası yok. Bizi sarsıyor. Değiştiriyor. Bu değişikliğe alışamıyoruz. Sen mastürbasyondan söz ediyorsun. Sevgilisine alışamayanların bir hastalığı. Kendisiyle sevişmenin. Oysa, tanımı gereği sevişme bizi "öteki"ne götürendir. Artık becerebilirsek, aşkı teknolojiyle yaşayacağız. Aşkımız değişecek. Kızma bana. Aşkın teknolojiyle ilgili olduğunu ancak kitap kurdu Ömer anlayamaz. Artık folklor değişecektir. Hayat değişecektir. Biz ozanlar olarak, yakınıp durmayı bırakalım artık. Teknoloji bizi adam edebilir. Etmeyebilir de diyeceksin. Sen asi aydın rolünü seviyorsun. Karamsar. Ebedi muhalif. Aslında edebî muhalif onlar. Değerleri sorgulayacağız elbet. İktidarı. Kuralları. Bilimi, sanatı, inançlarımızı. Gülü tanımalıyız, bunu yaparken. Beyninin içine gül koy Mehmet. Tabanca tüfek değil. (Pir Sultan Abdal'ı unutma!) Burnun bir tabanca namlusu gibi uzamasın, eleştirdiğıne. Eleştirdiğin insanı sevmeyi öğren.

Kendinden hoşnut olma, mutlu olma, işbirlikçi olma, statükocu olma değil ki! Muzdarip aydınlar! Sizi gidi kendini beğenmiş ıstırap çiçekleri. Dertlenip duranlar. Dünya yok olacak, çevre elden gidecek, teknoloji canavarları insanı sömürecek... Dert çok, kahrolalım öyleyse. Aydınların ilk görevi kahrolmaktır. Gülüyor musun bu sözlerime yoksa kahroluyor musun?

Dünyayı geziyorum. Öyle doğa manzaraları, insan, toplum, insanlık manzaraları görüyorum ki! Kıyamet yakında kopacak desem, ne denli sevinirsin biliyorum. Hep bunu bekliyorsun çünkü. Sevgili budala dostum benim. Mehmed'im. Kahırdır, mastürbasyon. Teknolojiyi istersen kullanabilirsin. Gül koy düşüncelerinin yanına, üstüne, altına. Hüzün gülü. Bıyığından, esmer teninden, terleyip duran alnından emeğini koy. Mutluluk emek ister. Emek mastürbasyona aykırıdır. Toplumsallıktır çünkü. Başkalarını duyma, başkalarıyla birlikte olmadır.

"Kahr" bizi adam eder. Edebilir. Mutlulukla bileşirse. "Bu zalim dünyada, haksızlıktan, akılsızlıktan başka ne var ki" diyeceksin. İsyân bizi besleyecektir. İsyânla gelen umut. Elifim ve haklıyım. Evet, dünyada üzülecek çok şey var, sevinecek şeyler de. Teknolojiyi sevinç kaynağı haline getirmek, bizim elimizde olmalı. Gül koy teknolojinin yanına.

Gülün anlamını bilmiyoruz. Teknolojinin anlamını. Mektubunu okurken, uzun uzun düşündüm. Teknolojiyi soyutluyor, soyutladığın içinde karamsar oluyorsun. Önce bu tutumunu değiştir.

Yok olmaktan korkuyorsun. Hayattan korkuyorsun. Mastürbasyon gerçeklerden kaçmaya çalışmaktır. Oysa gerçek, bulunacak bir umuttur. Karamsar, korkak insanlar sarmış dört yanımızı. Yaşamayı bilmeyen, teknolojiyle yaşamayı bilmeyen, dolayısıyla teknolojiye teslim olmuş insanlar kuşatmış çevremizi.

Bilgisayar, bilgisayarın hızlandırdığı üretim, bilgisa-

yarların yoğunlaştırdığı düşünme çabası, bütün bunlar bizim için.

Biz kimiz? İşte burada sesimizi duyurmak zorundayız, teknoloji ozanları olarak. Karar ver, biz kimiz? Beş para etmeyen, değersiz, zavallı varlıklar mıyız, mastürbasyon hastalığına tutulmuş? Dünyamız ekranda mıdır? O ekranı, o ekranın dışında kalarak yorumlamalıyız. Oysa sen içine giriyorsun. Bir de gül var. Doğada ve hayatta.

Gül koy hayatın tam orta yerine. Ve bana yeniden yaz. Ben de sana yazayım.

Elif'im ve haklıyım. Gül koy Elif'in yanına.

Sevgiyle.
Elif

ÇEVRE VE İNSAN: ELİF KIZ İLE GARİP ALİ

Ali- Kız Elif, n'aber? (Bir kitapçının önünde oturmuş, ağzında sigarası, yaka bağır açık yüzünde bir karış sakalla, önünde dalgın yürüyen Elife seslenmektedir).

Elif- Sevgili Ali, nasılsın? Nerelerdesin? (Ali ayağa kalkar, birbirlerine içtenlikle sarılırlar.)

Ali- Garip insanlar nerede olabilir ki? Garip Ali'nin bu dünyada yeri var mı sanıyorsun? Kimse "Yahu Garip Ali, nasıl bir çevrede yaşamak istersin" diye sormuyor. Sorsa da yanıt nedir bilmiyorum. Hayatın anlamını bilmiyorum.

Elif- Biraz yavaş konuş, yavaş. Önce, sen neden "garip" oluyormuşsun onu anlayalım. Seninle ne farkımız var ki?

Ali- Çok farklıyız. Bir zamanlar aynı sınıfta okumuş iki arkadaş olabiliriz. Önemli değil bu, sen 'Yupi'lerden biri olma yolundasın. Yayın hayatına atılacağını duydum. Bu işte önüne geleni çelmeler, zengin olursun, dünyanın değişir. Basamakları tırmanmak için harcarsın herkesi.

Elif- Aman Allahım, ne müthiş bir senaryo! Tıpkı garipliğin gibi. Son dört yıldır İngiltere'de olduğunu, orada çevre konusunda yüksek lisans derecesi aldığını biliyorum.

Ali- Evet, namussuz Mehmet söylemiştir sana. Doğru. Okudum. Okurken anladım ki garibim ben. Dinle,

şöyle düşündüm: Bize özgü, bizim kültürümüze özgü bir çevre düzenlemesi, mekân oluşturma görüşümüz var mı? Yok. Çevremizi, dünyada yerleşik değerler, inançlar düzenliyor. Teknoloji de buna hizmet ediyor. Dilediğim gibi bir evde yaşayabiliyor muyum? İşin toplumsal, ekonomik yanını bir kenara bırak, kuşkusuz bu altyapı özellikleri çok önemli, asıl sorun, işin en acıklı yanı, nasıl bir evde yaşamak istediğimi bilmiyorum. Müteahhitler biliyor, mimarlar, inşaat mühendisleri. Cebimde dilediğim kadar para olsa, bu parayı ancak onların yaptığı, yapabildiği evleri satın almakta kullanabilirim. Diyebilirsin ki planını kendin yap. Yaparım kafamdaki plan da başkaları tarafından çizilmiş. Şimdi soruyorum, iyi düşün ve yanıtla: Ben bir garip adam değil miyim? Yerimi yurdumu tanzimden uzak, bir aciz, bir zavallı...

Elif- Ne mantık! Hayran oldum. Bu kafaya göre herkes gariban. Çünkü kimse bilmiyor, yaşamak istediği evi.

Ali- Yok yahu, 'Yupi'ler biliyor, zengin iş adamları, sosyete yeni zenginler... Ben karşıyım bu bilişe. Bu cahilce bilişi protesto ediyorum. İnsanıma garipliği öneriyorum.

Elif- Breh, breh! Senin gibi hesaplı kitaplı "garip" de görmedim doğrusu!

Ali- Ukalalık etme! Bilgisayarımın üstüne günlerce süren el emeği ile işlediği tığ işi örtüyü örten teyzem de biliyor nasıl bir mekânda yaşamak istediğini. Kendini beğenmiş bir okur yazar olarak sen de biliyorsun. Bu biliş yanlış.

Elif- Bildiğimi nereden biliyorsun? Senin bilişin yanlış.

Ali- Eniştemizin sonunu hiç iyi görmüyorum.

Elif- Kim bu eniştemiz dediğin?

Ali- Senin evleneceğin adam.

Elif- Ne olmuş ona?

Ali- Sen yersin o adamı, yahu? Bizim zamanımızın

kızları nerede? Kız gibi kızlar? Hepiniz birer erkek oldunuz. Tatsız tuzsuz. "Yuvayı dışı kuş yapardı." Yuvamız yok, çünkü dışı kuş kalmadı.

Elif- Gerçekten garipsin Ali. Ama sözcüğün öbür anlamıyla. Kafanın nasıl çalıştığını anlamak çok zor. Belki üşüttün. Belki de sürekli oyun oynuyorsun. Aptalca şeyler bunlar. Ben yamyam mıyım ki insanları yiyeyim? Benim için sen böyle düşündüğüne göre yamyam sensin. Düşünce yamyamı! Kadınlar "bozulduğu" için mi çevremizi oluşturmuyoruz? Bunun için mi "kendimize uzak" evlerde oturuyoruz? Sıcacık sevgileri yaşayamıyoruz?

Ali- Sen farklısın Elif, şıp diye anladın düşüncelerini! Birçok şeyle birlikte kadınlar da bozuldu. Kendilerini toplumun yanlış yerinde görüyorlar. Kendilerine yakışmayan rolleri üstlenmeye çalışıyorlar. Ev, bir yuva olmaktan çıktı. Sığınak oldu. Barınma yeri. Evlerin sıcaklığı yitti. Kadınlar soğuyor.

Elif- Ne müthiş teori! İngiltere'de bunları mı öğrendin? Çevre sorunun, ne enerji sorunuyla ne teknolojiyle ne de kirlilikle açıklıyorsun. Çevre sorunu sence nasıl bir evde yaşayacağını bilememe sorunu oluyor. Hayret!

Ali- Şaşarsın değil mi? Garip Ali'yi tanıdıkça şaşacağın daha çok şey olacak!

Elif- Kusura bakma ama, bu beş para etmez teorilerin hiç ilgimi çekmiyor ki şaşayım.

Ali- İşte neden garip olduğumu anladın mı? Kimse beni önemsemiyor. Egemen görüşlerin, egemen bilgilerin kulu olmuşuz hepimiz. Ben "mikro" düzeyde düşünüyorum. Evimiz bozuldu, Elif. Evi bozulan insanın dünyası, doğal, toplumsal, falan filan çevresi de bozulmaz mı? Kadın bozuldu.

Elif- Maşallah, erkeklerimiz sapasağlam yerlerinde. Onlar bozulmadı hiç. Örneğin, sen hiç bozulmamışa benziyorsun.

Ali- Ben değiştim. Garipleştim. Çünkü anladım. tek-

noloji her şeyi düzlüyor. Yuvalarımız sığınak haline getiriyor. Kadınlarımızı acımasız, sevgisiz, şefkatsiz 'yupi'lere dönüştürüyor. Geleceğin çocukları için üzülüyorum. Ana şefkati nedir, bilemeyecekler.

Elif- Korkma, sevgi hep olacaktır. Korkunun, endişenin ardında. Akıllı olan sevgiyi bulacaktır.

Ali- Akılla sevginin ne ilgisi var? Aklımız kurutuyor sevgiyi.

Elif- Sen kurutuyorsun (hışımlla kitapçıya girer, raf-tan bir kitap çekerek okumaya koyulur).

Ali- (Kitapçının önüne çöker, sigara yakıp bir türkü söylemeye başlar).

"Kim okurdu, kim yazardı?/Bu düğümü kim çözer-di?/Koyun kurt ile gezerdi/Fikir başka başka olmasa..."

ÇEVRE-İNSAN DÜĞÜMÜNÜ KİM ÇÖZER?

Elif- (Kitapçının kapısında oturmuş türkü söyleyen Ali'nin sesine kulak kabartır, yüzünde gizli bir gülümseme oluşur. Türkü kesilince usulca yanaşır Ali'nin yanına.) Neydi sözleri, söylediğin türkünün?

Ali- Çığırdığım türkünün mü? "Kim okurdu, kim yazardı/Bu düğümü kim çözerdi?/Koyun kurt ile gezerdi/Fikir başka başka olmasa."

Elif- Müthiş! Seni anlatıyor.

Ali- Seni de! Sen kurt, ben kuzu. Garip Ali hep kuzudur.

Elif- Çarpıtma yine. Düğüm nerede çıkıyor, görüyor musun? Fikir başkallığından. Kurtlar ve kuzular var dünyada. Farklı düşünceler, yaşama biçimleri, yaşama anlayışları var. Farklılıklar var.

Ali- Garip Ali, farklıdır!

Elif- Kimin koyun, kimin kuzu, kimin garip kimin yupi olduğunu anlamak çok zor. Hegel'in efendi-köle di-yalektiğini biliyorsun.

Ali- Doğru. Bak işte burada "garipliğin" anlamı değişiyor. Garip, çaresizliği ile dünyanın değiştirilmesine katkıda bulunabilir. İnsanla çevresi arasındaki ilişkide gariplik; unutulmuş, ama olması gereken bir ögedir.

Elif- Gariplik; şaşkınlık, kafa karışıklığı değil olağan ki!

Ali- Egemen olana bir tepki. Bir bilmeyiş, tınmayış hali. Yupiliğe tepki.

Elif- Burada berbat bir şey var ama. Garip, kendi kendini yok eden biri ya da "gariplik" tuhaf paradokslar içeren bir kavram. Garip, işlevi olan biri olduğunda garip olmaktan çıkıyor. Hınzır biri oluyor. İşlevi olmadığına ise hiçbir işe yaramayan bir asalak durumunda kalıyor.

Ali- Gözünü sevdiğim Elif! Gel seni bir öpeyim (Kal-kar, Elifi alnından öper). İçimi senin sözcüklerinden işittim. Düşündüklerimi söyledin. Bir düşünce perisi misin ne?

Elif- Tıraşı kes. Tebrik amacıyla öpüşmelerde de pek iyi niyet sezmiyorum hal!

Ali- (Kızarır, yutkunur, sürdürür konuşmasını) Garip, bizim kültürümüzde var. teknoloji karşısında hep çığırktan bir rol üstlenmişiz. Bilim cazgırlığı yapmışız. Oysa tutumumuz garipçe olmalıydı. Garipsemeliydik teknolojiyi, Batı kaynaklı bilimi.

Elif- Her lafında bir teori var Ali. Teori Fatma'yı geçtin.

Ali- Teori Fatma da kim?

Elif- Bir arkadaşım. Evren ve toplum hakkında teori üretir, pardon teori düzer. Tanışsan bayılırsın. Teori Fatma ile Garip Ali (gülmeye başlar) 32 kısım tekmili birden. Bir sirke koyarız ikinizi. Keyfinize doyulmaz!

Ali- Sen görüşümü eleştir önce. Bırak eğlenmeyi.

Elif- Garipçe tutum, emperyalizme direnç oluşturmaz.

Ali- Yanlış. Ne yaptık biz? Bilimci bir tutumla, pozitivist bir kafayla kendi benliğimizi, kişiliğimizi gözetmeden dıştan gelen teknolojiyi, bilimi buyur ettik! Ne yanlış! Bilimden kuşkulananmak gericilik sayıldı. Körükörüne, ezberci, kalıpcı bir kafayla ilim-fen savunması yaptık.

Elif- Gerekliydi belki. Değişimin motoru oradaydı. Askeri olarak gerekliydi, ekonomi olarak gerekliydi. Bilim-

siz, teknolojisiz kim değişebilir ki?

Ali- Teknolojiye direncimiz olmamış değil. Ürkmüşüz. Benliğimizi yitireceğimizi sanmışız. Ama pragmacı bir tutumla (Bizim kültürümüz pragmacıdır!) yararlanmaya çalışmışız nimetlerinden. Teknolojiyle bütün sorunların çözülebileceğine inananlarımız da olmuş. Garipsememişiz bulunduğumuz durumu. Garipçe tavırı geliştirememişiz.

Elif- Yahu Ali, bu kadar da uçulmaz. Teknolojiye karşı garipçe tutumu nasıl geliştirebilirsin? Hiç gerçekçi değil! Onu almak, hayatına uygulamak, ona katkıda bulunmak zorundasın.

Ali- Garip Ali'nin sesini kimse duymayacak mı? Bir "düğüm" var çığırıldığım türküde olduğu gibi. Kuzu ile kurt, bir arada yaşayacaktır. Kuzunun kurda attığı bir postadır gariplik. Teknolojiyi benimsemeye dirençtir. Benimseme aşamasını gözden geçirmektir. Edilgin bir direniştir dünyaya. Bilgece direniştir. Yunus'un direnişi gibi, Pir Sultan Abdal'ın. Bir "iç güç", tinsel, manevi güç gerekli bize teknoloji karşısında. Gariplik böyle birşey. Hınzırca, kurnazca pragmatik bir tutum değil. Estetik, ahlaki bir isyan.

Elif- Pek anlayamadım. Kafam da epey karıştı. Çevre-insan düğümünü garipler mi çözecek? Tasavvufi bir isyan mı?

Ali- Benzerlik var, ama yeni bir yol, benimki.

Elif- Türkiye'de ne çok yeni yolcu var. Herkes kendiyle başlıyor.

Ali- Benim düşüncemin dayandığı bir gelenek var.

Elif- Sana Teori Fatma'nın telefonunu veriyorum. Ara onu.

Ali- Garip Ali sesini duyurur belki. Basmakalıp düşüncelerin cenderesinden kurtulur belki benim insanım. Düşünmeyi öğrenir. Yaratmayı öğrenir. Cümle çirkinlerin, cinayetlerin, saldırıların iç dünyası gelişmemiş, sevgiden, gönülden uzak insanlarca gerçekleştirildiğini görür-

yoruz. Garipliğini, gariplerini yitirmiş bir kültür, iç zenginliğini iç insanını yitirmiştir. Beni dinlediğin için teşekkür ederim (Elif, yürümeye başlar). Korkma kız, teşekkür öpücüğü kondurmayacağım. Hiç gariplerden korkulur mu?

MİNAREDEN AT BENİ

Ali- Fatma Hanım'la mı görüşüyorum? Ben Ali, Garip Ali de derler, Elifin arkadaşı, telefon numarasını ondan aldım. Rahatsız etmiyorum ya?

Fatma- Evet, Elif sizden söz etmişti. Hayır, rahatsız etmiyorsunuz. Vakit gece yarısını çoktan geçti ama, ben uyumam geceleri.

Ali- Sanırım, teori üretirsiniz... Elif sizden "Teori Fatma" olarak söz etti.

Fatma- Öyle söylüyorlar, çok aptalca. Ben kimseye, örneğin "Eylem Hüseyin" diyor muyum? Sığ bir kültürde soluyoruz. Düşüncenin adı, sıfatı teori oluyor. Üstelik teoriyi adların önüne getirilen "Kel", "Salak, "Hımbıl" gibi kullanıyorlar. Teorinin ne olduğunu kimse bilmiyor. Bilmek de istemiyor. Sonucu ne adına, ne pahasına olursa olsun elde etmeye çalışan insanlarız. "Teori gavurdan, eylem bizden" demiş durmuşuz. Ama her alanda böyle olmuş. Teoriye vakit yok hayatımızda. Çeviri kitaplarla teori ithal ediyoruz boyuna. Yurtdışına gönderdiğimiz adamlarla. Gidip, teori kucaklayıp, doğrusu teori kapıp geliyorlar.

Ali- Abartıyorsunuz Fatma Hanım. Bizim kültürümüzde çalıştığı alanın kuramları, kuramsal düzenleriyle ilgili katkıları olan kimseler yok mu?

Fatma- Olabilir canım efendim, ben genel gidiş üzerinde konuşuyorum. Örneğin teknolojimizi alalım. Üreti-

min kuramları üstüne, mühendisliğin, piyasanın sorunları; teknolojiyi hayatımızda nasıl kullanacağımız üstüne kuramlar geliştirmeye çalışanlarımız çok az. Dışarıdan “getirtilecek”, uygulamaya sokulacaktır. Uyguladığımız teknolojinin neden seçildiği, nasıl bir dünyada yaşamak için yaratıldığı sorusu gündeme alınmıyor.

Ali- Biz bu sözleri çok duyduk, “teori üretme eksikliğimiz” sözü çok teorik! Yani gerçek koşullarla ilgili değil. Bu ülke, onun gerçeğini yaşayarak kavrayabilenlerin çözebileceği sorunlarla dolu. Karnı aç, kafası aç. Acil sorunları var. Hasta önünüzde, hemen “müdahale” gerekiyor. Sizse doktorlara “teorik” tartışmalarını öneriyorsunuz. Ameliyat masasında hasta ölecek, doktorlar masa çevresinde teorilerle uğraşıyor! Siz hangi ülkede yaşıyorsunuz Fatma Hanım? Burası İsviçre mi? Türkiye! İnsanlar ölüyor. Yanıyor. Siz yanmıyor musunuz?

Fatma- Gerçekten karşımda konuşan Garip Ali mi? “Garip” teorik bir söz değil mi? Siz Elif’le bizdeki yupi tipine isyan ederek “garip”liği önerdiğinizizi söylememiş miydiniz? Bu, temelde teorik bir çıkış değil mi? Türkiye’nin yanışına kim yanmaz ki? Acil soruları anlatırken çizdiğiniz resim de teorik bir bakışın sonucu. İş bölümü diye birşey var. Hastanın başında teori tartışmak yanlış. Düşünmeden, teorisi, araştırması olmadan belki kurtarırım diyerek neşter vurmak da yanlış hastaya. Hastayı, hastalığı tanımalı, önce. Bunun için kendi gözümüzle görelim hastayı. Kimimiz uygulamada derinleşsin, kimimiz teoride. Gavurun yaptığı teoride kendi kaygı ve endişeleri vardır. Kendi kaygılarımızla kuralım teorimizi. Bu bir lüks değil. Bu bir tedbir! Bu bir gerçekçilik! Yaşama sorunlarının üstesinden gelme biçimi.

Ali- Anlıyorum. Sözlerinizde tartışmalı noktalar pek çok. Ama öncelikle sizi arlamak istiyorum. Öğrenim durumunuzu öğrenebilir miyim?

Fatma- Hoppala! İnsanları diplomalarına göre değer-

lendirmek de sizin "teorik" olmayan gerçekçiliğiniz 'herhalde. Söyleyeyim lise mezunuyum ben.

Ali- Kızmayın. Anlamıştım. Üniversite okusaydınız, hele hele ardında gelecek akademik bir yığın unvanınız olsaydı, o zaman böyle düşünmezsiniz. Peki, şu anda uğraştığınız "teoriyi" öğrenebilir miyim?

Fatma- Hani bir deyişimiz vardır: "Minareden at beni/in aşağı tut beni". İşte teorim bu! Teknolojinin hayatımızdaki yerini bu iki dizede buluyorum.

Ali- İnsan yaşadıkça neler öğreniyor. Siz benden de "garip"siniz Fatma Hanım. "Minare, at, tut" böyle saçma sapan teori mi olur? Hiç değilse Açık Öğretim'e kayıt yaptırın da "ilim" öğrenin biraz!

Fatma- Kızmayacağım. Sabırla anlatacağım. Bakın teknoloji nereye geldi: İnsan teknolojiden kendini yükseklerden atmasını bekliyor. Türküde "minare" bu yükseklik, isterseniz "kule" de diyebilirsiniz. At beni yüksekte, bunun için çıkar doruklara beni, olanaklarından yararlandırarak" diyoruz teknolojiye. Bir çeşit intihar özlemi söz konusu, burada. Var olmanın uç noktalarında, insan için yaratılmış teknolojinin, insanın bu dünyadaki serüvenini yaşamasında ona büyük bir "tehlike" endişesi ya da coşkusu sunduğunu görüyoruz. Endişeden söz eden düşünürler vardır. (Heidegger'in "Angst"ı gibi...) Ben coşkuyu da katıyorum işin içine. Yaramaz bir çocuk gibi. Teknolojiye öneriler bir şey vardır; "Gel seninle atıp-tutmaca oynayalım. Beni at aşağı, düşerken endişeyi, aynı zamanda, ölüme yaklaşırken yaşamanın coşkusunu duyayım. Ama, nasıl yapacaksan, inip aşağı tut beni de düşüp bir yanıma kırmayayım, ölmeyeyim. Teknoloji bana oyun oynat! Teknoloji, benim oyun arkadaşım ol! Güçlüsün, çıkar yükseğe beni, ben düşerken düşme hızımdan daha hızlı in aşağı, tutuver beni. Düşmenin ve ardından kurtulmanın tadını duyayım damarlarımda. Hayatımın ne denli önemli, anlamlı olduğunu kavrayayım" diyoruz.

Ali- Önlemleri bir hayat! Aşağıda tutuluyorsun çünkü. Teorin hakkında ilk eleştirim şu: Tam Avrupa insanına göre. Adamlar hayatın anlamını yitirmişler "Warum leben wir?" "Neden yaşıyoruz yahu?" diye dolanıp duruyorlar. Teknoloji onları çıkarıp çıkarıp atar ve tutar. Bu zor değil. Dünyada yerlerde sürünen bir yığın insan varken teknoloji mineraden atar, yerde de tutar! Bunun için bizim minareleri de kullanabilirler; daha "egzotik" olur onlar için. Biz de turizmden para kazanırız.

Fatma- Ahmakça konuşma! Hayatım boyunca senin gibi sığ kafalı adamlarla uğraştım. Teorimi anlattığıma pişmanım. Sen "garip" falan değilsin. Git de boyalı magazin dergilerine muhabir ol! Entelektüellerimizle dalga geçer, para kazanırsın.

Ali- Lütfen kapatmayın telefonu Fatma Hanım. Teorisyenlerimiz eleştiriye tahammül etmeli. Sizi bu toplum minareden atarsa ancak benim gibileri tutabilir.

Fatma- Defol küstah adam! (Telefonu kapatır)

Ali- (Söylenir) Peki seni aşağıda tutmayayım da gör!

BİZDE NEDEN FELSEFE YOK?

Karanlık, yağmurlu bir gece. Yazlık giysileri içinde Elifle Mehmet sıırsıklam, yağmurun altında koşmakta-
dırlar...

Mehmet- Elif, biliyor musun bizde neden felsefe yok?

Elif- Olmadığını nereden çıkarıyorsun? Koş hadi, bir ağaç altı bulalım da tartışalım. Bak kırlara uzanan yürüyüşümüz nasıl bitti? "Teknoloji kafalı" insanlar olsaydık, teknik aklımız olsaydı biraz, böyle ahmakça ıslanmazdık. Belki bu yüzden bizde felsefe yok!

Mehmet- Evet, "teknik" insanlar olsaydık, meteoroloji raporlarını öğrenir de yola çıkardık. Yanımızda şemsiyelerimiz olurdu. Bak, karşıda ulu bir çınar görüyorum. Bizi koruyabilir yağmurdan. Teknoloji yardımımıza koşmadı ama doğa ne kadar cömert! Yardım ediyor bize!

Elif- Ne ters adamsın yahu! Bu yağmuru başımıza yağdıran da doğa değil mi? Teknoloji mi yoksa?

Mehmet- Elifciğim, bu sorularda hep "felsefe" var! Önce gel, ağacın altında bir soluklanalım.

Elif- Felsefe yoksa da çınar ağaçları hâlâ var bizde.

Mehmet- Ben de şaşıyorum doğrusu, nasıl var? Birileri odun niyetine kesip kurutmamış bu ağacı.

Elif- Kültürümüzde ağaç sevgisi vardır. Ağaç kutsaldır. Bizde bilgelik var. Bilgece dünya görüşü. Felsefeye dönüşmemiş bilgelik.

Mehmet- Biliyor musun, böyle bir değerlendirme de

felsefe gerektiriyor. Gelenekten gelen, yaşayışımızdan damıttığımız bilgeliğimize belli bir uzaklıktan bakabilip onu irdeleyebilmek... eleştirebilmek... tartışabilmek değiştirebilmek... dönüştürebilmek. Felsefenin açacağı ufka zorunluyuz.

Elif- Dünyanın oldukça "kritik" bir coğrafyasında "kritik" bir toplumuz; ikimizin içine düştüğü durumu genelleyebilir miyiz bilmiyorum ama "teknik akıl" eksik bizde. Teknolojinin ve bilimin çok gerekli olduğunu biliyoruz. Onları kullanarak bir an önce çözüme, sonuca gitmeye çabalıyoruz. Bu da felsefe özürlü bir toplum oluşumuzun bir göstergesi.

Mehmet- Ne güzel anlaşıyoruz seninle. Şimdiye dek söylediklerine hep katıldım. Uyuştuk seninle.

Elif- Bu neyi gösteriyor, biliyor musun? "Uyuşuk" insanlar olduğumuzu. Felsefe ise "acar" insanlar istiyor. Kolay uylaşımaların, uzlaşımaların insanı değil feslefi insan...

Mehmet- Neden huysuzluk, karşı çıkış muhakkak felsefi olsun ki? Anlaşa anlaşa, (güler...) koklaşa koklaşa da felsefe yapılamaz mı?

Elif- Tam değil. Temelde "rahatsız" bir insandır felsefi insan. Bu rahatsızlık somut yaşama sorunlarında kaynaklanmaz yalnızca. Yani şimdi biz sıırıslıklam ıslanıp, bu gecenin karanlığında üşümeye balşadığımız için felsefeyi sorgulamıyoruz. Hayata karşı felsefi bir yönelme içinde anlamlı olabilir yapacağımız tartışmalar...

Mehmet- Nasıl bir yönelme bu?

Elif- Gündelik yaşayışımızın bir anlamda "askıya" alınması gerek. Askıya aldığımızda bütün çözüm yolları sorunlaştırılabilir yeniden. Hayatımızda felsefeye yer açabilmek, bilgilerimizin ve gelenekten, eğitimden gelen bilgece tutumların sorgulanması, yeniden araştırılmasıyla olanaklı.

Mehmet- Sahi, bizim kültürümüzde 'yeniden' baş-

lama anlayışı yok! Birtakım inanç öbeklerine sıkı sıkıya sarılıyor onları “yeniden” sorgulamayı düşünemiyoruz. Bu yüzden hayat bize sürekli oyun oynuyor, “yeniden” karşımıza çıkarıyor sorunları; bir türlü üstesinden gelemiyoruz.

Elif- Çünkü, “yukarılardan” bir yerlerden düşünceler gelsin istiyoruz. Hayat bizim dışımızda yeniden yenden sorunları başımıza kakıp duruyor. Koşullar sürekli değişiyor, biz düştüğümüz denizdeki yılanı sarılarak hep aynı kalan kuramlarla yanıtlar arıyoruz sıkıntılarımıza.

Mehmet- Değişen karşısında ne yapacağımızı bilmiyoruz. Değişeni kollayan, onunla değişen, dönüşen, ama farklı bir düzlemde geliştirebileceğimiz sabırlı araştırma yollarımız, bunun için peşinde koşacağımız bakış açılarımız yok.

Elif- Tekrar dönelim, “askıya alma” endişemize. Anlamak, yorumlayabilmek büyük bir paradoksla birlikte giriyor yaşayışımıza. Anlamak için, anlayacağımız nesneyi, konuyu hem içten yaşamamız gerekli hem de araya bir uzaklık koyarak... Uzaklık konamazsa değişik durumlar arasındaki bağlantıları göremeyiz. İçten yaşamazsak anlamamız gereken durumların özgüllüğünü, kendine özgü yapısını kavrayamayız. Değişmeyiz. Değiştiremeyiz.

Mehmet- Sıkı dur, bir tezle geleceğim karşına, biraz ters gelecek sana: “Mucizeye” olan gereksinimizi anlayamadığımız için felsefeyi kavrayamıyoruz.

Elif- Ne demek “mucize”?

Mehmet- Alışılmışın dışında, gerçeklik anlayışımızın ötesinde, gerçekliğin olabileceğine inanmak... Mucizeye inanmazsan, “yeni”den yola çıkamazsın. Dinsel konuşma biçiminde alma bu söylediklerimi. Bir takım “kutsal” kişilerin doğa yasalarına karşı yaptıkları işleri söylemek istemiyorum. Olağan sandığımız yaşayışımızın olağan olmayabileceğini, yeni diye bellediklerimizin yıpranmış olduğunu, yasa diye bellediklerimizin yasa olmadığını göre-

bilmektir mucize. Bu anlamda felsefeyle gelir, felsefeyle başarılabilir.

Elif- Yıkan birşey öyleyse mucize, kalıpları kıran... Mucize gerçekleşirse, mucize olmaktan çıkar bu durumda. Demek ki mucize hiçbir zaman olmayacaktır. Olursa mucize değildir çünkü, olağandır ki gerçekleşmiştir.

Mehmet- İçine okudun mucizenin. Mucize, içinde yer aldığı ortam için belli koşullar içinde mucizedir. Marx'-ın Hegel'i başasağı etmesi örneğin, o Hegelci düzen içinde bir mucizedir. Newton kuramında $E = mc^2$ bir mucizedir.

Elif- Öyleyse bilgeliğin oturmuş kalıplarını yıkan, duvarlarla çevrilmiş düşünce sistemlerini geniş ufuklara doğru açan, apansız (elbette yıllarca süren birikimler sonucunda) patlamalardır!

Mehmet- Adına Kuhn'cu anlamıyla "devrim"ler de denebilir belki. Evrende sürüp giden olağan değişimlerin birdenbire kendini duyurmasıdır.

Elif- Öyleyse, bizde felsefenin olmayışını mucizeye inanmayışımıza mı bağlıyorsun?

Mehmet- Bir anlamda evet! Bak, bu ateşli konuşmalar ısıttı tenlerimizi, neredeyse kuruttu giysilerimizi. Seninle felsefeyi ve mucizeyi konuştuk.

Elif- Olağan bir gecede miyiz şimdi? Yoksa yaşadıklarımız ve düşündüklerimiz bir "mucize" mi? Gerçekçi olalım. İyi düşünelim.

BİLGİSAYARIMDAKİ KUŞ

Elif, önünde duran bir yığın dergi arasından Mehmet'e seslenir: – Ne müthiş gelişmeler oluyor, izliyor musun bilgisayar teknolojisinde?

Mehmet- Neye “müthiş” diyorsun bilmiyorum. Soluk soluğa bir yarış var. Pazar kapma, var olma savaşı. Gelişmek, geliştirmek zorundalar, yoksa yok olurlar. Sen bilgisayar okudun, anlıyorsun. İzliyorsun. Belki birkaç ay okumasan gelişmeleri, gidişi bir daha yakalaman çok zor olacak. İrili ufaklı bir yığın şirket inanılmaz bir hızla “yeni buluşların” peşinde koşuyor.

Elif- Yanıldığın bir nokta var: Bilgisayar mantığının temellerini, bu temel üzerinde yükselen teknolojinin ana ilkelerini yakalarsan, ayrıntılar bir yana, gelişmelerin akışını herhangi bir noktadan kalkarak yapalayabilirsin. Benim yaptığım da o. Bilgisayar ve elektronik mühendisliği okumama rağmen anlayamadığım, kaçırdığım noktalar olsa da, “ardında yatanı” kavradığım için...

Mehmet- Böbürlenmeyi bırak. Elife yakışmıyor. Ukalılık etmeden bana şu “ard”ı anlatır mısın? Teknolojinin yanına gül koyan kız, göster bakalım bilgisayarın ardını!

Elif- Bizim insanımızda “övgü” dinleme gücü yok. Şu anlamda: Kendini öven, ama abartarak değil, yalnızca niteliklerini başkalarına anlatmaya çalıştığı için, kendini övüyormuş gibi görünenleri dinleyemiyoruz. Bir başkası bizi övse hoşumuza gidiyor, yalan da olsa övgü sözleri,

itiraz etmiyoruz. İşin acısı, ne kendimizi ne de bir başkasını övmeyi bilmiyoruz. Övgü dinlemeyi de. Ben senin arkadaşınım değil mi? Bırak kendimi kendimce nasıl gördüğümü anlatayım sana. Sabırla, sevgiyle dinlemesini bil. Dostluk biraz da buradadır: Dostumuz hak etmişse, kendini bize övmelidir. Onun övgüsünü üleşmeyi bilmeliyiz, dostu isek.

Mehmet- Bilgisayarın ardını sormuştum, dostluğun değil. Nasıl dost olunacağını senden mi öğreneceğim?

Elif- Teknoloji öğrenilirken, dostluk da öğrenilse. İnsan olma, birlikte coşma, birlikte acı çekme, birlikte düşünme öğrenilebilse. Sınıflarımız ne kadar soğuktu okulda! Hocaların çoğu soğuktu. Çıkarlarından, teknik bilgileriyle kapamaya çalıştıkları zayıflıklarından ibarettiler. Ben mühendis oldum sonunda, ama çok acı çektim. Teknolojiyle uğraşan insanların sığılıkları beni hep ürküttü. Ne isterdim biliyor musun? Bana bir masal anlatır gibi anlatsalardı elektroniği. Tahtadaki denklemler, devre şemaları saçlarını okşasaydı, müziğini duysaydım düşüncenin.

Mehmet- Hayda... Dağıttın yine. Saçmaladın. Teknik belli bir tavırla öğrenilir. Ciddi iştir. Senin gibi şımarık, sevgi aç kûçük kızların işi değildir. Anaokulu mu teknik üniversite? Nasıl okudun da bitirdin okulu? Hem de iki bölümü birden!

Elif- "Akıllıyım" desem bana kızacaksın yine. Sen basın-yayın okudun. Ne komik! Nereyi basıp, neyi yayınlayacaksın, merak ediyorum.

Mehmet- Kız olmasan sana öyle bir cevap verirdim ki dudakların uçuklardı.

Elif- Neyse keselim. İş yine kahraman erkeklik şakalarına dönecek. Sorunu yanıtlamaya çalışayım, senin anlayabileceğin biçimde. Derler ki, bilgisayarın zekâ yaşı sıfırdır. Ona ne verirsen, onu alırsın. Yazılımında ne varsa, donanımının yapısına göre sunar sana. Sürpriz yoktur

bilgisayarın dilinde. Mantığını kavrarsan donanımının ve yazılımının işi bitmiştir. Yeteneğini, sana ve verip ne vermeyeceğini anlarsın. Olağan ki uzmanlık isteyen bir iş.

Mehmet- İnsan da öyle değil mi? Senin genlerindeki şifreleri, şimdiye dek yaşadığın tüm deneyimleri bilirsem, sende de sürpriz kalmaz.

Elif- İnsanı bırak şimdi. Onu sonra konuşuruz. Benim itirazım daha makine, bilgisayar aşamasında başlıyor. Kuş ve bilgisayarda. Kuşu çıkarabilen, görebilir onu.

Mehmet- Kuş, senin kafanda Elifçiğim! Hangi bilgisayar uzmanı söylüyor, bilgisayarda kuş olduğunu?

Elif- Benim terimlerimle hiçbiri söylemiyor. İma edenler olabilir.

Mehmet- Kendi kendini programlayan bilgisayarları mı demek istiyorsun? Ne demek "kuş"? Bir yaratı, bir sürpriz mi? Bilgisayarın donanımında varsa "kuş" elbette "çıkış"ında görülür! Biri koymuşsa oradadır! Şapkasında zaten tavşan vardır.

Elif- Beni iyi dinle. Bu görüşünle bilgisayadaki "kuş"u göremezsin. Kuş insandadır. Evrendedir elbet. Bilgisayarın donanımındaki kuşun görünmesinin pek bir anlamı yok. Tezimi iyi anla. Bilgisayarla olan ilişkimizin, onlara bakışımızın değişmesiyle görebiliriz kuşu. Bilgisayarları bir hizmetçi, bir köle gibi görürsek, onlar bize yalnızca beklediklerimizi verebilirler. Oysa, onlar neden kölelerimiz olsunlar ki?

Mehmet- Şu eşyayı "insanlaştırma" huyunu sevmiyorum. Bilgisayarlar niçin, hangi amaçla yapılmışlarsa o amaca hizmet ederler. Amaçları arasında "kuş" çıkarma varsa kuş da çıkarırlar.

Elif- Makinelerle olan ilişkimiz teknolojinin gelişimi boyunca değişmekte. Gelecek yüzyıl bu ilişkiler temelden değişecek. Onlar da bizden biri olacak. Çevremizle olan ilişkimizi düşün. Ağaçlara ve karıncalara saygı duymamız gerektiğini anlamadık mı? Onlarda insanlar kadar bu ev-

rende yaşama hakkına sahip değil mi? Denizleri, havayı, toprağı kutsal varlıklar olarak saygıyla karşılamamız gerekmiyor mu?

Mehmet- Toprağı ekip, havayı solumayacak mıyız? Ağacı kesmeyecek miyiz? Açlıktan, havasızlıktan, enerjisizlikten ölelim mi?

Elif- Saptırma. Biz onlara, onlar bize, bu evrendeki hayatımızı sürdürmemiz için gerekeni sunacağız. İşte bilgisayar, başlangıçta hangi amaçla oluşturulmuş olursa olsun, giderek karmaşıklaşan yapısıyla içindeki "kuş"u sergileyecektir. Kendine özgü, saygıdeğer bir yapısı olduğunu, insana hizmet ederken, insandan da hizmet beklediğini duyuracaktır.

Mehmet- Ne demek istiyorsun? Elbette bakımını yapacağız bilgisayarın, satın almak için milyonlar harcıyoruz.

Elif- Anladım ki sen bu kafayla ondaki kuşu bir yığın insan gibi göremeyeceksin. Hâlâ gerekli tavır değişikliğini gerçekleştiremiyorsun, bakışında.

Mehmet- Nasıl bakayım istiyorsun ki? Bir insan gibi mi göreyim onu?

Elif- Kendine özgü bir varlık olarak gör. Onun varlığının, giderek oluşan değişen varlığının özgül yanını kavra. Ondaki kuşu görebilirsin o zaman. O zaman bilgisayar, bahçedeki bir ağaç gibi olur. Dalındaki kuşun şakımlarını duyarsın. Yoksa, sen uzun kış günlerinde kesip yaktın mı ağacını?

Mehmet- Ne anladım biliyor musun? Elife şimdiye dek gördüğümünden daha farklı bir "tavır"la bakmalıyım.

Elif- Bu da bir ilerlemedir. Gün gelir bilgisayarlara da böyle bakabilirsin. Böylece ondaki insanı, insandaki bilgisayarı daha iyi anlarsın.

Mehmet- Bu zalim piyasa ekonomisi izin vermez buna. Anlayamayacağımı anladığım için kızma bana Elifçim...

HOCA İLE MÜHENDİS KÂZIM

Mühendis odalarının birinde geniş bir salondayız. Bir köşede sonuna dek açılmış bir televizyon bangır bangır bağırmaktadır. Ortalık sigara dumanından görünmemekte, duvarlarda ve pencerelerde yankılanan uğultuda, çoğu genç bir yığın insan koltuk ve sandalyelerine devrilmiş yarı uykulu konuşmakta, içki içmekte, kâğıt oynamaktadır. Masalardan birinde uzun yıllar piyasada ve oda yönetiminde çalışmış mühendis Kâzım ile bu yazıları yazan “hoca” birbirleriyle konuşmaya çalışmaktadır.

Kâzım- İşte böyle hoca, senin yazılarını çok “teorik”, hatta biraz da “fantastik” buluyorum. Ne demek istiyorsun, anlamak olanağı yok.

Hoca- Üzüldüm doğrusu. Peki ama neden ısrarla yazılarımı okumak istiyorsun ki? Anlayamıyorsan, boşver gitsin. Herkesin herkesi anlaması gerekmiyor.

Kâzım- Yoo, işte bu olmadı hoca! Seninle kaç yıllık hukukumuz var. Sonra ben, kültürlü bir adamım. Çok okurum. Yazarım da. Ama sen bizim mesleğin hiçbir sorununa değinmiyorsun. Bir yığın edebi laf dolu yazıların. Elif, Mehmet falan... Bırak Allah aşkına! Sanayimizin hangi sorununu ortaya koydun ki? Türkiye’de mühendislerin çalıştığı bunca kurum varken, onların somut sorunları ortada dururken, mühendisin bu toplumda yeri, siyasal toplumsal konumu giderek çetinleşen bir görünüm arz ederken, konulması gerekli eylemleri tartışma varken

“düş”müş, “düşünce”ymiş, almış başını gidiyorsun! Olmuyor hoca, böyle olmuyor. Aklını başına devşir. Uyuma. Uyutma. Buna hakkın yok.

Hoca- Eleştirilerine teşekkür ederim. Söylediğin noktalarda araştırma yapan, yazı yazan arkadaşlar var. Mühendisin sorunlarının çok uzağında değilim. Hükümetlerin teknoloji politikalarını, mühendisi gördüğü yeri de kendime göre anladığımı sanıyorum. Ama ben kendine özgü sözleri olan biriyim. Kendimce gördüğüm, göstermeye çalıştığım şeyler var. Bunların önemli olduğuna inanıyorum. Kültürlü biri olduğundan kuşku duymuyorum. Çok zeki, yetenekli bir mühendissin de. Başını kaldır da şu salondaki kızlı erkekli genç mühendis arkadaşlara bir bak! Yarı uykulu, bezgin, yorgunlar... Umut dolu, heyecan dolu olmaları gerekmez mi? Bir kısmının, gördüğüm kadarıyla ağır psikolojik sorunları var. Bir kısmı işsiz. İş olanların çoğu da işinden şikâyetçi. Bunca birikime, bilgi ve insan gücüne yazık olmuyor mu? Ne bekliyor bu genç insanlar hayattan? Bir mühendis nasıl yaşamalı bu ülkede? Umutları ne olmalı? Değerleri, insan anlayışı, sevinçleri, beklentileri ne olmalı? Kendi önemlerinin farkında değil çoğu. Mühendis olarak bu toplumda yerleri ne? İşte bu sorular çeliyor aklımı. Onları yürekleri, duyuları, değerleri olan, sanattan, düşünceden anlayan insanlar olarak görmek istiyorum. Tek boyutlu, işinden başka ilgileri olmayan, basmakalıp görüşlerin sınırını aşamamış, para kazanmak, köşe dönmekten öte dünyaları bulunmayan kişiler olmamalılar. Sen eleştirinde benim deyimimle hep “makro” açıdan görmeye çalışıyorsun sorunları. Bense “mikro”cuyum. Artık bu topluluk biraz da “mikro” bakmayı öğrenmeli sorunlarına.

Kâzım- Onların kendi hayatları var hoca! Yaşayacaklar, öğrenecekler (Ayağa kalkar).

Hoca- Hayrola, nereye böyle?

Kâzım- Rakım bittî, doldurup geleceğimi. Sen de ister

misin?

Hoca- Sağol. Çay içiyorum.

Kâzım- (Elinde rakı bardağı ile döner) Bak hoca, "mikro", "makro" masallarını bırak bir yana. Örgütlenip, yeniden dirilmemiz gerek. Türkiye'de dönen oyunlara dur demek gerek.

Hoca- Peki bunu hangi teoriyle yapacaksın?

Kâzım- Yahu, bizim teorimiz yok mu? Yıllar yılı ne adına kavga veriyoruz sanıyorsun?

Hoca- Peki; Türkiye'deki mühendislerin gelir durumları, dünya görüşleri, inançları, kültür düzeyleri üstüne oda olarak araştırmalarınız var mı? Sosyal bilimcilerle bir araya gelip tartışıyor musunuz? Onlara araştırma yaptırıyor musunuz? Türkiye'de mühendisi, mühendisin sorunlarını yeterince biliyor musunuz?

Kâzım- Ne kadar da teorik konuşuyorsun be hoca. Hepsi bizim arkadaşımız. Yıllarımızı vermişiz bu işe. Nasıl tanımayız onları?

Hoca- Türk insanına, bu topraklarda yaşayan insana uygun bir teknoloji politikası nasıl olmalı sana göre? Teknoloji eğitimi nasıl yapılmalı? Mühendis hangi bilgilerle, nasıl bir donanıma sahip olmalı? Sence okulda öğrenilenle hayatta uygulanan arasında bir uçurum var mı? Neden var? Neden yok? Nasıl bir dünya için eğitiyoruz mühendislerimizi? Nasıl bir Türkiye için? Kim düzenliyor eğitim programlarını? Mühendisimiz gelişen, gelişmekte olan teknolojiyi yeterince izliyor mu? Katkıda bulunabiliyor mu ona? İşyerindeki mühendisin ne gibi sorunları var? Bilgisi, görgüsü yeteli mi?

Kâzım- Hoca yahu, keyfimi kaçırma şimdi benim. Türkiye'de bilim adamlarının durumu belli. Eğitim kurumlarının halini görüyorsun. Ne bekliyorsun mühendisten Allah aşkına? Hayali konuşma.

Hoca- Hayali konuşmazsam gerçekleri anlayamam. Temeldeki sorunları çözemem.

Kâzım- Mühendis hayali olamaz arkadaş. Somut sorunlarla uğraşan insandır. Hesap kitap insanıdır. Planlar, hesaplar, somut veriler toplar; onlar üstünde çalışır. Problemi gördüğü yerde mühendis gibi çözer.

Hoca- Dünyada mühendisin konumu, anlamı değişiyor artık. Hele bizim gibi ülkelerde mühendisin üzerinde ağır sorumluluklar vardır. Ülkenin geleceğinde önemli sözleri olmalıdır.

Kâzım- Vardır be hoca! Ben mühendisime güveniyorum. Göreceksin önümüzdeki yıllarda mecliste, yönetimde ağırlığını koyacaktır.

Hoca- Bu toprakların, bu kültürün insanının mühendisliğe çok yatkın bir kafa yapısı taşıdığına inanıyorum. Mühendisin kendi insanı ve kendi kültürünü tanıması gerek. Mühendislik eğitiminde insan ve kültür boyutu yeterince vurgulanmıyor. Mühendis, kendi kültüre ve dünyaya olanca genişliği ve derinliği içinde bakmayı bilmiyor. Önüne konan sorunları teknik becerisiyle çözüvermekle, ülkemiz mühendisi sorumluluğunu yerine getirmiş olmuyor. İçinde yer aldığı teknoloji ağının insan hayatı için önemi, anlamı üstüne düşünmeli. Teknolojiyi ne adına, kimin için, nasıl bir Türkiye ve dünya öngörecak kullandığını farketmeli. Çok yönlü, çok boyutlu mühendislere ihtiyacımız var.

Kâzım- Rakım yine bitmiş be hoca. Sohbetine doymuyor. Gideyim bir de yandaki tartışmaya katılayım. Hadi bana eyvallah!

TEKNOLOJİ KÖRÜ MÜSÜNÜZ?

Selma- Yıllardan ber ikendime sorduğum en asası soru şu: Neyin körüyüm ben?

Mehmet- Olağan bir soru, senin gibi bir ressam için.

Elif- Güzel bir soru. Her insan, gözünü dört açsa da hep bir şeylerin körüdür. Beden yapısı, kişiliği, bilgisi bazı gerçekleri görmesini engeller.

Selma- Bazı gerçekleri görmenin bedeli diğerlerini görememektir.

Mehmet- Hanımlar, hanımlar, ortalığı "felsefe hamamına" çevirdiniz.

Elif- "Karılar hamamı" diyemediğin için uydurdun bu lafı. Ama yerinde bir söz. Terliyoruz. Arınıyoruz. Ruhumuzu, düşüncemizi yıkıyoruz. Felsefe hamamında körlüğünü tartışıyoruz. Yalnızca bireyler değildir, doğumlarından ölümlerine değin, değişen körlükler yaşayan. Her kültürün kör olduğu gerçeklikler vardır. Beli bir kültür içinden evrene baktığınızda bazı gerçekleri farkedebilir, bazılarını göremezsiniz. Giderek aynı kültürde, tarih boyunca, yaşanan her dönemin körlükleri vardır. Geriye dönüp baktığımızda şaşarız: Bu dönemde yaşayanlar nasıl kavrayamamış bu gerçeği?

Selma- Bizim çağımız neyin körü? Bizim kültürümüz neyin körü?

Mehmet- Elinin körü, bizim kültürümüz!

Selma- Elif hanımın soyut konularda tartışmasına

neden tahammül edemiyorsun Mehmet? Neyin körüsün sen?

Mehmet- Bu sorunun yanıtı kolay değil. İnsanlar yaşıyarken nelerin körü olduğunu bilemiyor. "Dışarıdan", "sonradan" bakanlar anlayabilir neyin körü olduğumu. Ama en azından teknoloji körü olduğumu söylemeliyim.

Selma- Teknolojiyi nasıl görmezsin?

Mehmet- O anlamda değil. Teknoloji hep önümde. Teknoloji elim benim, onunla iş görüyorum. O halde teknoloji körü olmak, elinin körü olmak değil mi?

Elif- Sen biraz mizah çalış. Aklın sıra dalga geçiyorsun bizlerle. Bana kalırsa sen teknoloji körüsün, teknoloji kör etmiş seni.

Mehmet- Nereye baksam onu görüyorum. Senin gözünde gözlük olarak, bileğinde saat, Selma Hanım'ın boyundaki takıları, giysileri, elinde tuttuğu minik bilgisayarı... Gördüğüm her şeyin arkasında, önünde, üstünde, altında. Bakışımın içine işlemiş. Onsuz bir dünya tasarlayamıyorum artık. Unuttum teknoloji öncesi dönemleri. Şimdi, geleceğim onunla. Bakışım, düşüncem onunla. Öylesine girmiş ki gözlerime, öylesine alıyor ki gözlerimi, körleşiyorum.

Selma- Öylesine doldurmuş ki hayatımızı, onu göremiyoruz. Hep gördüğümüz için göremiyoruz. Gözümüzün önünde olduğu için.

Elif- İlginç! Yıllar sonra hayatımızı yazacak olanlar, "Ne aptal insanlarmış, önlerinde duran teknolojiyi görememişler" diyecekler.

Selma- Bence bunun nedeni de teknoloji.

Mehmet- Şöyle bir şey yok mu kızlar: Sanki balıklarız teknoloji denizinde, çıkış dışarı göremiyoruz kendimizi, denizi...

Elif- Teknoloji ne aldı bizden? Bize ne verdi? Bilmiyoruz.

Mehmet- Bilemeyiz olağan ki, çünkü teknoloji yaşa-

yışımızın bir parçası. Onu yaşadığımız dünyadan, hayatımızdan soyutlamak yanlış. Soruyu şöyle sormalısın, teknoloji sözcüğü yerine, hayatı koyarak: "Hayat ne aldı bizden?", "Bize ne verdi?"

Selma- Haklısınız, Mehmet Bey. Ortaçağ'da yaşayanlar, dinle hayatlarını ayırabilirler miydi? Şimdi dinimiz teknoloji olmuştur. Üstelik dindarlarımız da farkında değişimler bunun.

Mehmet- Peki, siz nasıl farkındasınız Selma Hanım. Siz, teknoloji körü değil misiniz? Bu saptamanız da bir çeşit körlükten kaynaklanıyor olamaz mı?

Selma- Bakın Mehmet Bey, teknoloji bize ne çok şey gösterdi. Doğada olmayan birçok nesneyi doğaya kattık. Hem gerçekliği daha iyi anladık (örneğin elektriği, manyetizmayı, radyoaktif çözünmeyi, gravitasyonu) hem kendi gücümüzü, neleri yapmaya gücümüzün olduğunu... Teknoloji gözümüzü açtı bu anlamda. Gerçekliğin, o gerçekliğin bir parçası olan insanın olanaklarını gördük. Soruyorum şimdi size, bu görmenin bedeli ne?

Mehmet- Bedeli olması mı gerekir? Bu bedel düşüncesi Eski Yunan'dan, daha da eski kültürlerden geliyor. Bir yerde aydınlık gördük mü, oralarda bir de karanlık arıyoruz. Eski İran kültürü...

Elif- Gözümüzün, düşüncemizin yapısı böyle, sevgili Mehmet. Karanlık ve ışık yan yana, iç içe olmazsa "görme" olanağı yok. Eski kültürler bunu sezmiş. Bu özelliğimiz biyo-genetik bir özellik, kültürel değil.

Mehmet- Peki peki, size de laf yetiştirilmez zaten. Ama yanlış şurada: Nerede kör olduğumuzu görebilseydik, kör oluşumuzdan söz edemezdik. Hangi kör, neyi görmediğini bilebilir?

Elif- Bak, sen, sonunda kör olduğun noktayı anladın. Karanlıkla, ışığın bir arada olması gerektiğini gördün. Kör, önündeki masaya dokunarak, masayı görmediğini söyleyebilir. Ya da sonradan gözü açılır, eskiden gör-

müyordum, şimdi görüyorum diyebilir.

Selma- Teknolojiye bakmayı, teknolojiyi "görmeyi" öğrenmek gerek. Körlüğümüz bakmayı bilemeyişimizden. Ortaçağ'da yaşayıp da o çağı, şimdi bizim gördüğümüz gibi görenler vardı. Sezgileriyle. Aklın ışığıyla. Mizah yetenekleriyle. Çünkü gerçeklik büyük ölçüde "yorumu" da yapıyor, gözümüz bilimizle, teorimizle görüyor.

Mehmet- Yine teoriye geldik. Körlüğü önlemek için farklı bakış yolları edinmek gerek. Herşeyi tek bir açıdan görmek, körleşme tehlikesini yaratıyor.

Elif- Teknolojinin biricik gerçek sayılmasına isyan etmemiz gerekiyor. Her şeyi onunla görmek, teknoloji körlüğü yaratıyor! Hep mikroskopla, hep teleskopla, hep matematikle algılamak. Gerçek yalnızca bu araçlarla gördüklerimizden ibaret değil.

Selma- Tabii değil, ben ressamım. Bunu bilirim. Gerçek, çıplak gözle gördüklerimizden de oluşmuyor. Resim var. Resim, el hünerimizle, düşgücümüzün birleşmesiyle önümüze bambaşka gerçeklikler çıkarıyor. Çoğaltalım gerçeklerimizi. Güçlendirelim düşgücümüzü. Körlüğümüz azalsın.

Mehmet- Peki hanımlar, bu görüşünüzün de "kör-lükten" kaynaklanmadığını bana nasıl göstereceksiniz?

Elif- Dene, yaşa, sına, anlarsın...

DÜŞÜNCE MUTFAĞIMIZDAKİ FARELER

Dünyada da bizde de daha yeni yeni tartışılıyor: Nasıl bir bilimle, nasıl bir teknolojiyle, nasıl bir çevrede yaşamalıyız? Bilimin nasıl bir etkinlik olduğu, tarihi, sosyolojisi, antropolojisi, ekonomisi, çevre ve teknoloji sorunlarından ayrı düşünülemiyor. Bu yaşamımızı derinden derine etkileyen **ana üçlü** bilim-teknoloji-çevre, hem bir anlama, anlam verme sorunu olarak hem de bir yaşama sorunu, yani bir ahlak sorunu olarak karşımızda duruyor. Tek tek bireyler olarak, iç dünyası olan insanlarız. Dış gerçekliği iç dünyamızın çalkantıları içinde anlayıp, aşayabiliyoruz. İşte hayatımız üstüne yapılan tartışmalar, bu ana üçlünün iç dünyamızdan süzülüşü açısından yorum bekliyor. Hem tek tek bireyler hem de bu bireylerin oluşturduğu toplum sorunları ana üçlünün anlaşılıp yorumlanması, ahlak açısından sorgulanması gerçekleşmeksizin, iç dünyamız gözönüne alınmadan, çözüme kavuşturulamaz. Düşününün bir, bir birey olarak insanlarla, kavramlarla olan ilişkilerimizde, aile içindeki davranışlarımızda, eğitim sürecinde, işyerimizdeki bağlantılarımızda teknoloji-bilim ve çevre (hem doğal, hem düşünsel, manevi) etkisi sürekli gündemdedir. Demek ki bu ana üçlü yalnızca bilim ve teknolojiyle uğraşanların, sanatçı ve kültür adamlarının uğraştığı **soyut** bir konu değildir. Çoğunlukla farkında da değiliz. Hangi okula gitmeli, hangi kızı (ya da erkeği) sevmeli, hangi kitapları okumalı, kısa-

ca nasıl, evet, nasıl yaşamalıyız soruları hep bu ana eksenin ekseninde dönüyor.

Oysa, düşünürken ve yaşarken bu üçlüyü parçalayarak, iç dünyamızdan ayrılmış gibi ele alıyoruz. Bilimi ayrı, teknolojiyi ayrı düşünüyoruz. Çevreyi bunların dışında sanki bu iki öğeye karşıtmış gibi anlıyoruz. Hele iç dünyamızın bu ana üçlü ile ilgisi hiç dikkatimizi çekmiyor.

Bilim, teknolojiye düşman mı? Çevre sorunları bilim-teknolojinin yanlış kullanılması sonucu mu ortaya çıktı? Teknoloji bela, bilim bir başka bela mı? Çevreyi bu ikisinin etkisinden kurtarsak, çevremiz (özellikle doğa) kendi "yaralar"ını sarabilir mi? Çevremizi koruyacağız. Kimden? Kendimizden, bilimimizden, teknolojimizden. Demek ki çevremizi çevremizden koruyacağız.

Bu düşünce yolu yanlış diyebilirsiniz: Dünyada bir güç kavgası vardır. Teknoloji-bilim-çevre, gücü elinde tutanların egemenliğindedir. Öyleyse, çevremizi her türlü güç odağına karşı koruyacağız. O nedenle çevremizi koruma kavgası muhalif bir tutumla yürütülüyor. Bu dünyada egemen olan güçler çevreyi bozmaktadır. Çevrenin onların elinde olmasından rahatsızsınız.

Peki, neden egemen güçlerin bilime ve teknolojiye egemen oluşuna karşı çıkmıyoruz? Neden bilim ve teknolojiyi çevreye düşmanmış gibi görüyoruz? Eğer yaşanması bir çevreye ulaşmaksa amacımız, bu çevre, yaşanması bir bilim-teknolojiyle gerçekleşebilir. Bilim-teknolojiyi düşman belleyerek çevre değiştirilemez, yaşanacak bir duruma getirilemez.

Peki ama yaşanması bilim-teknoloji nasıl olacak? İşte bu sorunun üstüne gitmeli. Bilim ve teknoloji çok farklı biçimlerde hemen her kültürde var olan **kültür bileşenleri**. Onlardan "kurtulma" olanağımız yoktur. Bilim, büyü, efsane, folklor malzemesi olarak her kültürde vardır. Teknoloji de. (Her kültür, çevresiyle başedebilme yolları geliştirmiştir, doğanın olumsuz etkilerinden, hastalıklardan

korunmayı başarmaya çalışır.) Çevremiz kirlendi, çünkü bilim-teknoloji kirlendi. Çevrimizi, bilim-teknolojiyi temizlemeden, arıtmadan, arıtamazsınız. Öyleyse bilim-teknoloji düşmanlığı gerçekçi bir tutum değil. Onu bir düşman olarak değil de bir "hasta" olarak görmek gerekir. Bilim-teknolojinin dayandığı değerleri, idealleri sorgulamalı, tartışmalı, yaşanası bir çevre için değiştirmeye çalışmalıyız.

Oysa ne yapıyoruz? Çabuk zengin olmaya çalışan gazino patronları gibi, gazinomuzun dış görünüşünü, bir yığın borçla çekici hale getirmeye çalışıyoruz. Yine borç harç sanatçı kadrosunu ünlülerle zenginleştiriyoruz. Gazinomuz görünüşte rakiplerinden hiç de aşağı değildir. Hatta, "Bizde gazinoculuk Batı'daki örneklerinden geri değildir" diye övünebiliyoruz.

"Görünüşü kurtarmak", başarı sayılıyor. Bilim-teknoloji okullarının sayısı artırılıyor. "Dışarıya" öğrenci gönderiliyor. Çevre mühendisleri çoğalıyor. Çevre Bakanlığı kuruluyor. Batı'daki "çevre hareketleri" izleniyor. Türkiye'ye tartışmaları aktarılıyor. Teknolojik gelişmeler izleniyor, hemen ülkemize aktarılıyor.

Batı tipi gazino hazırdır. Elbette müşteri isteğine göre "sanatçı" arabeskkçilerce kadro takviye ediliyor. Göbek havaları ve dansözler, taverna müziği biraz "bize" mahsusdur. Müşteri "ne isterse" onu vermeye çalışıyoruz. Yine de Rusya'dan, Romanya'dan, Fransa'dan dans toplulukları da süslüyor kadromuzu. Batı tipi "animasyonlar" eksik değil sahnelerimizden. Maksat müşteri gelsin. Turist gelsin. (Kılıç Kalkan Ekibi'ni de çıkarabiliriz sahneye!)

"Gazinoculuk öyle olur" diyoruz. Müşteri de olduğuna göre, sorgulamaya ne gerek var programı, sahneyi, dekoru, eğlenme tarzını?

Hele gazononun mutfağına gittiğinizde ikiyeüzlülüğü-müz, sığılmız, ahlaksızlığımız iyice belli oluyor. Lüks donanımlı masalarda yenen zengin görünüşlü yemekler,

sağlık kurallarına uymayan bir mutfakta kotarılmaktadır. Böcekler ve fareler cirit atmaktadır mutfakta. Üç kuruşa çalıştırdığımız perişan mutfak personeli, uzamış tırnakları ve sakalları ile pişen yemeklerin tuzunu biberini oluşturmaktadırlar.

Müşteri ne programı sorgulayabiliyor, ne de inip mutfağa bakabiliyor. Tütsülü kafalarla sağlıklı yemekleri tıknıp sağlıklı eğlence malzemesiyle beden ve ruhça kirleniyoruz.

Batı'nın mutfağını tanımıyoruz daha. Bilim-teknolojiyi tanımıyoruz. Ardında yatan kültürü ve idealleri. Alelacele taşıdığımız teknoloji ürünlerinin kaynağını anlayacak düşünce donanımımız eksik. Bilim-teknoloji-çevre anlayışımızda fareler dolaşmaktadır. Kirliliğin kaynağını bilemediğimiz için bilgimizde fareler dolaşıyor.

Düşüncemizdeki fareleri temizlemeden çevremizi nasıl temizleyebiliriz?

EBU GARİP'İN KİTABI

Sahafların meraklı müşterilerinden Ali'nin (Garip Ali) avuçları arasında cildi hafif aşınmış küçük boy bir kitap vardır. Ali, perişan bekâr odasının solgun ışığı altında, gecenin ilerlemiş bir saatinde coşkuyla kitabı incelemektedir.

Ali- Ne “matrak” kitap böyle, dur bakayım ne yazıyor, ha, evet “Muhit Mes'elesine Dair Fikriyat”, yazarı kimmiş yahu, “müellifi, Ebu Garib”. Allah Allah; Garib'in babası diye, o yıllarda (tarihi 1326'yı, yani miladi 1910'u gösteriyor!) “muhit”, yani çevre sorunları üstüne düşünen bir yazar mı varmış? O yıllarda çevre sorunu falan yoktu...Mes'ele-i Muhit. Belki benim babamdı, Ebu Garip, garip ben olduğuma göre. Bakalım neler yazmış... (Kitabı dikkatle okur. Defterine bugünün Türkçesi ile, alıntılar yaparak özetini geçirir... Okuyalım.)

“Bu defter henüz çağdaşlarımca anlaşılmamış bir sorunu deşmek üzere yazılmıştır. Bu sorun çevre sorunudur. Teknoloji sorunudur. Okur, okuduğunu kitap sanabilir. Aslında ‘defterimi’ okuyordur. Defterimse çoktan dürülmüştür. Beni kimse anlayamayacaktır. Ben geleceğin garibiyim. (Garib-i Ati) Gelecekte beni anlayanlarda beni garip bulacaklardır. Umudum-şudur: Bir gün “kitap” bir garibin eline geçecek, garipliğim insanlara duyurulacaktır.

Teknoloji çok hızlı büyüyecektir. Bilimle bir olacak-

lar, dünyanın tozunu atacaklardır. Bu gelişim karşısında insanlar ne yapacaktır? Aralarında ayrılıklar (tefrika) oluşacaktır. Bazıları bu büyümenin olumlu olduğunu söyleyecektir (Müspetçiler). “Müspetçiler” arasında da ayrımlar olacaktır. Çevre mühendisliği bilimi (hendese-i muhit) gelişecek, görünen sorunlara görünüşte çözümler arayacaklardır. Kimileri de yine bilimin yardımıyla daha farklı yollarda yürüyeceklerdir. (Bunlar bilimden vazgeçmeyecekler, bilimi toparlamaya, sistemli bir hale getirmeye uğraşacaklardır.) Bilimcilerin dışında “doğu bilgeliği”nin çözüm olduğuna inananlar olacaktır. Doğaya kavuşmadan doğayı kendi haline bırakmayı önereceklerdir. Doğanın “sesini” duymaya çalışacaklardır. Doğanın “kutsal” bir varlık olarak görülmesinin kurtuluşu hazırladığına inacaklardır. Bir de “kıyamet tellalları” çıkacaktır. Onlar yaygarayı basıp milleti ayağa kaldırmayı amaçlayacaklardır. “Dünya batıyor, kaynaklar tükeniyor, hava kirleniyor, türler bozuluyor, ortadan kalkıyor” diyeceklerdir. “Teknolojiyi bırakıp dağlara çıkıp, çadır kurarak, bahçelerimizde domates, biber yetiştirelim. Nüfus artmasın, ekonomi büyümesin” diye düşüneceklerdir. Soruna siyasal bir açıdan bakılmazsa çevre sorununun anlaşılmayacağını söyleyenler de olacaktır. “Çevre sorunu, bir iktidar sorunudur” görüşünü savunacaklardır. Dünyada savaşlar olacak, bu savaşlarda ormanlar yanacak, denizler kirlenecektir. Milyonlarca insan aç olduğu için “çevre sorunu” onların sorunu olarak görünmeyecektir. Dindarlar dinleri aracılığı ile soruna yanıt arayacaklardır.

Çözüm bulamayacaktır kimse. Çünkü Leyla ile Mecnun aşkına benzeyen bir serüveni yaşayacaklardır. Yıllarca doğayı ve onu bozduğunu ileri sürdükleri bilim ve teknolojiyi karşı karşıya getirmeyi alışkanlık edindiklerinden, maddi olarak, çevre sorunlarını çözecek güçleri olduğunda, soruna yabancılaşıacaklardır. Nasıl Mecnun Leyla’ya sonunda kavuşsa bile, onunla yaşayamayacak

bir duruma gelmişse bu çevreciler de ekonomik, toplumsal, siyasal gücü ellerine geçirdiklerinde (eğer geçirebilirlerse) ne yapacaklarını bilemeyeceklerdir. Dertlerini çözecek dermanları olamayacaktır. Yunus ne diyordu? "Dert gerektir, dert gerektir, dert gerek/ki(m) gerek, derse verem dermanımı" onların dermanı olamayacaktır. Çünkü dert ehlidir onlar, dert çekip, yaygara yapmayı severler.

Oysa "garip"liği bilebilseler! Garipliğini gücünü. Teknolojiye, bilime saygısızlık etmez garip, nihayet onlar insan ürünleridir. Garip, insanı ve bilgisini doğadan ayırmaz. Cananı, sevgili doğadır. Füzuli: "Canı kim cananı için sevse, cananın sever/canı için kim ki cananın sever, canın sever" demiyor muydu? Garip, bilimin ve teknolojinin ardında yatan bencilliği benimsemez. Bilir ki evren yalnızca insan için değildir. Her canlının, her cansızın var olmaya hakkı vardır. Doğayı kendi başına bıraktığımızda sorunun çözülmeyeceğini bilir. Doğa değişecek, türler yok olacaktır. İnsanlarda değişecek, belki de yok olacaklardır. Garip, bu değişimde sürekli olarak iç dünyasının yerini soran biridir. Neden? Kendine ve sorunlara yabancılaştırmamak için. Çözümü yalnızca dışta arayanlar yanılırlar. Çözüm, içimdeki çevreyle dışımdaki çevrenin kucaklaşmasıyla araştırılmalıdır. Dış insan ister bilimi, teknolojiyi yeğlesin isterse yadsınsın, fark etmeyecektir. İç insanı, içindeki insanı, içindeki doayı keşfetmeli insan.

Hendese erbabı bunu anlayamayacaktır. İçimizin bahçelerine giden yolların önünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar, bahçeleri dışarıda arayacaklardır. O nedenle, bir gün hendeseleriyle sorunlarını çözseler bile, özledikleri çevrede yaşayamayacaklardır. Çünkü tek çevre yoktur, çevreler (muhitat) vardır. Onlar yalnızca tek çevre üstünde çalıştıkları için, içimizdeki dolayısıyla dışımızdaki birçok çevreyi iskalayacaklardır. Sanatı, duyguları, inançları. İçleri kuruyacaktır.

Garip, **yalnızca** dışa dayalı çözüm önerilerinin tümü-

nü yadsıyan insandır. Erbab-ı gariban her zaman hende-
se erbabından güçsüz olacaktır. Garibin bu açıdan, şansı
yoktur. İnsan kuruttuğu içi ile çırpına çırpına belasını
bulacaktır.”

Bu özet alıntılardan sonra Garip Ali, defterine kendi
görüşüyle ilgili bazı notlar düşmüş. Şöyle: “Ebu Garip
hazretleri iyiden iyiye tozutmüş. Garipliğe evet. Karam-
sarlığa hayır. Dünya yok olabilir. Şu anda evrende nice
gezegenler yok oluyordur. Ama evren hep olacaktır. Dola-
yısıyla bir zamanlar Garip Ali’yi oluşturan atomlar evrene
dağılıp varlıklarını sürdürecektir. Garip, dış dünyada-
ki bahçesine iç dünyasından gül eken biridir. Biz garip-
liğimizin onuru içinde dünyadaki bahçeleri çoğaltacağız.
Bizden farklı düşünenlerle kavga etmek, garipliğe yakış-
maz. Ebu Garip’le de kavgamız yoktur. Bizim kavgamız
kendimizledir, çünkü evren içimizdedir, bizdedir. Evren
bizdedir de biz evrende değiliz pek, garibanın ‘marjinal’
sayıldığı bir toplumdayız. Gariban kıyıda değildir. Orta-
dadır hep. Muhalefette, tetiktedir.

Şu Ebu Garip’in defterini (kitabını) bir de Elife oku-
tayım. Acaba çok sarhoş olduğum bir gün bu defteri ben
mi yazdım? Yazdıysam yazmışımdır. Nasıl çevre tek çevre
değilse, kişide tek kişi değildir. Ben babamım. Babam
ben. Ebu Garip’in mezarını gidip araştırayım. Ruhuna
dua okuyayım...”

AKIL VE DOĞA

“**D**oğa elden gidiyor.” Bu bir yakınma. Neden? “Çevre kirleniyor. İnsan yaşamının yanında, doğadaki tüm canlıların yaşamı tehdit altındadır. Doğadaki türleri yok oluyor. Ormanlar tahrip ediliyor. Toprak verimliliğini yitiriyor. Erozyona uğruyor. Atmosferin yapısı değişmek üzere. **Doğal denge** bozuluyor. Doğadaki tüm canlıların yaşamı birbirine bağlı. Dengeyi şu ya da bu nedenle bozduk mu bu dengesizlik zinciri dünya gezegenindeki yaşamı öldürür. İnsan bu dengenin, bu karmaşık bağlarla birbirine bağlı doğal düzenin farkına varmadığı, varsa da bencil çıkarları yüzünden aldırmadığı için doğayı yok etmektedir. Sonuçta kendisini yok etmektedir!” Ne yapalım peki? “Doğayı kendi haline bırakalım! O doğruyu bilir. Kendini korur. Eko-sistemler çalışır. Doğadaki uyuma uyalım. Zenginliği, çeşitliliği, ‘vahşi’ doğayı koruyalım. Havaya, suya, toprağa özen gösterelim. Kaynakları tüketmeyelim.” Doğa bizim değildir, biz doğanın varlıklarıyız. Ona aitiz.”

“Akıl elden gidiyor.” Bu da bir yakınma. Yakınmaydı. Yüzlerce yıl öncesinden bu yana yakınıyor. “Kullan aklını, doğruyu bulursun.” Akıl neden elden gidiyor? “Neden olacak, insanlar ‘idol’lere, kalıp düşüncelere, kör inançlara saplanıp kaldılar. Akıldışı araçlar, inanç sistemleri, sanat, mitolojik düşünce, aklın yerini almaya başladı. Akıl birdir. Bütün akıllı insanlar aynı biçimde düşü-

nürler. Belki birkaç türlü (örneğin, teorik, pratik gibi...) akıl olduğunu kabul edebiliriz. O halde her akıl, uygulandığı alanlarda tek ve en önemli otoritedir. Aklın dışında bir çözüm aramak bir gaflettir."

"Aklın kendini en etkili biçimde duyurduğu 'yer' bilimdir. Sorunun neyse, izle aklını, izle bilimi! Çöz sorunu. Akıl ve bilim dışı yollar arama, yanılırsın."

Geçmişte söylenmiş, çok tartışılmış, hâlâ da tartışılan düşünceler. Akıl ve doğa ikisi de ayrı ayrı bağımsız birer yapıya sahip, bize ("Biz" kimsek, doğa mıyız, yoksa akıl mı yoksa, yoksa bunların dışında birşey mi? Ya da ikisinin bir tuhaf bileşimi!) yol gösterecekler.

Bu tartışmalı konuları kabaca ele alıp sınırlı bir biçimde tartışmanın tehlikesini göğüsleyerek hemen söyleyeyim: İki anlayış da içinde büyük **özürler** taşıyor. Ne doğanın ne de aklın ve bilimin enayisi olmamalı.

(Spinoza dostum felsefe tarihinde akıl ve doğayı birleştirmiş ender düşünürlerden biriydi. Dostluk başka, felsefe başka! Onun yolu da içinde bulunduğumuz durumu değerlendirmemiz için yeterli değil!) Aklın enayisi olmak, akıl ve bilim adına insan yaşamının ve düşüncesinin yok-sullaşp körleştirilmesine yol açabildi. Böylesine "tanrı"-sallaştırılmış ve bağımsızlaştırılmış akıl, akıl dışı sonuçlar açtı başımıza. Dünya savaşlarında öldürülen insanları; yerlerinden edilen, kamplarda çürüyen, baskı altında inleyen, "akıl sahibi" varlıkları düşünün. Akıl zıddına dönüştü. Aklın, pek de akıllı olmayan, doğrusu yalnızca akıldan ibaret olmayan insanlarca putlaştırıldığını gördük. Görmekteyiz. Aklın insandan ayrı, onun tarihinden bağımsız, onun ekonomik, toplumsal düzeninin üstünde (Hegel!) bir yapısı yoktu ki! Akıl insan aklıdır.

Doğa da öyle. Doğayı putlaştırma tehlikesini yaşıyoruz. İnsanın aklından, ruhsal, sanatsal, inançla ilgili özelliklerinden soyutlanmış, insanın bilimden teknolojisinden sıyrılmış bir doğa yok ki! Kafamızın içindeki düşünceden

bağımsız, bizim onu anlayışımızdan etkilenmeyen bir doğa yok! Bizsiz bir doğa!

“Nasıl olur efendim!” diyebilirsiniz. “Doğanın tek varlığı biz değiliz ki. Doğanın kendi iç düzeni var. Milyarlarca canlının bizim dışımızda, bizden bağımsız çevreleri, yaşayışları var!”

Evet. Kim böyle düşünüyor? Biz. Biz böyle yorumluyoruz. Gerçekte hem dışımızda bizden bağımsız, hem içimizde bizimle birlikte. İnsan doğaya müdahale eden bir varlıktır. Doğayı değiştirmekte binlerce yıldır. Doğrusu, **doğa bizimle kendini değiştirmekte**. Büyük tufanlar, yangınlar, yanardağ patlamaları, zelzeleler, kıta hareketleri, kuyruklu yıldız çarpmaları, uzakdan gelen etkiler, doğa hareket halinde, kendi kendini öldürmeye çalışmıyor mu? Ölüm ve var olma iç içe değil mi? Doğayı bulduğumuz şekilde sürdürmeye çalışmak doğaya uygun mudur yoksa doğaya aykırı mı? Neyin doğaya uygun, neyin aykırı olduğunu nereden biliyoruz. “İnsan merkezli doğa anlayışını bırakalım” savı insan merkezli bir sav değil mi? Bana insan merkezli olmayan bir doğa anlayışı söyleyin bakalım. Bilge gibi davranan, uyumun, dengenin doğası insan aklının yarattığı bir doğa olmasın sakın? Öyleyse bilimin görmeye çalıştığı doğa neden yanlış olsun?

Çünkü bizi kıyamete götürecek. Kıyamet doğal mı değil mi? Siz kendi doğa anlayışınızı “doğal” buluyorsunuz da, karşınızdakilerin anlayışlarını neden doğal bulmuyorsunuz?

Tartışılacak çok konu var. Dostlarım, başta Elif ve Mehmet olmak üzere bu konuda konuştular. Kıyamet kopmadığı sürece konuşacaklar. Doğanın ve aklın enayisi olmamak için.

BİZİ MUHABBET Mİ ÖLDÜRDÜ?

Ankara'da Gençlik Parkı'nda büyük havuzun kıyısında bir kahvede Garip Ali, "Hoca" ile konuşmaktadır.

Garip Ali: Düşlerinizi bilmiyorum. Köşenize düştün düşünceye giden bir yolu izleyeceğinizi ima eden bir ad vermişsiniz. Düş taciri misiniz yoksa? Olmadığınıza inanmak istiyorum. Eğer tacir iseniz vitrininizde "müşterinize" sunacak malınız yok! Bana düşlerinizi söyleyin. Söyleyin de tartışalım. Açık açık söyleyin ama "diyaloglar, mektuplar" görüntüsü altında bulandırmayın!

Hoca: Öyle düşler vardır ki, özel anlatım biçimleri ister, ortaya konabilmesi için. Benim anlatım biçimime dikkat et Ali. Seni bulup çıkarışma, "çoğul" konuşmaya çalışmama kulak ver. Çok sesli bir çığlık benimki. Zaman-zaman gizemli, gerçekçi, toplumcu, geleneğimizin köklerine inmeye uğraşan...

GaripAli: Özür dilerim hocam, bana biraz "traş" gibi geliyor bu söylediklerin. Bak ben açık açık "Garib"im diyorum. Piyasa ekonomisinin egemen olduğu, gençlerin yupileştirildiği düzene karşı çıktığımı söylüyorum. Çevreciler yupileşiyor. Bilim adamları, edebiyatçılar, kültür adamları, dincilerimiz bile yupileşmiştir. İş bitirici, "şak" diye problemleri çözüveren insan tipi yerleşiyor kültürümüze. Tinsel, manevi yanımız yitiyor. Maneviyat YUPI'leşmiş, para ve çıkar kollayan dindarlarımızın tekeli altına alınmaya çalışılıyor. Kendilerine solcu diyenlerimiz maneviyat

sözünü duyar duymaz dalga geçmeye başlıyorlar. "Kapitalist düzenin insanı uyutan lafları bunlar" diyorlar. "Gerçek sınıf mücadelesini örtmek için ortaya atılmıştır." Manevi yanı olmak, iç dünyası olmak anlamında alınmalı. İnançların ticari meta halin getirildiğini görüyoruz. Bize "iç insanlar" gerekli! Sıcak yüreği, geniş ufku, toprağını yurdunu seven, akli olanlar. Kendi değerleri, dünyaları olanlar. İç değerleri, iç dünyaları. Bunlar olmayınca ne oluyor biliyor musun Hoca, hayatımızı yaşayamıyoruz. İnançlarımızı yaşayamıyoruz. Herkese "dış" cilasına göre damga vuruyoruz: Sağcı, solcu, gerici, Atatürkçü, yobaz... Ben böyle bir Türkiye'de garibim hocam. Sen karşıma Elif gibi, cin fikirli kızları çıkarıp, beni dağıtmak istiyorsun. Yanlıştır Hoca, yanlış! Garibi anla. Biz lâzırımız bu kültüre. Düşlerin garipsiz olamaz. Benim düşlerimin menevişlenmediği bir geleceği düşünmeyesin, Hoca! İki elim yakandadır.

Hoca: Bu ne hiddet Ali! "İç insan"ı senden çok önceleri savundum ben. "Gönül" kavramını attım ortaya. Kitabımı oku. (*Teknoloji Benim Neyim Oluyor?*, Alamuk Yayınları, 1993) Sen bir boyutusun düşlerimin. Gariplik teknolojiye karşı takınılan bir tutumdur. Biricik tutum olmamalı bence. Türkiye üstündeki saptamalarının bir kısmına katılıyorum. Bu gün Türkiye'de kendilerine A'cı, B'ci, C'ci... diyen birçok insan, dünya görüşlerinin ayrı olduğunu söylese de aynı biçimde yaşıyor! Evlerine git bir bak. Müslümanla müslüman olmayan arasındaki fark, ilkinin arada bir Cuma'ya gitmesi oluyor. Ya da evinin duvarına astığı bir besmele! Düz insanlar türüyor her yerden. Bunların kendilerine A'cı, B'ci, C'ci demeleri önemli değil. Görünüş senin deyimle dışıdır, içleri aynı. Hepsi fırçatçı, çıkarıcı, güvence aracı... Sırtlarını bir kuruma, bir gazeteye, bir partiye dayayıp yandaş toplayarak "rahat" yaşamaya çalışıyorlar...

Garip Ali: Kendini mi anlatıyorsun Hoca? Sen de

üniversitede çalışmıyor musun? Devletten para alınıyor musun?

Hoca: Reklam şirketlerinden, yayınevlerinden, zengin vakıflarından mı almalıydım geçim paramı? Yoksa, iktidara danışman mı olaydım? Yurt dışına gidip oralarda ders mi vereydim?

Garip Ali: Kaypaksın hoca. İkili üçlü oynuyorsun. Yazılarını okuyanlar “yahu bu adam hangi kamptan” diye soruyorlar. Olmadık yerlerde yazı yazıyor, konuşmalar yapıyorsun...

Hoca: Doğru. Öğrencilerimin bir kısmı da sıkıştırır beni. Bildikleri hiçbir kampa girmediyimi görünce MİT ajanı ya da polis olduğuma inanırlar.

Ne garip!

Garip Ali: Nesi garip?

Hoca: Kendine “garip” diyor, beni anlayamıyorsun, insanlarımızın sııııııına bakın: Önce “damgalayıp”, sonra anlayacaklar! Neden bizde felsefe yok görüyor musun? Garipliğini bile marjinallik sanabilirler. Benim kim olduğumu Türkiye’deki uyduruk ikilikleri ve zıtlıkları anlayabilenler görecektir.

Garip Ali: Saygısızlık olarak anlama ama, bu sözlerin de “traş” kokuyor.

Hoca: Söylenecek sözlerimiz vardır Ali. Eleştirilerini dinlerim. Benim adım muhabbet. Düşmanlarımızla bile muhabbet. Kendimizi anlatmak için. Teknolojinin, bilimin, başımıza açtığı sorunları anlamak için.

Garip Ali: Nasıl muhabbet hoca? Adam yakıyor seni! Garipleri kurumlara, şirketlere, dergilere, gazetelere, partilere almıyorlar. Bizi muhabbet öldürdü hoca! Aç kulağını da dinle. Senin gibi muhabbet enayisi insanlar öldürdü. Sen “muhabbet, muhabbet” derken, adamlar vurgunlar vuruyorlar! Hangi dünyada yaşıyorsun?

Hoca: Yahu, sen ne biçim garipsin? Hiç muhabbetin olduğu yerde vurgun olabilir mi? Evet, kavga hep var. İn-

san "onuru" var, yepyeni anlamıyla. Değerlerimiz, uğruna öleceğimiz inançlarımız var. Bizi öldürse öldürse "geyik muhabbeti" öldürür. Sorumsuz, sık söyleşme. Kendimizi tanımıyoruz. Toplumu, aramayı, soruşturmayı bilmiyoruz. Çok yazdım, söyledim. Bizi yüreksizlik öldürecek. İki anlamıyla da: Korkaklık olarak, bir. Bilgi ve düşüncemizi besleyen duygu dünyamızın olmayışı, iki. Muhabbet öldürmez Ali. Diriltir. Batı'nın İsa'cı sevgisinden söz etmiyorum. Bu yüzyıllarca sömürülmüştür. Geleceğin dünyasında muhabbet olacaktır, Ali. Garip olamayacaktır. Çünkü herkes bir anlamıyla garip olacaktır. Biliyorum, dünya şu haliyle muhabbetten uzaktır. Çatışmalar, düşmanlıklar, vurgunlar sürecektir. Çıkar ve inanç grupları dünyayı ele geçirmeye çalışacaktır. Oysa dünya "ele geçirilecek" bir yer değildir. Yaratılacak bir yerdir. Ne demekse, güzel dünyalar kurmak, yaratmak için kavga edeceğiz. Muhabbete erişmek için kavga edeceğiz. Bilim ve teknoloji muhabbet içindir. Muhabbet, böyle bir teknoloji ve bilimi yaratmak içindir. Tutarlı bir garip ol, Ali. Düşler yarat. Hocanın kulağı sende. Bu bir traş değildir.

Garip Ali: "Bu bir traş değil" traşı. Korkma, bende seni dinleyeceğim hoca!

HÜZNÜM: UMUDUMSUN SEN

Ütopyalar hayat içindir. O, ne olduğunu iyice bilemediğimiz şey içindir. Hayatın bütün ütopyalardan fazla olduğunu biliyoruz yalnızca. Düşlerimizden büyüktür gerçeklik, tasarımlarımız, bilgimiz, belleğimiz, sayılamayacak kadar çok ayrıntıyı ıskalar. Hayat ordadır: Ayrıntıda. Ütopyalarsa, yuvarlar, es geçer, kalın çizgiler çeker. Ütopya ile hayat arasındaki gerginlik düşündürücüdür. Ütopya bir beklentidir, taleptir, umuttur. Her ütopya kabadır, üstünkörüdür. Ama gereklidir. Etkin olmadır hayata karşı.

Medyanın “gerçekler” yarattığı söyleniyor. Asıl gerçeğin ne olduğunun bilinmediği, medya aracılığı ile beynimize, duygularımıza, içimizin derinliklerine inerek bizde gerçek imgeleri, tasarımları yarattığı ileri sürülüyor. Bu yaratılmış, türetilmiş gerçeklikleri deşmek, irdelemek, gerçeklikte beklentilerimizin olmasıyla olanaklı. Bekleyen, uman, sözü olan, gerçeği arayan gözü olan kişi, boynu bükükler arasında kendisine sunulanları evetleyen biri değildir.

Yılgın, çekingen, beklemeyen, istemeyen, durgun insanlar... Yorgun, bıkkın, ütopya özürlüler.

“Çakı gibi”, “elinden her iş gelir”, çalışkan insanlar: sonunda çalışma takınaklı kişiler olurlar. Hayatın çarklarında dönüp dururlar. Bu çarklara sokacak çomakları yoktur. Çomak özürlüler.

Yapışıp bırakmayanlar. Bu kümeye girenler, bellek yoğun bir yaşam akışı içinde belledikleri kuralları (bilgi ve görgülerini hemen kurallaştırırlar) sonuna kadar izlerler. Değişemezler. Açılamazlar. Değişme özürlüler...

Yaşama özürlülerden birkaç örnek bunlar. Hayatın coşkusunu, acısını, tutkusunu, bütün bunların yarattığı gerginliği duyamayanlar. Hayatın keseri ya da kerpeneyle saplandıkları tahtalardan bir türlü çıkmak bilmeyen paslı çiviler gibi...

Ütopya, aklımızı almalıdır, olağan ki, o nedenle hayal kırıklığımız yoğundur. Beceremediğimiz düşlemeyi, düşünceyi, gerçekleştiremediğimiz umutlarımızı, yaralarımıza bir tuz gibi basarız. Uman insanlarız, o nedenle toslarız gerçeğe. Düş yorgunuyuzdur, yılgını değil, düşeriz. Kalktığımızda yüreğimize toprağın kokusu sinmiş, düşlerimiz tazelenmiştir. Arayanlarız. Sülalemiz çok eskilere gider. 72 millet birdir bize. Tüm arayanlar, bilgiler, bilim adamları, düşünce emekçileri, dünyayı değiştirmeye uğraşanlar, inanç sahipleri, bu uğurda ölenler, ama sözü olup da ölenler, türküsü, umudu, ütopyası olup da...

Teknoloji ve onun doğurduğu medya. Hüznümüz kanatlıdır. Hüznümüz direncimizdir. Bilim ve teknoloji adına yapılanlara karşı içimizin en derin yerlerinde duyduğumuz: Bu böyle olmamalı; bu yanlış, bu haksız derken içimize işleyen. İçimizde tortulaşan.

Hüznüme güveniyorum. Çevremi ve teknolojiyi "adam etme" umudu var onda.

Bu savımı küçümseyebilirsiniz. Nedir hüznün? Alt tarafı saçma sapan bir duygudur. Yenilmişlik, yılgınlık duygusu öyle midir?

Hüznün özürlüyüz. Başımıza bilimin ve teknolojinin bela oluşu biraz da bundandır. Hüznün uyuşukluk olduğunu söylemeyin sakın. Hüznün hazırlıktır. Devingen olmalıdır. Beklentidir. Kendiliğindendir hüznün. Öylesi kendiliğindendir ki teknolojiyle yönetilemez. Kayar gider tek-

nolojin elinden. Medyayı etkiler belki. Belirleyemez.

Hüzüne övgü düzmemi ayıplayanlarınız olabilir. Ama o has bir yaşama durumudur. Onda gerçekle beklenti, alışılmış kalıplarla söylendiğinde özne ile nesne, içimle dışım, gerçeklikle düşüncem, birleşmiştir. Yalancı hüznün olamaz. Taklit edilemez. Temel bir yaşam durumudur. Dışında bir gerçeklik olduğunu onunla duyarım. Beklentimiz olduğunu onunla bilirim.

Varoluşçu filozofların “korkuları” gibi değildir o. Bir hiçlik duygusu değildir. Doludur hüznün içi.

En anlamlı eleştiriler, hayata karşı duyduğumuz rahatsızlık onunla beslenir. Mizahın kaynağı da ordadır. Coşkunun, düşüncenin.

Ütopyalar hüzünden geçer. Hüzne bulaşmamış ütopya çiğdir. Hamdır.

Bizim kültürümüz hüznü bilir. Unutturulmaya çalışıyor. Eblehçe umuyor, çok katı biçimde kızıyoruz. Yılıyoruz. Ya da gözümüzü kin bürüyor. Hüznü yitiriyoruz. Sevgilinin yüzünü. Bundan dolayı, türetilmiş gerçeklik karşısında şaşkına dönüyoruz. Teknolojide ve bilimde geliştirilen düşünceleri anlayamıyoruz.

Hüzün hayata katılmadır. Hoş yaşantılar girdabı hüznün taşıdır. Yüreğiyle düşünenler, kırılığandır. Bunu saklamazlar. Kızmak, küfretmek yerine, onu anlamaya çalışırlar. Hüzün anlamayı çoğaltır.

“İçlenmek sanatı” diyordu şair. “Bilinir ne usta olduğum içlenmek sanatında/Canımla besliyorum şu hüznün kuşlarını”. Cemal Şüreya’nın kuşları bu yazıda kanat vuruyor. Bilimle teknolojiye bakışında ütopyalar doğuracak umudumu besliyor.

EROS VE TEKNOLOJİ

Marcuse'yi bilen okurlar yazımın başlığından onun görüşlerini tartışacağımı sanabilirler. Sanmasınlar. Eros'u ve teknolojiyi Batı'daki alışılmış anlamlarından biraz farklı biçimde kullanacağım.

Eros'un yalnızca cinsellikle ilgili olduğunu düşünmek yanlış. Eros bir yaşama coşkusudur. "Şevk"tir. "Aşk"tır. İçimizdeki bitip tükenmek bilmeyen yaşama enerjisidir. Cinsellik Eros'un bir yanıdır yalnızca. Bileşenlerinden biridir. Eros'un yalnızca cinselliğe indirgendiği bir düzende yaşıyoruz. Cinselliğin Eros sanıldığı bir kültürde, bir iç çamaşır markası olmuş. Yaşama coşkusu sekse bağlanmış, seks ile kuşatılmış.

Eros, içimizdeki doğadır. İnsandaki doğa ise kültürle birleşmiştir. Çıplak, insanın yarattığı dünyanın dışında ötesine doğa yoktur. İnsan gözü, baktığını kültürüyle görür. Duyduğunu kültürüyle duyar. Bundan dolayı doğa kirliliği kültür kirliliğidir.

Teknoloji de kültürün bir ürünüdür, bir ögesidir. Düzenleme, düzen verme, üreme çabamız, bu çabanın ardında yatan düşüncelerdir; bilgilerdir.

Ve düzenli toplumlar olarak yaşayalı beri Eros, toplum düzeninin, kültür değerlerinin, ahlak kurallarının etkisi altındadır. Eros'un çıldırmasından, "düzensizliğinden" hep korkulmuştur. Filozoflar korkmuştur. Sokrates, Platon. Eros'un zulmünden ürkülmüş, Eros'a zulmedil-

miştir. Eros, zincirlenmesi, dizginlenmesi gerekli bir deli olarak görülmüştür. Oysa Eros, kılık değiştirmiş biçimlerde bu zincirlerden kurtulmuştur, kurtulabilmiştir.

Eros'un binlerce yıllık serüveni değil konumuz. Onu aşağılık bir "iştihâ", utanılacak cinsel tutkular olarak görmenin yanlışlığını hâlâ yaşıyoruz. Sanatın, düşünmenin, her türlü insan yaratısının ardında o vardır. O var. Eros'la söyleşimiz eksiktir. İletişimimiz bozuktur. O nedenle bir zulüm olarak görünüyordur bize. Körletilmesi gerekli bir "nefs" olarak Eros'un üzerinde teknoloji yanlış çalışmıştır. Çalışmaktadır.

Onu bastırma, sindirme düzenleme "teknikleri" olarak ortaya çıkıyor teknoloji. Ya da çağımızda mastürbasyonu sağlayan avadanlıklar olarak. Neden? Altta içimizdeki doğayı tanıyamama özürü yatıyor.

İşte Freud ve ardından gelen yorumcuları, Jung'lar, Reich'ler, Lacan'lar...

Erotik deliliğin toplum düzenini yıkabileğinden duyulan korku. Eros'u kültürden iyice soyutlama. Bilinçdışı ile özdeşleştirme. Oysa Eros hep içinde kültürün. Bilincin içinde. Saf, mutlak bilinç arama, buna özlem duyma. Aklın Eros'tan koparılması Eros'un içimizin karanlık noktalarına terkedilmesi. Aklın buyruğu altına alınmak istenmesi. Eros'suz akıl yok oysa. Akılsız Eros da yok. Kültür, teknoloji boyutuyla, toplumsal düzenler kurarak, denetim altına almış Eros'u. Eros'un polisliğini yapmış.

İçimizdeki yaşama coşkusu, doğayı düzenleme çabasına karışmış, onun etkisi altına girmiş. Doğrusu, teknolojiye dönüşünü Eros. Kılık değiştirmiş, Eros'un kültürü sürekli besleyen damarları anlaşılıp yorumlanacağına, kültür ve Eros'un kendiliğinden işleyen yapısı kavranacağına bu işleyiş belli kalıplar altında incelenmiş.

Şu 'anlaşılamamış: İnsanın yüzlerce yıldır süregelen, sanat, düşünce, dinler, siyaset ve askerlik tarihinde Eros'un önemli bir yeri vardır. Neden?

(Bizde Baltacı Mehmet Paşa-Katerina ilişkisinin ötesine gidemeyen bir Eros anlayışı yönetmiş, siyaseti...)

Çünkü Eros bütün bu etkinliklerde hazır olan **sürekli** bir bileşen. İçimizdeki doğa. Kendini yalnızca arzu, tutku, iştah olarak duyurmuyor; her türlü duygulanımlar da kendini gösteriyor. Sarıatçının umudu, coşkusu, hüzmü, düş kırıklığını Eros taşıyor.

Aynı Eros, düşünce, dinsel heyecanlarda, siyasi tutumlarda, tavırlarda, eylemlerde, taktiklerde, askerlikte savaş tekniklerinde, planlamalarda hep ortaya çıkıyor. Çünkü bütün bu işlerde belli **ruhsal durum** içinde bulunuruz. Bu durumlar anlık, geçici, değişik duygulanımların birbirine dönüştüğü halleri içerebilir. Ama en ciddi bilimsel sorunlarla uğraşırken bile, en derin düşünce yoğunlaşmalarını, odaklaşmalarını yaşarken bile, Eros iş başında, bize **hayatın kanını** pompalamaktadır. Bu anlamda birçok filozofun umduğu “duygulanımlardan arınmış saf düşünme” ancak erişmesi olanaksız bir ideal durum olabilir. Duygularınızdan arınamaz insan. Ama geriye çekebilir, örtebilir, ifade etmemeye çalışabilir. Eros, duygulanımlarımızdaki bedenimizin işidir, işaretidir. İçimize girmiş doğadır.

Her türlü hesaplama, planlama, sorun çözme, düzenleme, düzen arama, denetleme çabamıza “teknik” dersek, teknik, siyasetten askerliğe dek günlük yaşamımızda pek alışık olmadığımız alanları da kapsar. Teknik, ahlak, bilim, teknoloji (mühendisliğin yöntemleri, kavramları, üretimi, ürünleri anlamında) kültür (özellikle tarihsel geleneksel boyutu), alanlarına da girmiştir. Teknik, belli bir çözüm arama çabasıdır. Yöntemler içerir. Kurallar, mantık, matematik, sanat, teknikler içerir.

Cinsellik olarak anlaşılan Eros’un da teknikleri vardır. İnsanları kandırmanın, etkilemenin, belki köşe dönmenin, yalan söylemenin, hırsızlığın da teknikleri bulunabilir.

İşte çağımızda teknoloji ve bilim "teknik" boyutu abartılarak, çoğu zaman yalnızca teknik olarak düşünülüyor. Tekniğin kendisine bile teknik olarak bakıyoruz.

Bu durum, içimizdeki doğaya yabancılaşmayı gündeme getiriyor. İçimizdeki doğanın sömürülmesidir, içimizdeki doğaya zulmetmedir. Teknolojideki sorunlarla, örneğin elektronik, bilgisayar teknolojisindeki seçilen hedefler, yapılan üretim planlamaları, gündeme getirilen araştırma konuları, insanı "teknik" bir varlık olarak görüp gerçekleştiriyor.

Daha hızlı hesap etsin, daha uzaklara, daha kolay haberleşsin, daha "ucuz" yaşasın diye... Eros, unutuluyor. Ruh bilimlerinin ruh hekimlerinin anlamaya başladıkları, "teknik"le ele geçirilebilecek denetlenip yönlendirilebilecek bilincimizin altında, üstünde ya da dışında olan güç müdür Eros?

Eros efsanelerde edebiyat ve sanat ürünlerinde olanca kendiliğinden yapısıyla çıkıyor karşımıza. Şizofrenlerin not defterinde şairlerin, kimi çılgın düşünürlerin aforizmalarında kendini ortaya koyuyor. Eros'u keşfetmek gerek. Yeniden Freud'la, Lacan'la Frankfurt Okulu'yla değil (Elbet onlardan çok şeyler öğrendik!). Eros, önce içimizde, içimizdeki doğada, dışımızdaki doğada, kültürümüzle örtüşmüş olarak dolaşıp duruyor. Eros'u muza alamadığımız teknoloji, teknik yanımızın haddini bilmez pervasızlığıyla başımıza bela oluyor. Önce içimizdeki Eros'u bulalım. Aşk. Bunu ifade etmeyi öğrenelim. Eros'umuzu anlatmayı. Delilere ihtiyacımız var, bunun için, tekniği yenebilecek gücü olan, içindeki doğayı kirletmemiş yiğit kişiler aranıyor.

TEKNOLOJİNİN ÖNEMSEMEDİĞİMİZ ÖĞELERİ

Elif- “Teknik” dışımızdaki ve içimizdeki gerçekliği ele alış biçimlerinden biri. İnsan, sorunları “çözerken” çoğu zaman tekniği kullanıyor. Oysa salt teknik yolla aranan çözümler, çözüm özelliğini yitiriyor.

Mehmet- Öteki çözüm yolları nedir peki?

Elif- Somut bir örnek üzerinde duralım istersen. Diyelim ki bir bilgisayar üretimi gerçekleştireceğiz. Bu bilgisayar piyasadaki örneklerinden daha “hızlı” olsun, daha kolay bir yazılımı bulunsun, daha ucuza çıksın, ötekilerde olmayan özellikler taşısun. Bütün bunlar çoğunlukla “teknik” beklentilerimiz. Bu düzeyde kaldığımız sürece “sığ” bir teknoloji görüşüyle ilerlemiş oluyoruz.

Mehmet- Sığ mı? Anlayamadım. Neden sığ olsun ki?

Elif- Çünkü, insan yalnızca böyle bir bilgisayarla yaşayabilecek bir varlık değil.

Mehmet- Nasıl bir varlık öyleyse? Yine, o güzel alının ardında düşünceler saklıyorsun.

Elif- Saklamıyorum. Söylüyorum. Önce insanın “Derinlik” boyutu var. Şimdilik bu boyutu aklıyla tamamladığını düşünelim. Akıl, insanın “teori” yapan yanı olsun. Teoriyle anlayan yanı. Aklımız öngördüğümüz bilgisayara dar geliyor.

Mehmet- Neden ki?

Elif- Çünkü, anlamak istiyor. Bu bilgisayarla biz in-

sanı ve evrenini anlayabiliyor muyuz? Bilgisayarın teknik düzeyde sorun çözmesi yetmiyor. Bu çözümün bize sağladığı teknik kazanç ne? Onunla insan hakkında daha önce farketmediğimiz neyi, neleri farkedip, öğrenebiliyoruz?

Mehmet- Yandın Elifçğim, yandın... "Kazanç"tan söz ediyorsun. "Kazanç" teknik bir deyim değil mi?

Elif- "Teorik kazanç" dedim, beni iyi dinle. Teori, hem bilimleri, hem de bilimleri kuşatan metafizik felsefeyi anlama çabasını içeriyor. Çözüm arayışının bu boyutu yoksa, derinlikten yoksundur arayışın.

Mehmet- Abartıyorsun. Gerekli midir, derinlik? Derinlik isteği, bir takınak (obsession) haline gelirse, hiç bir çözüm bulamaz duruma gelmez miyiz?

Elif- Takınak haline getirme sen de. Kuramını oluştururken bilgisayar konusunda düşünürken bu boyutu unutma yalnızca. Kaldı ki derinlik de yetmez.

Mehmet- Teorik uçuşlara başladın yine. Peki, daha ne gerekir?

Elif- İnsanın, tarihsel, kültürel bir varlık olduğunu unutmamak gerekir. Önerilen bilgisayar, insanın kültürüne, geçmişine, düşünce ve sanatına, inanç dünyasına ne katacaktır? İşte bu kültür boyutu da çözüm arayışlarının ikinci boyutunu "genişlik boyutunu" oluşturuyor. Kültürü ıskalamış bir makina "dar alanda çalışıyor" demektir. Yüzeyde ve dar olmamak için teori ve kültürü incelemek, tekniğimizi bunlarla bütünleştirmek gerekiyor.

Mehmet- Bilgisayar kültürle nasıl bütünleşecek ki? Doğrusu, zaten bütünleşmemiş mi kendiliğinden? Havada durmuyor ki! İnsan hayatına katıldığında kültürle bütünleşiveriyor!

Elif- Olur mu hiç! Üreten kişinin kültür boyutunu düşünmesi gerekir önceden. Oysa kültür teknisyeninin umurunda bile değildir. Nasıl bir kültürde yaşadığının çoğu kez farkında bile değildir. Ortaya atacağı makinanın, insanın yaşama biçimini nasıl etkileyeceğini aklına

getirmez.

Mehmet- Nereden biliyorsun? Belki de düşünmüştür. Düşünmüştür de, düşüncesi seninkinden farklıdır belki.

Elif- Olabilir. Bilgisayar kuramcılarının çalışmaları arasında bunun izlerini göremiyorum. Açıkça dile getiremedikleri, getiremedikleri, üstünde farkına vararak düşünmedikleri, kapalı, "örtük" kuramları olabilir, belki.

Mehmet- Tamam mı, öğeleri bitti mi teknolojinin, üretim tasarımını üstlenen teknisyenin içinde bulunduğu teknoloji, iki boyutlu mu?

Elif- İki boyutu daha var en azından. Üçüncü boyutu, senin hoşuna gider. Geçenlerde Ahmet hoca da vur-guladı onu.

Mehmet- Anladım, Eros'tan söz etmek istiyorsun. Yani benden.

Elif- O senin hüsn-ü kuruntun. Eros olamazsın sen. Erotik öge, coşkunun, tutkunun, duygulanımların alanıdır. Teknik çözüm uygun Eros'la beslenmelidir.

Mehmet- Uygun olmayan Eros'ta mı varmış?

Elif- Var tabi. Sokrates o nedenle rahatsızdır, biraz Eros'tan. Doğrusu Eros'u farklı anlar, dinginlenmemiş, dizginlenmesi gerekli arzular olarak. Oysa Eros insanın Eros'udur. O nedenle kültürle birlikte gider. Onu doğal akışına bırakmak gerek. Doğal akışını ise kavrayamadığımız için bilinçdışına atmışız onu. Eros'u tanımıyoruz. Tanımadığımızdan ötürü korkuyoruz ondan. Dizginlemek istiyoruz aklımızla.

Mehmet- "Teknik"te Eros olmazsa ne olur?

Elif- Eros hep vardır, aslında. Görmezden gelinir yalnızca. Görmezden gelinirse teknoloji insanın iç dünyasına, duygularına, giden yolunu yitirir, yüksekliğini yitirir.

Mehmet- Akıl derinlik, kültür genişlik, Eros yükseklik sağlıyor. Üç boyutlu teknik bileşenleri...

Elif- Öyle. Nasıl da anladın. Bir boyut daha kaldı. İç-

sel boyutu. Teknolojinin yüreklerimizde yer etmesi bu boyutuyla oluyor. Yoksa yabancılaşırız ona. Eros'un heyecanını, aklın derinliğini, kültürün genişliğini duyarız da benimseyemeyiz onu. Benimsememizi sağlayan boyut, "i " boyuttur, "gönül" boyutudur.

Batı insanının teknoloji karşısındaki güçsüzlüğü bu boyutu yeterince anlayamamaktan kaynaklanıyor.

Mehmet- Bizim "gönül" boyutumuz gelişmiş mi sen-ce?

Elif- Gelişebilir. Bizim sorunumuz, öteki    boyutu yeterince gelişterememek. Tekniğin elimizin altında ol-maması. Bizler tekniği satın alıyoruz. Teknolojimizi biz yara-tamıyoruz. G nl m zdeki yara bir bakıma bundandır.

Mehmet- Bu yaranın kapanacağı da yok galiba.

Elif- Dünyadaki sorunlarımıza bakışımızda, çözüm arayışımızda tekniğini önemli olduğunu anladık. "Gönül"-le   zemiyoruz onları. Teknik   z m arayışımızın, gönülle birleşebilmesi için en azından ahl k, bilim, kültür ve sa-nat alanlarında atılımlar yapmamız, teknik üzerine düşünmemiz, yaratıcı ürünler ortaya koymamız gerek. Tek-nikle, aşırı geliştirilmiş bir canavar haline getirilmiş, ef-sanelerdeki yedi başlı dev gibi bir devle büyüyen sorun-larımıza yanıt ararken, gönül, ahl k, bilim, kültür ve sanat alanlarında bu dev-i anlamaya, yorumlamaya  a-balamamız gerek.

Mehmet- Yine her zaman yaptığın gibi, teoriden baş-layıp, teoriyle bitirdin. Gönlüm seriden yanadır. Sen alfa-bemizin ilk harfisin. Başka harfler de gelecektir. Dünya-mızın, ülkemizin değişmesinde kullanacağımız teknik ni-ce zengin boyutlarla gelişecek, gönlümüzün yaraları sarı-lacaktır.

Elif- Biraz havalarda   t n ama, gönül kuşu   mak ister. Teknolojiyi kuş bakışı görmek için.

CİN HOCA'DAN TEKNOLOJİYE

Garip Ali ile konuğu ak sakallı, tıknaz, gözlüklü bir adam Anadolu'nun kuytu köylerinden birinde, sessiz akan derenin kıyısına oturmuş, ayakları suyun içinde tartışmaktadırlar. Konuğu yüksek sesle kendini anlatmaktadır. Biraz ötede, bir ağacın dibinde Mehmet, konuşmaları ilgiyle dinlemektedir.

— Eskiden kendine akıllı diyenler, şimdi deliyiz diyorlar. Deliler çoğaldı. Delilik 'moda' oldu. Entellektüel olmamak delilikten geçer oldu. Dikkat: Delilik tehlikededir. Çünkü kolaylaşıyor. Ucuzlaşıyor. Burada akıllıların çevirdiği bir dolap söz konusu. Deliliği ayağa düşürmeye çalışıyorlar.

Deliliği akıllılara kaptırmamak için ne yapmalı? Bu soruyu delice sorabilmek gerek. Kuşku şudur: Hangimiz yaratıcı deli olabilmek için aklını kullanmayacak kadar delidir?

Ben kendi adıma sınırdayım. Deliliğin, ucu bucağı bulunamaz bir ruh derinliği taşıdığına inanıyorum. Akıl adına yapıp edilenleri kavramakta eşsiz bir olanak olduğunu düşünüyorum. Yıllar önce bir yazımda çılgınlık ve delilik arasında ayrımlar yapmıştım. Şimdi çılgınlık ve deliliği aynı kefeye koyuyorum. Yalnız onları 'kaçık'lıktan ayırıyorum. Delinin aklı erer. Eleştirir. Görür. Kaçık yapamaz, bunları yaratamaz.

Delinin en büyük düşmanı entellektüellerdir. Kitap

okur ve deliyiz der. Onlar için delilik seçkinliktir. Üstün bir konumdur.

Delinin konumlarla ilgisi yoktur. Deli baştan aşağı çoğaltabilendir. Düşünceyi, duyguyu, bakışı. O nedele hiçbir kalıba giremez. Kalıp dışıdır. Gömlek giydiremezsiniz. Gömlek kaçgın olabilir. Kafasına huni de giyer, lazımlık da, fötr şapka da. Kafası şapkasızdır çünkü. Delilik kendiliğinden olur. Öğrenilemez. (Bir tür öğrenmeyi demek istiyorum). Taklit edilemez.

Delilik gülünç değildir. Doğrusu, gülünç olmak zorunda değildir. Ağlatabilir de ciddi olabilir de.

Gerçekliğe "farklı" bakmakla ilgilidir. Bir deli kendini tekrar ediyorsa ya akıllanmıştır, ya da kaçıktır artık. Tükenmiş insan deli olamaz. Bir kasırgadır o. Devirir, çarpar, çarpıtır. Bozar. Yıkar. Yeniden üretir. Yaratıcı değilseniz deli olamazsınız.

"Hoca, delilik konusunda ahkam desme", diyenlerinize, "çünkü, seninki düşünülmüş delilik, deli olmayan delilik" diye düşünenlerinize, sözüm şu: "Delilerimiz düşünmüyor, düşünenlerimiz delirmiyor. Bunda bir yanlışlık var."

Bana mahallenizde arada bir oturacağım bir taş parçası vererseniz, nasıl bir deli olduğumu anlarsınız. Yok, aslında deliler ülkesine girmiş bir 'casus' olduğum yargısına varırsanız, her zaman aranızdan atabilirsiniz beni. 'Senin gibi deliyi istemiyoruz' diyenleri rahatsız etmeyecek bir deliyim.

Deli Hoca'nın anlatacağı masallar ve görüntüler vardır. Onları akıllılar mahallesinde anlatamamaktadır. Öyküleri sizi güldürmeyebilir belki, canınızı sıksın yeter.

Mahallenize geldiğinde üstünde cüppe ve sarık olmayacaktır. Üryan gelip, üryan gidecektir.

Deldiği bir duvarın önünde çektirdiği resmi delindiği için yüzü görünmeyecek, aranızda bir 'cin' dolaşacaktır. Cinci hoca değil, cin hocadır, o."

Garip Ali- Kendini neden böyle bir konumda gördüğünü tartışmak istemiyorum. Ama "delilik düzlemi" üstünde hareket etmeni anlıyorum. En azından bilimle teknoloji konularında, çevre sorunları üstünde düşünürken böyle bir düzleme çıkmak bana akıl dışı gelmiyor. Cin Hoca bizim mahallemizdeki taşta oturabilir. Cinlere inanmayız. Cin Hoca'yı ise dinleriz. Belki görüşümüzü açan şeyler söyler.

Mehmet- Aklımız, kendi sınırlarını tanıyabilmek, dinamizmini yakalayıp, canlılığını, yaratıcılığını koruyabilmek için zaman zaman delilik düzlemi üstüne çıkıp, dolanmalıdır. Katılıyorum sana, teknolojiye, teknik olarak bakmak yetmez. Çevreye de. "Deliliğin en büyük düşmanı entellektüellerdir" savına katılmıyorum. İnsan, düşünüp, düşünüp delirmeye karar verebilir. Daha akıllı olmak için.

Garip Ali- Olmadı! Delilik, dünyayı değiştirmek, görüş, anlayış, düşünüş düzlemlerimizi zorlamak, farklılaştırmak için gereklidir.

Mehmet- Bu akıllının işidir, delinin değil.

Cin Hoca- Çocuklar, yaşayışımız çeşitli alışkanlıklar içeriyor. Bir ölçüde zorunluyuz onlara. Alışkanlıklar bir noktadan sonra bizi cendere altına alıyorlar. Aklın yanlış kullanımı bu cenderenin sıkma gücünü arttırabiliyor. Deliliği akılla kavga eden, alay eden, akıla isyan eden, kafa tutan aklımızın bir yanı olarak anlamak istiyorum, şimdilik.

Mehmet- Ne öykülerin var ki? Delice bakmanın akıllıca olup olmadığını görelim bir. Anlat bakalım.

Garip Ali- Yahu, yanlış. Akıllılık-delilik bu düzlemde tartışılmaz. Hoca bile yanlış tartışıyor. Deli olunmaz, deli doğulur.

Cin Hoca- Sen de tuzağa düştün Ali! Delilik teorisi yapılmaz, delice düşünülür, eylemde bulunulur.

Mehmet- Ne matrak! Akıllı akıllı işler yapıp, adına

delilik diyorsunuz. Nereniz deli gösterin de görelim!

Cin Hoca- Dünyada dönene deli olarak bakmanın türlü yolları olabilir. Korkarım sen, o denli teknik, o denli akıllı bakıyorsun ki benim deliliğimi kavrayamazsın. Merak etme bir gün konuşacağım. Anlatacağım öykümü. İnsanın çevresi, bilimi, teknolojisi, sanatı, inancıyla yaşayışını öyküleyeceğim. Sen sanırsın ki tekniği de, bilimi de insan “aklı” yarattı. Yanlıştır. “Akıl” sözü yüzlerce yıldır bir şeyleri açıklamak için kullanıldı. Artık yeter!

Mehmet- Bunu sana akıl söyletiyor!

Cin Hoca- Garip Ali haklı! Soruna böyle bakarsan, benim cin hocalığımı anlayamazsın. Teknolojiyi ve bilimi yönlendiren güçleri, şu anki yaşantılar yumağımızdaki yerini anlamak, yüzyıllardır alışlagelinen kalıpların parçalanması ile olanaklı. Kafana tuğla düşmeli, belki. Bir şok seni sarsmalı. Bir keser, düşünce çivilerini kanırtmalı.

Garip Ali- Hoca, kendini deli diye satıyorsun bize. Eğer anlattıklarını delice bulmazsam (güler!) atarım seni bu dereye, boğulur gidersin!

CinHoca- Kim dedi, deliliğin kolay olduğunu? Deli olmak için deli olmak gerekir. Biz kendi çapımızda görüneceğimiz düşüncelerimizle, değişmenin, aramanın elektriği ile, kimi kafaları “cin çarpmış” hale getireceğiz. Elbette yumuşak, elbette karşılıklı konuşarak...

TEKNOLOJİ ve ÖLÜM

Ölümlüyüz. Tersini söyleyen var mı? Olabilir. Teknoloji ölüm sorununu çözemez mi? İnsanı ölümsüz kılamaz mı? Belki de insan ölümsüz olmak istemeyebilir. Kolay, acısız ölümü sağlayamaz mı? Öldük ve sonradan bize gereksinme duyuldu: Yeniden dirilemez miyiz? Geçici ölümler, yaşamaktan bıktığımızda ya da korktuğumuzda, önceden belirlediğimiz uygun ortamlarda yeniden dirilebileceğimiz “yaşam molaları” yaşamayı daha ilginç hale getirmez mi? Ölümlü denetleyebilir mi teknoloji? Erteleyebilir ya da çabuklaştırabilir mi? Teknolojinin yardımıyla kendimizi değil de bir başkasını ölemez miyim? Şu anlamda: Başkasının yerine geçerek ölmek. Bedenlerimizi değiş tokuş ederek.

Teknoloji ölümün anlamını değiştirebilir. Önce “doğum” kavramını alışılmış anlamıyla sarsarak. Ana ve baba artık tek tek bireylerden oluşmayabilir. Çeşitli spermelerin çeşitli yumurta hücrelerinin biraraya gelmesinden oluşmuş bir hücre olabilir. “n” tane babamız “n” tane anamız olabilir. Nasıl doğduk öyleyse? Teknoloji doğurdu bizi. Çeşitli hücreleri kattı birbirine uygun ortamlar yaratıp doğurttu bizi. İnsanın yavrusu muyuz? Teknolojinin mi? Bu hücreler birgün “sentetik” olarak yapılabilir mi? Neden yapılmasın? Teknoloji insan yaratabilir mi? Yoksa insan yaratmak doğanın bir ayrıcalığı mıdır? Unutmayalım, burada teknoloji insanın bir ürünüdür. İnsanın doğaya katkısıdır. Teknoloji dünyada doğal olarak bulun-

mayan dünyaları, dünyaya katmaktadır. Dünya yaratmaktadır teknoloji. Düşlerimiz,engin hayal gücümüz değişik dünyalar düşünüp, tasarlayabilir. Teknoloji **katar** onları hayatımıza. **Dönüşümdür teknoloji.** Dönüştürmedir. Burada sorun bu dönüşümün, dönüştürmenin tasarımı ile ilgilidir. Artık doğum bir erkekle bir dişi insanın binlerce yıldır çiftleşmelerinin sonucunda değil de, yine insanın belli tasarımlarının planlamalarının sonucunda oluşuyor. İnsan doğadan uzaklaştı mı? Yoksa doğaya kattıldı mı? Doğayı dönüştürdü mü?

Teknolojinin müthiş bir gücü var, unutmayalım. Ömrümüzü başlatabilir. Doğum doğallığını teknolojiye bırakabilir. Doğumun anlamı değişmiştir artık. Ne zaman doğduk? Kim doğurdu bizi? Bizi oluşturan hücreler birleştiği zaman mı, yoksa tasarlandığımız, düşünüldüğümüz zaman mı? Tasarlandığımız biz ile oluşan biz arasında fark var mı? Kim, ne olalım diye tasarlandık? Babamız tasarlayan mı, yoksa oluşturan mı? Ömrümüz kime ait? Genlerimiz hangi mühendisin kafasında oluştu? Kimiz biz? Salt tasarlanan biri miyiz? Yoksa tasarlanan kendi irademizle, kendi gücüyle birşeyler katabilen mi? Bizi teknoloji mi yarattı? Ne kadar teknolojinin ürünüyüz ne kadar kendimizi kendimiz yarattı? Çevre koşullarının oluşumumuzda yeri ne?

Teknoloji ölümün anlamını değiştirebilir. Yaşayan biri olarak "beni" oluşturabilir. Bedenimi tasarlayabilir. Doğarım, doğduktan sonra teknoloji bedenimin düzeniği parçalarını değiştirebilir. Her değişen parçada oluşan yeni bedenim ne kadar kendimindir? Kimim ben? Biricikliğim, özerkliğim, kendiliğindenliğim anlamını yitiriyor mu?

Teknoloji ölümümü planlayabilir. Bir saat koyabilir genlerime zamanı gelince, önceden belirlendiği gibi ölüveririm. Nasıl bir ölümdür bu? Kimi öldüm? Kim aldı canımı? İntihar mı ettim? Öldürüldüm mü? Yoksa bir cinayet mi işlendi?

Teknoloji ahlakı, insanların binlerce yıldır geliştirdiği inanç sistemlerini öldürebilecek midir? Teknoloji ölümü öldürecek midir?

Belki de beni tasarlıyanlar beni öldürmek yerine dönüştüreceklerdir. Genlerime konan “biyo-saat” zamanı gelince beni bir başka canlıya dönüştürecektir.

Bütün bunlar olabilir mi? Ölümün anlamı değişmez diyorsanız gerçekleriniz nedir? Neden değişmez ölüm? Teknoloji ölüme erişmez mi? Ölümü dönüştürmez mi? Değişmez bir dönemeç midir evrende ölüm?

Sonsuzluğa erişebilir miyiz onunla? Teknolojinin olanı sınırlı mıdır? Nereye kadar gelişecek teknoloji, nerede duracaktır?

Bana sorarsanız, ölümün, doğumun, yaşamın anlamı değişecektir. Teknolojinin bu anlam değiştirici gücü karşısında hazır olalım. Teknolojiyi yönlendirelim, belirleyelim. Nasıl bir hayatı yaşamak istiyorsak, ona göre teknoloji anlamını oluşturalım.

Ne kadar planlayabiliriz hayatımızı. Geleceğimizi ne kadar denetleyebiliriz. Yazgımızı ne kadar değiştirebiliriz? Gönlümüze göre bu dünyada yaşamak herşeyden önce, bütün bu sorular üstünde, şimdiden düşünmekle olanaklıdır. Ütopya burada önemlidir. Sizler nasıl bir dünyada ölmek istersiniz? Azrail canınızı nasıl alsın? Ne zaman? Hangi koşullarda?

Yoksa ölümsüzlüğü isteyenlerden misiniz? Hiç ölmeyelim mi? Yazgımız elimizde mi? Teknolojiyle yaşantımızı, yazgımızı denetleyebilir miyiz? Teknolojinin gücü nereye kadardır?

Teknoloji her şeyimize karşı olabilir. Doğumumuza, ölüme, düşlerimize, beklentilerimize. Teknolojiye sahip çıkmak hayatımıza sahip çıkmaktır. Şu anda çok uzak bir düş gibi gelebilir size: Teknolojiye karşı teknolojiyle, beklentilerimizle, umutlarımızla, gönlümüzle bitip tükenmek bilmez bir kavgaya girmek zamanıdır.

GÖNÜL ve ÜTOPYA

Ütopyalarımızı besleyen nedir? Nasıl bir **umut küre-**
de yaşar ütopyalar? Çoğu, "Teknik" tasarımlar olarak gö-
rünüyor. İçinde bulundukları **umut küre** belli bir bilim
ve teknoloji yorumuyla büyüyor.

Umutsuzluk üstüne kurulmuş gelecek tasarımları da
vardır. Kıyamet senaryoları. **Umut kürenin** daha sağlıklı
yaşanması için, umutsuzluklarımız, gelecek konusunda
kaygılarımız gereklidir.

Umut küre, tıpkı havaküre (atmosfer) su küre gibi
bizi sarıp sarmalayan umutlarımızın oluşturduğu bir or-
tamdır. Umudu soluduğumuz düşsel bir alandır.

Umutlarımız dar, yüzeysel, sığ olduğu sürece **umut**
küre oluşamaz. Umudu olmayan başkaldırmaz. (İntihar
saldırıları, bıçağın kemiğe dayandığı çaresizlik isyanları
dışında...) **Umut kürenin** kirliliği umutsuzluk atıkların-
da, teknik, çıkarıcı, düz düşünme dumanlarında geliyor.

Ütopyalarımız **umut küreyi** kirletmemeli. **Umut küre**
bizi yaşama bağlar. Dünyayı anlamamıza yol açar. Bek-
lentilerimiz orçadır. Gün gelecek dünya hakça bir düzene
kavuşacaktır. Haksızlıklar ortadan kalkacak, herkes ken-
di kültürel değerleri, inanç sistemleri içinde yaşayacaktır,
Umut küremize sarsıntılar olabilir, birden bu kürenin
başımıza çöktüğünü duyarız.

Umut küreyi, gerçeği değiştirmeye, yeniden yapılan-
dıraya yönlendiren bir itici güç olarak görmek gerek.

Peki **umut kürenin** bakımı nasıl yapılacak?

Umut kürenin canlı, devingen hali dünyaya eleştirel bakmak için de gerekli olabilir. Beklersiniz, umarsınız, duruma baktığınızda ise umduklarınızı göremezsiniz. Neden? Sorgularsınız Düşünceleriniz, şimdi burada yaşadıklarınızdan taşar.

Kant, "ne ummalıyım?" diyordu. "Nasıl ummalıyım?" diyorum. Elbette umudumuzun neliği önemlidir, nasıllığını unutmamak koşuluyla.

Hüznüm de, hayalkırıklıklarım da yaşayabileceğim mucizeler de (umut küremde olmayan, görünmeyen bir olgunun, olayın gerçeklikte oluvermesi anlamında) **umut küremden** kaynaklanıyor.

Bir dostumla benzeri umutları paylaşabiliyorsam aynı **umut kürede**yimdir.

Umut küremizi nasıl yaşamalıyız?

Benim yanıtlım: Gönlümüze göre.

Çünkü gönlümüze göre yaşamanın zorlukları vardır.

Umut küremiz istila altındadır. İstilacıların yeni adına medya diyorlar. İdeolojiler de "müstevli"dir. Bilgilerimiz, bilgilerimizi kullanma biçimimiz, korkularımız, çıkar hesaplarımız, bitmek tükenmek bilmeyen tutkularımız, kıskançlıklarımız... Umut küremizi toz duman içinde bırakan fırtınalardır.

Gönlümüz yoksa, henüz uyanmamışsa, umutlarımız elimizden gidiyor. Gönül kavramı "mistik" bir kavram olarak anlaşılmamalı. Gönül, gerçeklik üstüne mührünü vuran bir kavramdır. Umutlarımıza kandırmacaların, aldatmacaların karışmasını engelleyebilecek bir duyarlılıktır. Gönlümüz, kendi mantığı içinde biyo-psiko-sosyolojik yapısıyla umutlarımızdaki bütünlüğü yakalayabilir, tutarsızlıkları saptayıp, gerekli düzenlemeleri yapabilir. Gönlümüz yeterince duyarlı ise, bize yakışmayanı bulup çıkarabilir. Öylesine kendiliğindendir.

Gönlün mantığı, "aklın" mantığıyla uyuşabilirde, on-

dan ayrılabilirde.

Mistiklerin, edebiyatçıların (çoğunun) anlayışından farklı bir gönül anlayışı geliştirmeye çalışıyorum.

Ütopyalar yalnızca “akılla”, “kuru” kavramlarla kurulmamalı. Gönüllendirilmeli. Gönül katılmalı içlerine. Şiir katılmalı. Coşku katılmalı. Onlarda Eros, Episteme, Etik, Estetik birleşmeli, yani, coşku, bilgi, ahlak kuramlarımız ve sanat...

Bakın Nedim ne diyor: “Çünkü bülbülsün gönül bir gülistan lazım sana/Çünkü dil koymuşlar adın, dilsitân lazım sana...” Gönülümüz öncelikle bülbül olmalı: Söylemeli, şakımalı, üretmeli, sesini duyurmalı. Gülistan ütopyanın, kültürümüzdeki adıdır. Gönlü olanın bir gül bahçesi vardır, olmalıdır. Gavur ona ütopya demiş. Bir de dilsitân lazım ama: Gönül çelen biri, bir afet, ibr sevgili, bizi ateşleyen, aklımızı alan bir güç: Dilsitânsız, gülistan olmaz. Çok kullanıldığı için biraz aşınmış bir deyimle: Gönlün diyalektiğinde dilsitân ve gülistan vardır. Dilsitânı Nedim için gülbahçesinin içindeydi belki. Bence dilsitân her yerde olabilir. Dilsitân sevgili de olabilir bahçemizde. Bana göre, gönülümüze aklımıza da tuzak kurmuş güçlerdir. Gülistan’a giderken dilsitân bizi yolumuzdan çıkarabilir.

Paranoya’nın güçlendirildiği bir dünyada gönülçelen her sokak başında olabilir. Bizi böylesine karanlık, böylesine çekilmez dünyadan, bir Bektaşî nefesindeki iki dize kurtarabilir: “Gönülden gönüle gizli yol vardır/Yol içinde yolu gördün mü gönül?”

Gönülden gönüle giden yolu görmeyen ütopyalar yok benim **umut küremde**.

HAYAT ve BİLİMDE MİZAH

Hayatin mizaha ihtiyacı var. Kokuşmaması için. Düşüncenin de. Eylemin de. Meydana getirmenin de. Bili-min mizaha ihtiyacı var. Neden?

Mizahı bir eğlence, bir hafiflik, bir laubâlilik olarak anlamıyorum. Bu yanları olabilir. Mizah, bir bakış, kav-rayış, anlatış tarzıdır. Bir tutumdur yaşamaya karşı ta-kınılan. Adına mizah denilen her türlü anlatımı önemse-diğimden değil, mizahın belli bir yorum ve tavırla yapıları yaşamamıza can kattığından mizahı abartma gereğini duyuyorum. Bir felsefedir mizah.

Yaşamının ciddi olduğunu, hakkının verilerek ya-şanması gerektiğini düşünüyorum. Ciddiliği, sorumluluk taşımak, sorumluluğu yerine getirmek için uğraş verme anlamında alıyorum. Kendimize görevler yüklüyoruz, gö-revler yüklüyorlar bize. Gün geliyor serserilik bile bir gö-rev haline geliyor. “Başladık, bitirmeliyiz” diyoruz, uçarı olsak, daldan dala konan bir hayatımız da olsa, birilerine, hiç değilse kendimize hesap verme gereğini duyuyoruz. Özgürlük bile sorumluluk istiyor.

Bilimsel etkinlik ciddiliğin, sorumluluğun doruğa ulaştığı bir alan. Ele aldığı konuları soyutluyor, genelli-yor, olgular arasında bağıntılar kurmaya çalışıyor. Araş-tırıcı titizliği, ölçme, hesaplama, sorunları kavrayıp hipotezler geliştirme, bu hipotezleri sınama ciddilik gerektiri-yor. Sığ, üstün körü, yarım yamalak, hesabı verilememiş

düşüncelerle bilimsel çalışmalar geliştirilemiyor.

Hakikate giden yol ciddi olarak yürünebiliyor. Titizlik, dikkat, sorunları çözmeye yönelik yaratıcılık gerekiyor.

Hem günlük yaşayışımızda hem de bilimdeki araştırma etkinliğimizde yani hayatta ve bilimde ciddiyet var. Sorumluluk var. Bir amaca, bir davaya yönelmiş, anlamlı, kendi değerleri içinde onurlu bir yaşam, "hakikat" olarak kavradığı her neyse onu araştırmaya, bulmaya çözümlemeye çabalayan bilim yaşantıları ciddilikle yürütölüyor.

Sorumluluğun, yaşam ve bilimde gözümüzü kör edici hastalıklı bir görünüşü olabilir. Psikiyatriden ödünç aldığımız bir kavramla "paranoyak" akış diyebiliriz buna. Ölçüyü kaçırmış, amacını ıskalamış bir saplantı haline gelmiş ciddiyet. Bizim kültürümüz "ağır başlılığı", "oturaklı" yaşayışı abartmış, bunu ciddiliğin bir göstergesi saymıştır. Ciddiliğin, her zaman ciddi görünüş olmadığı pek anlaşılamamıştır. Gülmek, gülümsemek, mizah duygusuyla bakmanın yaşama sevincimizi besleyen, düşgücümüzü güçlendiren, heyecan yaratıcı yanı unutulmuştur.

Mizahın gücünün soytarların güçsüzlüğünden kaynaklandığı, mizahın "hoş vakit geçirme" olduğu düşünölmüştür. Oysa mizah, hakikati kavramanın bir yoludur. Belki hiçbir matematiksel formülle, soyut kavramlarla yüklü betimlemelerle anlatılamayan olgular, mizahın olanağıyla daha çarpıcı biçimde açıklanabilir, anlatılabilirler. Mizahı bu anlamda küçük görmemek gerektiğini düşünüyorum. "Hani kim mizahla neyi keşfetmiş?" diyebilirsiniz. Bunun anlaşılabilmesi için mizahın ciddiyetle ele alınması gerekiyor. Mizaha mizahi bir ciddiyetle bakmalıyız. Mizah bir çok görölmemişi, farkedilmemişi gösterebilir. Bilimde de. Hayatta da.

Mizah gözü olan, çelişkileri yakalar. Tutarlılığı sorgular. (Hakikate "tutarlılıktır" diyenlere duyururum!)

Yanlışları sezmeye yardım eder. Köreltici alışkanlıkları, temeli olmayan görüşleri, böbürlenmeleri, insanca zayıflıkları kavramayı kolaylaştırır.

Yaratıcı ortamın “yumuşaklığını”, “komik” gibi görünen tuhaflıkları konu edindiği için araştırdığımız konuyu farklı açılardan görmemizi sağlayabilir.

Eksik yanlarımızı, özürlerimizi, sınırlarımızı gösterebilir bize. Eleştiri ruhu getirir. Düşündürür. Hakikat denen şeyin komik olabileceği kimsenin aklına gelmiyor mu? Gerçeği araştıranlar neden hep “ciddi” seçenekler üstünde duruyorlar.

Ciddiyeti gereğinden çok ciddiye almanın gülünçlüğü sezenler, mizahın gücüyle desteklenmiş ciddi bir yaşama çabasını anlayabilirler. Ciddi mizah: mizahi ciddiyet.

Bu tavır bilime ve hayata bakışımızı değiştirecek. Eğitim düzenimizde eksik olan odur. Öğrencilerin sıkıldığını görüp, fıkra anlatan bir öğretmen, yeniden öğrencileri sıkıyorsa orada mizahın gücü yokur. Mizahla ciddiyet birarada ele alınmalıdır. Kahkaha atmasını becerebilen bir araştırmacı, yolunda gizli olan nice kahkahayı sezer. Sezdikçe ciddileşir.

Hayatımız ve araştırmalarımız, acı dolu kahkahalarımız, kahkaha dolu acılarımızla yaşanabilse.

BİLİMİ ANARŞİ İLE ANLAMAK

Anarşinin farklı yorumları var. Düşünce alanında, hiçbir görüşün diğerine üstün sayılmadığı bir anlayıştır, anarşist anlayış. Bir kargaşayı çağrıştırır, hemen. Ne demek, her düşüncenin, her kuramın, her dünya görüşünün bir diğerine “üstün” sayılmaması? Bir sıra düzeni yok mu görüşlerin? Daha “geçerli” daha “etkili”, doğruya yakın, diyemeyecek miyiz?

Bir görüş hakikati yansıtıyorsa, yansıtmayanla eş düzeyde tutulabilir mi?

Politik alanda “iktidar” yokluğu anlamına gelebilir, anarşi. Her inanç, her siyasal görüş eşit ölçüde değerlidir. Peki kim yönetecektir toplumu? Kararları kim verecektir? Herkes. Peki, görüşleri çatıyorsa? Çıkarlar farklıysa?

Hiç de gerçekçi bir yönetim biçimi değil anarşizm. Hem de önemli bir düşünme biçimi değil.

“Çoğalt görüşleri” diyor. Hiçbirini ezme. Bırak en saçmasından en “batıl”ından, en “gerçekçi” olanına dek her görüş birarada yaşasın. Niçin? Her görüş, gerçeğin bir yanını görür de onun için. Her bakış kendi içinde haklıdır.

Görüşleri çoğatamazsak, dogmatizme, fanatizme yakanabiliriz. Tekelcilik hakikati örter. Özgürlüğü yok eder. Bir görüş gelişmesi için karşıtlarına zorunludur. Yoksa köküşür. Kendini geliştiremez. Karşıtlarıyla, düşmanlarıyla beslenir savlarımız.

Peki bu durum, güçlünün işine gelmez mi? Güçlü olan yönetir, yönetimini sağlama almak için zararsız biçimde karşıtlarına yer verir. Anarşizm iktidara yardım eder. İçinde bulunan, güçlünün yönettiği durumun sürmesine destek verir. Soytarıcılıktır, bir açıdan. Kraların soytarılara ihtiyacı vardır. Soytarının eleştirileri ise o denli ciddiye alınmaz. Bu açıdan, anarşizm görünüşte böyledir. Aslında, her zaman bir "gizli" yöneten vardır.

Anarşizm bireyciliği körükler. Önüne gelen düşüncelerini söyler. Değer görmediği için (görünüşte!) "değerli" ile "değersiz" bir arada yaşar. Toplumun gereksinim duyduğu bakış biçimi gürültüye gider böylece. Hakikatin ne olduğu bir türlü kavranamaz. Bilimde kuramlar vardır. Bilim adamları topluluğu bu kuramlardan bazılarını diğerlerine göre üstün sayar. Bütün kuramlar söz konusu araştırma alanında eşit sayılamaz.

Toplumda anarşizm, terörizme götürebilir, bizi. İktidar olmayınca, onun yarattığı boşluktan yararlanmak isteyen görüşler arasında çatışmalar çıkar, zor gündeme girebilir.

Bilim alanında da, her kurama eşit değer biçilirse, kuramlar arasında çatışmalar çıkar. Bilimadamları topluluğu bu kargaşayı önlemek zorundadır. Yoksa bilimde araştırma yapılamaz. Egemen görüşler olmalı, bu görüşler eleştirilmeli ya da doğrulanmaya belki de yanlışlanmaya çalışılmalıdır.

Teknolojinin egemen olduğu bir düzende, teknoloji kendini besleyecek kuramlara dayanmak zorundadır. Bu kuramlar ötekilere göre daha etkili olacaklardır.

Ne hayatta ne de bilimde, anarşizm insan yaşayışını ve düşüncesini geliştirici özellikler taşıyor.

Yine de bu sorunları göğüsleyebilmiş anarşist görüşün anlamlı bir yanı vardır. Anarşizm düşünce zulmünü önleyebilir. Bilim adına sömürüye izin vermez. Belki her düşünce değil ama olabildiğince çok düşünce, bilimin

gündeminde eş değerde öneme sahip olabilir. "Tek" görüşün, seçeneklerini silip süpüren, baskı altına alıp, yasaklayan bakışın tehlikesini unutmayalım. Hakikati araştırma, özünde "çoğulcu" bir araştırmadır. Tek görüş, bir açıdan, belli kalıplar içinde geliştirilmiş görüştür. Öbür türlü bakışların geçersiz olduğunu neye dayanarak yadsıyabiliriz ki? Gerçeklik tüketilemez. Hiçbir görüş, tek başına, uçsuz bucaksık gerçekliği kavrayamaz.

Anarşist tutumu sürdürürebilmek zordur. Çıkarların anlaşılmması, saklanması, yönetimi ele geçirme tutkusu bu zorluklardan biridir. Anarşizmin terörizm olmadığı (zorlamaz çünkü!), kargaşaya yol açmadığı (tartışır, anlamaya çalışır çünkü!) söylenebilir. Bazı görüşlerin tartışa tartışa, anlaşmalı olarak geçerli sayılabileceğini kabul eder. İster ki muhalifler de yaşasın. Egemen görüş gücünü sürdürmez, kendini yenileyemezse, yerini muhaliflerinden birine ya da birkaçına bırakabilir.

Anarşizm bir iletişim biçimidir. Şimdiye dek gerektiği biçimde denenmemiş bir araştırma yoludur. Tartışmayı, anlamayı, anlaşmayı öngörür. Her görüşün kendi sınırlarını, gücünü bilip, gelişmesine olanak sağlar.

Farklı güllerin yetişebildiği, güller arasındaki etkileşmenin özgürce sürdüğü, zalim ayakların hoyratça dolaşmadığı bir bahçedir. Denenmesi, başanılması gerekli bilimin bir kavranma biçimi...

BİLİMDE YARAR ARAMAK YARARLI MIDIR?

Bize bilim gerek. Neden? Bilimi anlamamak, bilimi hayatımıza uygulamamak çıkarımızı görmemektedir. **Çıkarımız** gerektirdiği için bilimle ilgilenecek, bilimsel araştırma yapacağız.

Dünya bir bütün, teknoloji ve bilgi üstüne dayalı bir güç savaşı mı var, bu bütünlükte. Bilgiye, teknolojiye ulaşamadıkça, bu bütünde yerimizi bulamayız. Eziliriz. Zarar görürüz. Oysa, bu güç savaşımında çıkarımız, bilimsel bilgiye, bu bilginin hayatımıza uygulanabilirliğini gördüğümüz teknolojiye erişmektir.

Hangi çıkarlarımız? Politik, askeri, ekonomik... Yararlıdır bilim, bütün bu çıkarlarımızı kollar. İnsanın insanla, ulusun ulusla, çıkar kümelerinin çıkar kümeleriyle savaşında bir silah. Bu silahı öğrenmek gerek, bilimi. Kendimizi, çıkarımızı korumak için. Düşman geliyor, haydi bilim başına: Hazır ol, nişan al, ateş!

İktidar buyurur: "Bilim adamı gel, benim çıkarımı koru. Bilginle, kuramınla." Bilim, gücü elinde tutanların koruma polisidir.

Bilim bir iksirdir, bir sihirli bilgi: "Bilim, teknoloji, hadi gelin beni mutlu edin. Karnımı doyurun. Keyfimi yerine getirin. Kölelerim benim, ikiz kölelerim, uşaklarım: Bilim ve Teknoloji. Hazlarımı çoğaltın. Beni huzura, rahatla ulaştırın. Rahatımı kaçıran bilim dışı çalışmalar görü-

yorum. Falcılık, büyü, üfürükçülük gibi. Bu yanlıştır. Çıkarlarımız bunların ezilmesini, yok edilmesini öngörüyor. Safsata tehlikedir, bilimle karıştırmamalıdır.”

Bana sorarsanız, bilimi böylesine yararla, çıkarla özdeşleştirmek hiç de yararlı birşey değildir. Kimse bilgi ve teknolojinin çıkarsız bir yapı taşıdığını söyleyemez. Unutmayalım ki bilim bir meraktır, anlama, yorumlama, açıklama, önceden görme gayretidir. Bilim bir bakış, kavrayış biçimidir. Gerçeklik önünde bir duruş, tavır alış tarzıdır.

Bilimi kâr, zarar, maliyet hesapları içinde görmek, salt sonuçlarıyla ilgilenmek, arkasında duran kültürel, düşünsel yapıyı önemsememek bizi taklitçiliğe, şekilciliğe itebilir.

Çıkarımızın ne olduğunu kestirebilmek de kolay değildir. Kısa vadede çıkarımıza uygun gelen, uzun vadede zararlı olabilir. Bu koşullarda yararlı gözüken, koşullar değiştiğinde başımıza ortadan kaldırılamaz zorluklar çıkarabilir.

Bilimin bir ruhu vardır. Burada “ruh” sözünü yalnızca bir benzetmeye yardım edecek bir terim olarak anlayalım. Bilimin bir atmosferi vardır, diyelim. Araştırmaları başlatan, sürdüren, insan denilen varlığın zekâsı, kavrama yetisi, duygu ve isteklerini kuşatan bir atmosfer. Bu yaşanmadığı zaman, kendi varlığımızla, kültürel, düşünsel, duygusal kimliğimizle birleşemediğinde bilim yalnızca bir çıkar kollama silahı olarak kavranır. Bilim kaba biçimde yaşanır. İçi olmayan bir biçimde. Bilimi, bu ruhunu kavramada kullanmaya kalkarsanız o da sizi kullanır.

Bilimin türlü yorumları vardır. Nasıl bir etkinlik olarak hayatımıza girmesi gerektiği, bizim yaşama sorunumuzdur. Ahlak sorunumuzdur. Bilim ve teknolojinin yalnızca sonuçlarını almak, onu sonuç elde etmeye yarayan tarafsız bir araç gibi anlamak gaflettir.

Bilim evrenseldir. Kendi çevre ve ortamına (düşünsel,

kültürel çevreye ortam diyor, çevreyi ise doğal fiziksel çevre olarak anlıyorum) göre her kültürde vardır. İşte sorun, yüzyıllardır o kültürün kendi özgül koşulları içinde, bu koşulların doğal uzantısı olarak geliştirilmiş bilim ve teknoloji ile çağışımızın bizim dışımızdaki odaklarda geliştirilen bilim ve teknolojiyi biraraya getirebilmektir. Özgül bilimimiz dış etkiler sonucu dünyayla etkileşmeye girecek, bilim ve teknolojiyi alırken kimliğimizin yitmesini engelleyecektir.

Oysa “çıkar”, “yarar” anlayışı, yüzlerce yıl geliştirdiğimiz kültürel, kültürümüze özgü değerleri yok saymaya götürüyor bizi. Kendi iç varlığımızı unuttuğumuz için, aklımız sıra çıkarımızı ne denli korumaya çalışırsak çalışalım, kimliksiz bilgi, teknoloji, bilim uşağı oluverme tehlikesini yaşıyoruz.

ÖZGÜL BİLİM NEDİR?

Bilimin “evrensel” olduğu söylenir. Evrenselliğin anlamını yorumlamaya çalışacağım. Bu yorum sonucunda varacağım noktada, alışılmış evrensellik anlayışından ayrı düşeceğimi sanıyorum.

Bilim evrenseldir, çünkü “her” kültürde vardır. Belli bir dili konuşup, yazıya geçebilmiş kültürlerde örneğin. Bu anlamda bilim Avrupalı değildir. Galileo ile başlamıştır. Galileo ile yapı değiştirmiştir, belki.

Her kültür bu anlamda doğayı açıklar. Geleceği tahmin eder. Doğayla baş edebilmek için hayvanları, bitkileri sınıflar, ilaçlar yapar “mühendislik” teknikleri geliştirir. Ne denli “ilkel” sayılsa da silah yapımı, avlanma yöntemleri böylesi tekniklerden sayılabilir.

Bu günün bilimi Avrupa kökenli sayılıyor. Matematiksel, iyiden iyiye soyutlanmış özelliğiyle, köklerini Eski Yunan’da buluyor. Eski Yunan’da mantıksal düşünce, matematiksel düşünceyle birlikte sistemli bir yapıya kavuşuyordu. Diğer kültürlerde eksik olduğu söylenen bu düzen verilmeye çalışılmış düşünme, hesaplama kurallarına dayalı oluşları kavrayıcı, açıklayıcı çabaya bilim denmiş. Eski Yunan’dan başlayıp, kesikliklerle Avrupa’da geliştirilmiş, sonradan teknolojiyle iç içe geçmiş etkinlikler, yaratılar olarak anlaşılmış. Bunu sağlayan kuramsal (teorik) aklın varlığı, bu akıl tüm insanlarda ortak olduğu, kültürden kültüre, zamandan zamana değişmediği

için, evrensel özellikler taşır denmiş. Mantığın bu tür kuralları saptanmaya çalışılmış, bilimsel düşünmenin araştırmanın evrensel yöntemleri gösterilmeye çalışılmış.

Avrupalının yorumladığı, anlattığı bilim tarihi pek de irdelenmeden kabul edilmiş. Avrupalı bilim evrensel olmuş, çünkü çağdaş dünyada en etkini, en güçlüsü o. Onun dışında bilimlerin olabileceği düşünülmemiş.

Her kültürde bilim olduğunu söyledik, bu sebeple de bilim evrenseldir dedik. İşte kültürlerin Avrupalı bilimin ve teknolojinin etkisine girmeden önce geliştirdikleri, kendi çevre koşulları kültür geçmişleri içinde ortaya koydukları "bilimsel" etkinliklere, ürünlere özgül bilim diyorum. "O kültüre özgül" anlamında.

Neden Avrupa öncesi "bilim"in olduğunu söylüyoruz? Genel anlamda neye "bilim" demek gerekir? Tanımını vermek çok zor. Efsaneye, dine dayalı olsa da, o kültür içinde belli bir düzeni olan açıklama, yasalar elde etme (doğanın düzenliliğinden çıkarak) uğraşına bilim diyebiliriz. Onu öğrenen insan, evreni kavradığını sanıyor. Günlük yaşamındaki sorunların çözümünü başaracak, güven gereksinimi giderecek, onun anlayamadığı şeyler hakkındaki korkusunu ortadan kaldıracak, gelecekte neler olacağını kestirmeye yönelik etkinliklere, ortaya konan ürünlere "bilim" diyoruz. Bu anlamda "özgül bilim" onların kültürel kimliğiyle ilgili.

Avrupalı insan (Amerika da dahil) kendi özgül, bilim öncesi bilimini, çağdaş bilimin geldiği son noktadaki gelişmelerle unutmuş durumdadır. Özgül bilimi evrenselleştirmiştir.

Bizim gibi, hem özgül bilimi gerektiğince incelememiş, hem de bilim üretiminin çoğuna katkıda bulunmamış ülkelerin, dünyaya egemen olan bilim yorumlarından birini ya da birkaçını benimseyivermesi bir çözüm değildir.

Eğer, uygulama alanında üretici olmak olasılığı var-

sa, özgöl bilimimizi, bilim öñcesi bilimimizin ne olduğunu yorumlamalıyız. Avrupalı bunu yaptı kendini Eski Yunan'a bağladı. Kendi bilim tarihimizi yazabilmek, költer tarihimizi yazmak için gereklidir. Bu da döşöñce, sanat, teknoloji tarihlerini oluşturmayı gerektirir.

Özgöl bilimimiz vardı. Bunun bñlunup yaratılması, kendimizi yaratmakla ilgilidir. Geleceđimiz için geömişimizi yeniden kurmak zorundayız. Bu konuda iyimserim. Özgön bir költer olacaksak, bize özgö olan, özgöl bilimiz üstüne araştırmalar yapmalıyız.

ANARŞİZM Mİ? PEKİ BİZİM DOĞRU DİYE BELLEDİĞİMİZ GÖRÜŞÜMÜZ NE OLACAK?

Anarşizmi gündeme getiriyorum yine: Kafaları bulandırmak için değil, gönlümüze uygun bir kültür ortamı yaratmak için. Anarşizm “erk yokluğu” demek bir anlamda. Düşünsel olarak tek düşünce düzeninin boyunduruğunda olmamak demek. Bu yazıda kendi açımdan anarşizmin savunmasını yapacağım, eleştirisini de. Anarşizme bu yakışır çünkü.

Batı’da savunucuları vardır. Onlardan bazı bakımlardan ayrılıyorum. Kendi kültürümün dirliği, dirilmesi, diri kalması için önerdiğim bu bilgi tutumuna, tavrına şimdilik anarşizm diyorum. İleride bu terim yerine kendi dilimizden terimler önereceğim.

Bir kültür ortamındasınız, bir konu üzerinde, örneğin yaşanası, örnek toplum modelinin ne olduğuna ilişkin, A, B, C, D, E, F gibi kurallar var. Diyelim ki siz F’yi savunuyorsunuz. Öteki görüşlere olan tavrınız ne olacak? Elbet bunu belirlemede F’nin içeriği de etkili olacaktır. Eğer kuramınız, görüşünüz içinde F en doğrudur, F olmayanlar birer çarpıtmadır, gerçekliğin kavranamayışdır gibi bir sav geçiyorsa, sizin kuramınız içsel olarak anarşist değildir. Hele hele “F olmayanlara ölüm!” türünden bir söz taşıyorsa anti-anarşistsiniz. Ben buna **gönlü karalık** diyorum. Gönlü kara kuramlara Batı dillerinde “faşist” di-

yorlar, "Totaliter" diyorlar. "Ben varım. Doğruyum. Dışındakiler bana uyacaktır, uymayanı yakarım!"

Anarşizm gönül açıklığıdır. Bilirim ya da sanırım ki A, B, C D, E yanlıştır. Bunları savunanlarla bir tür iletişime geçip onları anlamaya çalışırım. Anarşizm **çelebiliktir**. Düşünsel çelebilik! İncelik. Hoşgörülük. (Seni eşek sudan gelinceye dek döverlerse, çelebiliği, gönül açıklığını görürsün diyenlerinizi duyuyorum!)

Anarşizmin altyapısal koşulları vardır. A, B, C, D, E ve benim görüşüm olan F arasında biraradalığı olanaksız kılacak, çelebiliği haramiliğe dönüştürecek bir kavga varsa, çıkar çatışması söz konusu ise koşul, yani, gönül açıklığı ve çelebiliğe olanak verecek ortam oluşmamıştır, oluşamaz da. Kavga vardır dünyada! Çıkar çatışması! Gönül karalığı, farklı görüşlere kara çalma! Burada tuhaf bir paradoks vardır, sanki. Düşünsel gelişim karşısına gerek duyar. Alışılmış anlamıyla düşmanlık, kendi görüşlerimizi geliştirmemize yardım eder. ("Benim düşüncem gelişeceği kadar gelişmiş, aykırı düşüneni yakarım" derse-niz, bu gönül güdüklüğüdür. Yanıtım şudur: Yakarsanız, içinde siz de yanarsınız!) Burada A, B, C, D, E ve F'nin araştırmaya, değişmeye (elbette belli bir ölçüde!) açık olması gerekir. Ben F olarak, A, B, C, D, E'yi savunanları hipnotize etmeye, kaba gücümle yok etmeye çalışıyorsam kendimi de benzer biçimde yok etmeye çalışıyorum demektir.

Benim anarşizm anlayışım, anarşist olmayanları, gönlü karaları dışta bırakır. Altyapıyı kurmaya çalışır, önce... (Bunun da sorunları vardır, şimdilik çelebiliğinize sığınarak bunları görmezden gelemim!) Düşünce savunucularının çelebiliğini engelleyici etkileri yok etmek, çelebi ahlâkına aykırı mıdır? İyi ama bunun için kaba güç kullanılacaksa, ne adına olursa olsun kaba güç çelebiliğe ters düşmez mi?

Burada çaresizim. Gönlüm, A, B, C, D, E'nin çe-

lebilerce, gönlü açık olanlarca, gönlü açık biçimde savunulduğunu düşünüyor. Bir de şuar: Karşıt görüşte olanların görüşleri içerik olarak birbirlerini yok etmeyi hedef almamalıdır. Benim görüşüm uygulama alanına girecekse, bu "A, B, C, D, E'nin önce seninkini deneyelim bakalım" demeleriyle olmalı. ("Olmadı! İnsan deneme tahtası değil ki! Bu kadar uzun denemelere zamanımız yok ki!" diyenlerinizi duyuyorum.) Görüşüm, etkinlik kazandığında bunun "şimdilik" böyle olduğunu bilirim. Yanlışımı, eksiğimi görürsem "izzet-i ikbâl" ile çekilirim.

Böylece, herhangi bir görüşün geçici üstünlüğü diğer görüşleri yok etmez. Her görüş sırasını bekler. Görüşüm yeterli sayıldığı, etkili olduğu sürece yürürlükte kalır. Kokuşmaya yüz tutunca kendini yenileyemiyorsa çekilir.

Çekilmezse ne olur? Lütfen çelebilerin sabrını taşırmayınız!

Hepimiz yaşadığımız belaları düşünüp çelebice düşünmeye, davranmaya, eylemeye hazırlamalıyız kendimizi.

DUVAR

Duvarsız yaşayanınız var mı? Sağımız, solumuz, üstümüz, altımız. Kentlerde, apartman dairelerinde. Duvarlar hayatları ayırıyor. Duvarlarla çevrili bir mekana “evimiz” diyoruz. Odamız. Duvarlarımızla kendimize yer buluyoruz, dünyada. Duvarı olmayanların başlarını sokacak evleri de olmuyor. Parkta, kanepede, gökyüzü tavanım, yeryüzü tabanım. Duvarım yok. Evim de. Odam da. Duvarım olmayınca kimim kimsem de olmuyor. Sırtımı kime dayayacağım şimdi? Duvar, bir sıcaklığı, bir bağı, insanlarla yaşamayı, üleşmekten doğan çileyi ve sevinci anlatıyor, burada. Duvar gerekli: Orada, insanlarla oturuluyor. Duvarsız ev, evsiz kent, kentsiz ülke yok. Ülkesiz dünya. Tuhaftır, işte: Duvar beni insanlara bağlıyor. Ayırıyor, diyebilirsiniz, bizi birbirimizden. Ayırmasa, birleştiremezdi.

“Aramıza duvar koyuyorsun” diyorsunuz, kimi zaman sevdiklerinize. Duvarlar hep var, unutuyoruz, nedense. Kentin yoğun yaşayışından yakınanlar, duvarları sevmiyorlar: “Kapı komşumuzu tanımıyorum. Arada duvar var. Çok seyrek karşılaşıyoruz, merdivenlerde. Bir merhaba! O evine, ben evime. Duvarlar ayırdı.”

İnce ama duvarlar. Komşuda kavga var, kulak kartaşıyorsunuz. Bir çocuk ağlıyor yanda, gecenin bir vakti, siz de uyanıyorsunuz. Bakın, duvarlar tam ayırmıyor. Üst katın canavar oğlanları boğuşuyorlar yine, dayanılmaz

bir gürültü, iliklerinizde duyuyorsunuz. Çelikten yapıldığını düşündüğünüz topuklarıyla, bir hanım üstünüzde cirit atıyor. Dişinizi sıkıyorsunuz. Hani duvar ayırıyordu? Duvar bir cehennem ateşçisi. Sizi birlikte yaşamının alevleriyle kavuruyor.

Şatoların duvarlarına bakıyorsunuz, sarayların. Kale duvarlarına. Ne müthiş duvarlarmış. Ayıran duvarlar. Üstünde silahlı nöbetçilerin beklediği. Gülle geçirmez. O zamanın insanı duvarlar örerek sağlamaya çalışıyormuş güvenliğini. Hayat karışınca, karmaşıklaşınca anlamını yitirmiş duvarlar.

Duvar bir örtmedir, saklanmadır. Öyle anlaşılmıştır. Odamızdır, en azından dört duvarı vardır, tavanı ve tabanı saymazsak. Penceresi de vardır belki. Kapısı mutlaka. Kimlere açılır? Kimlere, nerelere açıktır? Penceresi nereye bakar? Gökyüzünü görür mü? Yoksa, karşınızda anlamsız duvarlar mı vardır? Odamızdır, gireriz içine. Alışırız. Ülkemiz olur, sanki orası. Eşyalarımızla tanışıklık başlar. Kimimiz için dünya "oda"dır. Sabah akşam oturur içinde. Dikiş diker, yemek yapar. Görüntü kutusunu (televizyon) izler. Kitap okur. Bilgisayarını da bir köşeye koydu mu keyfini sorma gitsin. "Dışarısı sıkıyor beni. İşime gidince hep odamı özlüyorum. Akşamı iple çekiyorum. Odam: Yuvam benim. Kovuğum. İstedğim herşey var orada. Yatağım. Belki sevgilim de. Dünyanın kötülüğünden duvarlar ayırıyor beni. Duvarlar bana huzur veriyor". Tam tersini yaşayanlarımız da vardır: Sıkılır duvarlardan kendini dışarıya atar hemen. Yatmadan yatmaya duvarlar arasına sığınır.

Duvarlar vardır: İçinde insanları yıllarca tutarlar. Ölünceye dek. Duvarlar iktidardır, güçtür. İçindekileri ezmek, yok etmek içindir. Zindan duvarlarında yankılanan feryatların kaç tane tarihe geçmiştir? Duvarlar arasında kaç kişiye maddi, manevi işkence yapılmıştır? Şeffaf duvarlar, beynimizin, yüreğimizin içindeki zindan duvarları yüzün-

den yalnızca “anlamsız” sözler olarak, birbirimizi aldatmaya yarıyor ancak.

Duvarlar kalkmaz. Yıkılır. Berlin denen mekanda böyle olmuş. Ora halkı günlerce düğün bayram etmiştir. Ne olmuştur, kalkmıştır da? Bir başka mekana, bir başka duvar, duvarlar çekilmiştir, çekilmektedir. “Settir, çekilmelidir, bizi sel felaketinden korur” diyenlerinize: Duvarlar korur da tutsak da eder. Duvarlar hem açar, hem kapatır gerçekleri.

Sonra, görünmeyen duvarlar var. Her varlığın, belki abartıyorum, her canlının duvarı var. Onu o yapan işleyişle, kendisiyle, kendisi olmayanı ayıran. Hücrenin çeperleri var. Parçacıkların çevrelerinde yarattıkları enerji alanları. Duvarlar hep var. Duvarlar arasında gözenekler de. İletişim, etkileşim de. Hepimiz yarattığımız, bize verilen çevremize örülmüş, fiziksel, ruhsal, toplumsal, düşünsel, inançsal duvarlarla yaşıyoruz. Bunların kalkmasını istemek hayatı durdurmaktır. Var olmak duvarla gerçekleşiyor, kaba anlamıyla.

“Sen bana duvarını ellet, ben de sana. Yokla duvarlarımı. Bak arada pencerede var, kapı da, bakabilirsen bak, açabilirsen aç. Merhaba ben sizin komşunuzum. Duvar komşunuz. Duvarınızla, nasılsınız? Bir derdiniz var mı? İki kez tıklatın, hemen yanınıza geleyim” der misiniz komşunuza? Duvarların ardı, dünyalarla dolu. Duvar örmek kolay. Teknoloji yardım ediyor. İnsanlar bir başlarına, odalarında dünyayı ayaklarına getiriyorlar. Oturdıkları yerden, diledikleri yere, ses ve görüntü olarak gidiyorlar. Duvarlar duruyor, olduğu yede. Teknoloji duvarları aşıyor mu? Telefonlar yetiyor mu, görüntülü görüşmeler?

Geleceğin insanı odasından çıkmayacak bir duvar böceği mi olacak? Göğün sonsuzluğuna açık tavanımızın, toprağın doğurganlığı ve sıcaklığı ile ısınmış döşememizin olduğu odada, duvarlarımız, görüş, duyuş, düşünüş gü-

cümüzün ufkuyla, olabildiğince uzağımızda yer almalıdır. Değil mi?

NOT: Bu yazı, bunun gibi birkaçıyla birlikte, soğuk bir kış günü, bir Cezayirli'nin işlettiği ucuz bir otel odasında, Paris'te yazıldı. Bazı dostlarımı kızdırmak, bazılarını da bilgilendirmek için düştüm bu notu. Duvarlar işitsin.

KENT DENEN BİLMECE

İnsan hâlâ nasıl yaşayacağını bilemiyor. Doğrusu, belki çoğumuz biliyor da, bu konu üstünde düşünenlerimiz sorunu çözemiyor. Çoğumuz, diyorum, sorgulayanlarımız, demek istiyorum. Nasıl yaşanacak? Özgürce. Eşit olarak. Kardeşçe. Peki, bunlar olunca “mutlu” olacak mıyız? Mutlu olmalı mıyız?

Tarihin düşüncemizdeki önemi epey vurgulanmıştır. Zaman içinde, geçmişten geleceğe uzanan çizgide, gelecekte devir aldığımız birikimle gelecekte beklentilerimiz, şimdiyi kavrayışımızın düşüncemizi, duygularımızı etkilediği söylenmiştir. Peki ya, mekan? Düşüncemizin coğrafyası yok mudur? Deleuze'e sorarsanız vardır: Mekân anlayışımız dünyaya bakışımızı belirliyor. Çağımız insanı sürekli kımıldayan, yer değiştiren, akıp giden bir mekânda yaşadığını düşünüyor.

Düşüncemize egemen miyiz? Denetleyebiliyor muyuz onu? Yoksa, aldığımız eğitim, medya, bizi kısıkaçları arasına alıp düşündürüyor mu? Düşündürtülüyor muyuz? Mekânımıza egemen miyiz? Dilediğimizce, gönlümüzce düzenleyebiliyor muyuz? Kent plancılarının dediği mi oluyor, yoksa onları da “gizli güçler” planlıyor mu? Bize doğumumuzdan başlayarak hazırlanmış, mekânlar veriyorlar: “Burası odan, burası evimiz, burası sokak, şurası okul, çarşı, belediye binası, spor sahası, park...” diyorlar. Kabul etmeyip de ne yapacaksınız? Böyle okul olur mu?

Böyle pencere, böyle bahçe, böyle oda?" İsyan edebiliyor muyuz? Mekânımızı tanzim edenler (belediyelerde, bilgi ve görgüleri sınırlı, bir bölümü rüşvetle iş görüp çıkarlarından başka bir şey düşünmeyen insanların iki dudağı arasında kalan mekân düzeni!) düşüncelemizi de bilerek ya da bilmeyerek etkilemiyorlar mı? Mekânını düzenleyemeyen insanın düşüncesini düzenlemeye gücü yeter mi?

"Ne ilgisi var yahu?" diyebilirsiniz Ben bir zindanda da, kapatıldığım, hiçbir zaman değiştiremeyeceğim bir mekânda da özgür düşüncelerle dolu kuramlar üretemez miyim? Mekan özgürlüğünüzü çerçevelendirir. En azından Foucault öyle diyor. Gücü elinde tutalar hapishaneleri, kentleri öyle düzenliyor ki, düşüncenizin zincirleri oluyor bu düzen.

Özgür düşünebilmek için, yersiz yurtsuz mu olmak gerekir? Sürekli göçebe olmak? Yerleşik düzene, yurt edinmeye karşı olmak? Kentlerde yaşamaya zorunlu muyuz? Çoğumuz yakınıyor, yaşadığı kentlerden. Kaçıp, kırlara mı gitsen? Dağlara mı çıksak? Doğayı yitirdik onların içinde yaşarken, birbirimizi yitirdik. Kendimizi, ruhumuzu yitirdik.

Kapitalist düzen, piyasa ekonomisi bizi zorluyor, kentlerde yaşamaya. Çoğumuz geçimini orada kazanabiliyor. Kentten kaçış yok. Giderek büyüyor kentler. Kanserli bir hücre gibi. Ne denli planlamaya çalışılırsa çalışılsın, hep sorunlar çıkıyor. Sorunların bir kısmı teknik. Ekonomik. Toplumsal. Uzmanca çalışmalarla üstesinden bir ölçüde gelinebilir, belki.

Temelde, nasıl yaşayacağımız sorusunun yanıtlarındaki belirsizlik, kent düzenlemesinde kanayan bir yara olarak duruyor. Kent yaşamı üstüne yeterince kafa patlatılmış değil. Kentlilik insanın tarihinde yeni bir olgu. Kentli olmaya alışmaya çalışıyor. Yüzlerce yıldan beri türlü yapılarda kentler kurarak, toplumsal koşullar alan, kendi içinde varlığını olanca içtenliğiyle duyabileceği, alt

yapı sorunlarının elden geldiğince çözüldüğü kentler arıyor.

Nasıl bir kentte yaşamak isterdiniz? Binaları, yolları, enerji kaynakları, trafiğiyle ilgili yanıtlarınız olabilir ama şu soruyu da sorun kendinize: Kimlerle yaşamak isterdiniz? Sizin gibi düşünen, benzer, politik, estetik, toplumsal kaygılara sahip olanlarla mı? Farklı olanlara yer var mı kentinizde? Diğer dünya kentleriyle nasıl bir iletişim içinde olmak isterdiniz? Kapı komşunuz nasıl biri olmalı? Bir hiyerarşiyi mi öngörüyorsunuz, kent düzeninde. Yöneten, yönetilen ilişkisi nasıl olacak?

Kent kurmak, hayat kurmakla birlikte düşünülüyor. Kentiniz hayatınızdır. "Benim için farketmez, nasıl bir kent olursa olun, kafamı sokacak bir evim, geçinecek param olsun yeter" diyemezsiniz. Ne düşünürseniz düşünün, en soyut matematik probleminde bile, yaşadığınız kent düzeninin izleri görülür.

Kentsiz olunmuyor. "Biz felsefeciler kentsiz insanlarız, düşünce mekân ve zamanın üstündedir" diyenlere bakmayın. Belki Herakleitos bir yana, tüm Batılı düşünürler kentlerin etkisinde kaldılar. Kent üstüne düşündüler. Kent düşüncelerine sindi. Kimi farkına vardı, kimi si aldırmadı.

Mekân, zamansız düşünülemez. Zamanda mekânsız. Coğrafyasız tarih olamaz. Terside. Kentimize sahip çıkalım. Hayatımız oradadır. Henüz Batılı insan da nasıl bir kentte yaşayacağını bilemiyor. Kendimizi tanımıyoruz çünkü. Mekân-üstü varlıklar değiliz. İçimizin en derin köşelerinde bizim bir parçamız olarak yaşadığımız kent vardır. Kentimiz bize, biz kentimize benziyoruz. Kendimizi ararken kendimizi de arayalım. Ayrılamayız çünkü.

BİR KENTTE KAYBOLMAK

Kaybolamadığım kent benim değildir. Tüketemediğim yerleri olmalı. Yıllarca içinde yaşasam da keşfedeceğim köşeleri bulunmalı. Yoksa da böyle köşeler yapabilecek, oluşturabilecek gücüm olmalı.

Bir kentli turist gibi yaşamamanın sıg, basmakalıp, giderek bana iğrenç gelen bir yanı var: Kentin bize gösterilen “güzelliklerini” tüketmeye gelmek. Bir yosmayla sevişmeye hazırlanır gibi. Cümbür cemaat gidilen yerler, gemilere, otobüslere tıktırılıp dolaştırılmalar. Orada sürü içinde herhangi birisiniz. Size özgü bakış tarzı, güzellik anlayışı, yorum gücü yok sayılıyor. Ya da elinizde rehber: Gidilecek yerler, görülecek müzeler, eğlence yerleri, gezinti alanları... Yenecek yemekler. Ismarlanmış bir hayata çağırılıyorsunuz: “Burası kent. Özellikleri şunlar. Burada şöyle yaşanır”. “Turiste” böylesi bir bakışta, turistin böylesi bir davranışı hoş karşılayışında, giderek bekleyişinde hem turiste hem kente bir “hakaret” var gibi geliyor bana. “Sen kim oluyorsun da bana kenti nasıl dolaşmam gerektiğini anlatıyorsun?” diye söylemeyi düşünüyorum, turist akıllı arkadaşlarıma. Bu tavır insana yapılmış büyük bir saygısızlık gibi geliyor. Tıpkı: “Dişin ağrıyorsa, şu ilaçları al geçer” demek gibi. Benim dişimin neden ağrıdığını, bu ağrısının kendine özgü özelliklerinin olup olmadığını araştırmadan, beni “herhangi biri” gibi ya da kendi kafasına göre bir yerlere koyarak değerlendirmek, bana saygısızlık

değil midir?

“Sen de pek bir kasıntısın kardeşim” diyebilirsiniz. “Kendini ‘herkeslerden’ farklı sanıyorsun”. Herkes farklıdır diyorum. Koyun değiliz diyorum.

Hayatı bir turist gibi yaşıyorlar bize. “Turlarla” gidilmiş turistik seferlerdeki şaşkın insanlar gibi. “Ne yapalım, tur ucuz, başka çaremiz yok!”. Kentimizi de öyle yaşıyorlar. Tur rehberleri var. Ağzı laf yapan, uyanık adamlar. Güzellikler bize gösteriliyor. Bizde fotoğraflar çekerek, konu komşuya bu güzellikleri gösteriyoruz. “İşte burası Chicago” diyoruz. “Şurada Yunan lokantasında nefis yaprak dolması yapılıyor!”.

Ben mi garibim acaba? Bir kentte kaybolmadan o kenti anlamıyorum. Cebimde dostlarının adresleri olsa da, gittiğimiz ülkenin dilini bilsem, insanını tanısam da, yani her zaman kaybolmamla olanağım olduğu halde, kaybolmayı seçmeyi seviyorum.

Öyle kentler olabilir ki, orada isteseniz de kaybolamazsınız. Yürüdüğünüz herhangi bir yol sizi, daha önce geçmiş olduğunuz yollara götürür. Geometrik olarak, kent öyle düzenlenmiş, planı düzeni öyle kurulmuştur ki yitmek elinizde değildir artık. Böyle kentleri sevemiyorum.

“Neden yiteceksin ki? Zaten vakit az. Görülecek bir yığın yer dururken, kentin olmadık bir köşesinde yitip gitmenin neresi güzel?”

Yitmenin kendisi güzel. Olağan ki bu hayat anlayışımıza bağlı. Hayatı “geometrik” yaşamak istiyorsanız, planlar yapar, onları sıkı bir biçimde uygularsınız. Akılcı yaşamak budur. Üstelik, hadi yitmek “güzel” diyelim, ama kentin hangi köşesinde yiteceksiniz? Hırsızın, uğursuzun olduğu bir köşesinde, sizi soyup soğana çevirirler, öldürebilirler de. Sonunda ülkenize ya da evinize giden yolu bulabilirseniz, yolculuk arkadaşlarınız gezdikleri nice “güzel yerleri”, ilginç görünümleri anlatırken, sizin an-

latılacak neyiniz olabilir ki?

Bir kentte kaybolmak, bir hayat içinde kaybolmak gibidir. Yürek ister. Serüvendir. Sonunda “bir şeyler” çıksın diye, bir yarar umarak yapılmaz. Bir yaşam biçimidir. Kaybolup da evime dönersem, (kaybolmayı dönüşü olan bir kaybolma olarak anlıyorum), turizm bürolarının, plan-cılarının, rehberlerinin beynime ve yüreğime sokuşturmadığı kenti keşfedebilirsem, sınaya yanıla öğrenmeye çalıştığım bir mekanı anlayabilme şansım olur. Olmaya-bilir de. Tehlikeyi göze almalıyım.

Peki, köyde, kırlarda, doğada yitebilir mi insan? Neden olmasın? İnsan kendi odasında da yitebilir. Yitmeyi böylesine geniş anlamak doğru mudur? Deneyin, görün. Odanızın, gün ışığına göre, farkına varamadığınız öyle köşeleri olabilir ki, oralarda durduğumuzda odanızı tanıyamaz olabilirsiniz. Ya da, gecenin karanlığında, lambanın, belki de mumun ışığında gölgenizi, kendinizi, odanızı yeniden keşfederken, “bu oda kimin?”, “ben neredeyim?” diyebilirsiniz. Yitmenin şaşkınlığı, uyuşuk aklınızın ufkunu açabilir.

URFA'YI NEDEN HAK SAKLASIN?

Birçok nedeni olabilir: Benim en önemli nedenim türküde olduğu gibi: "Urfa'yı Hak saklasın! Bir yarım var içinde". Yari olmayanın, Urfa'sı olmaz. Turfası olabilir. (Turfa, görülmemiş, tuhaf anlamında) Torbası olabilir. Coğrafya öğretmenlerinin, sözde meraklı turistlerin, valilerin, memurların Urfa'sı değil benimki: Hatta kent planlamacısı, sevgili "her türden" çevresi dostlarının da. Benim Urfa'mda ille de yârim olacak.

Kentimde sevgilim olmalı. Adı, yeri önemli değil. Ya, yoksa? Ya da diyelim ki var: Ama kent, kent değil. Ölü bir mekân. Hayatın, sözde yaşamanın ağır leşi sinmiş sokaklarına. Solumayan, duymayan bir kent. Yârim bir kıyısında, gözü yaşlı. Mahzun.

Burada yâr, herşeyden önce, bir düşüncedir. Bir anıdır. Bir anlamdır. Bir hasrettir. Nazım Prag'da İstanbul'u düşünmüştür. İstanbul'da yâri vardı. Canlı kanlı. Oysa, yâri bir düşünce de olabilirdi. Bir umut, Nazım belki ayrılışından ölümüne değin hep İstanbul'da yaşadı. Üsküdar'da belki. Denize bakan balkonların birinde. Masasında bir rakı bardağı ve yanında bir güvercin.

Bana gelince: Urfa'yı hiç görmedim. Hep merak ederim. Kanlı, canlı yârim de yok içinde, dedikoducular heyecanlanmasın. Ama, Urfa'yı yaşayanlar, içindeki sevgileyle yaşıyorlardır, muhakkak.

Sorum şu: Kentleri sevmeyi biliyor muyuz? Kentte

yaşamayı? (Amerikalı da Paris'i seviyormuş: "I love Paris, because my love is in"(*) diyor, eskice bir şarkıda. Aferim ona. Dünyayı bir jandarma gibi, göbekli, viskili, purolu bir turist gibi sevmesin. Sevgilisi gece kulüplerinde bir yosma mı bilemem. Sevginin alt yapısı var. Koşulları. Dizilerine, filmlerine bakarsak en fazla "seviyorum" sözünü kullananlar da onlar!) Bir kentte yaşadığımızın farkında mıyız? Yoksa farketmez mi? Hava kirliliği, trafiği, yollarındaki hain çukurları ve çöp yığınlarıyla mı farkediyoruz İstanbul'u? İstanbul'da yârimiz yoksa yârimizde İstanbul var mı? Yaşadığımız mekân bizi tedirgin etmeye başlayınca mı anlıyoruz nerede yaşadığımızı? Neden konforumuz gidince farkediyoruz onu? Hem sonra neyini, nasıl farkediyoruz? Köyleşen, çirkinleşen bir İstanbul'u mu? Peki, kimin İstanbul'dan içre İstanbul'u var? İstanbul bizi içinde yaşıyor, biz İstanbul'u içimizde yaşayabiliyor muyuz? İsyanım var mı İstanbul'a? "Yahu böyle İstanbul mu olurmuş?" diyebilir miyiz? Yoksa, "böyle kent mi olur?" demiyor muyuz? İstanbul umurunuzda mı? Mekânımız umurumuzda mı?

Şamanca bir bakış açısıyla baktığımızda mekân umurumuzda değildir. Mekânı istediğimiz gibi eğip bükebiliriz çünkü. Oturduğumuz yerde göğe çıkar, binlerce gezegende yıldızda dolanıveririz. Teknolojinin bir tehlikesi de o. Bir ekran başında, sanal (virtual) mekânlarda yaşayabiliyoruz çünkü. Laser ışınlarıyla nice yapay mekânlar oluşturabiliyoruz. Kutuplara gidiyor. Amazon ormanlarına dalıyoruz. Şamanın mekânı rahatsız ediyor beni. Teknolojinin de. Boşuna söylemiyorum, haydi anlayın artık: Yaşadığım mekânda sevgilim olmalı.

"Donjuanlığın, çapkınlığın alemi yok" mu diyorsunuz? Ne ilgisi var şimdi bu sözün? Üleşmediğim mekân benim değildir. "Aptal, yalnız kalmayı bilmiyor mu?" diyorsunuz? Hiç yalnız kalmayan sevebilir mi? Gönül bağımsızlığına erişemeyen. Sevmenin alt yapısını oluşturamayan? Kar-

deşliğı, saygıyı, eşitliğı, hakça bir düzeni düşünemeyen? Yalanı, dolanı, düzmece ilişkileri sırtına yüklemiş insanın mekânı mı olurmuş? Kendini aramayan insan mekânını bulabilir mi? Terside doğru. Kimlik sorunuyla elele yaşayacağım mekân sorununu. "Aslan yatağından belli olur" derler. Aslan, mekânından belli olur.

"Şuraya bir koltuk koyalım, şu duvara bir halı asalım, önüne de bir mangal ilıstirelim". Mekân düzenliyoruz. "Masaya çiçekler koymalı". Bu kentin soluk alması için geniş bir bulvara gerek var. Şuralardan geçmeli. Şuraya bir park. Peki yüreğimin neresine koymalı bu kenti? Kentleri haritalara, planlara yerleştireyoruz da, içimize nasıl yerletireceğiz? Kentteki evim burada da, buradaki kent nerede? Ne denli yansıtabiliyor, kent içimi? Bir şaman olarak mı yaşıyorum sokaklarında? Dostlarımla kavga edeceğim yer neresi? Fırtınalı bir gecede, duvarları uğuldayan bir evde, yanına uzanınca uykusuzluğumu alan sevdiklerimin olduğı kent nerede?

Teknoloji burada. Elektrik düğmesi. Duş. Sobam. Kaloriferim. Radyom. Mekânımı mı istila etmiş teknoloji? Yoksa, teknolojiyi mekânıma yerleştiren ben miyim? Teknoloji düzeliyor. Peki, biz ne oluyoruz? Canım, biz teknolojiyiz, unuttunuz mu? Teknoloji çalışıyor. Biz uyurken bile. "Hükmünü icra ediyor". Etsin! Bizi birbirimize yabancılaştırıyor ama. Yabancılaştırsın! Medyaya tutsak ediyor ama. Etsin! Biz oyuz. Yârim beni kurtarır. Urfa'da. Urfa'yı hak saklayacaktır. Olmadı ki, yârim de teknoloji-lenmiştir. Urfa da, şimdi değılse bile, yakında teknoloji-lenecektir.

Nasıl olur? Zaman bizi mekânın zulmünden kurtaracaktır. Geçmişle olan bağlantımız, gelecekte beklememiz. Şimdiye bakışımız. Şu anı yaşıyorsunuz. Şamanca düşünmeyelim arkadaşlar. Mekânımızı düzenleyelim. O bizi düzenlemeden.

Nasıl düzenleyebiliriz ki mekânımızı? Ötekiler düzen-

liyorlar hep. Öbürleri. “Şu adama, şöyle bir mekân”.

Yanlış. Mekân kendi kendini düzenliyor. Koşullar. Kent elimizden çıkmıştır. Kent isteme gücümüz ölmüştür. Hazır kentlerde yaşıyoruz. İstemeyen yaşamasın. Çıksın gitsin. Peki, ama nereye?

Mekânı sevmek, bir sevgiliyi sevmektir. Elimizde karanfil mekâna gideriz. Aç kapını ben geldim. Sana yakışmaya geldim. Toprağa. Göğe. Oradaki sevgilime yakışmaya geldim. Gönlüme yakışan mekânlar bulmaya, aramaya geldim. Sen bana aç kapını, ben de sana gönlümü. Mekânla didişe didişe, bir bahçıvanın tükenmeyen sabıyla, dünyada yârimi bulmaya geldim.

Urfa'yı hak saklar. Ne zaman? Ben Urfa'ya, Urfa bana dönüşürse. Hızla devinen dünyada mekânımı güzelleştirecek gücüm; insana saygım, sevgim olduğu sürece. Yârim Urfa, Urfa yârim, Urfalı Türkiyeli, Türkiyeli Dünyalı, Dünyalı evrenin gözü, gözbebeği olunca. “Yani, balık kavağa çıkınca” diyebilirsiniz. Deyin. Birlikte Urfa'ya gidelim. Yârimiz yanımızda olsun. Tartışırız orada.

* “Paris'i seviyorum, çünkü sevgilim orada”.

MAHALLEDE BİR FELSEFECİ

Mahallenizde bir felsefeci var mı? Farkında değil misiniz? Mahallenizde fizikçi var mı, matematikçi, gökbilimcisi? Şair var mı şair? Ressam, heykeltraş? Anladık bakkal var, eczacı, kasap, polis var, asker, boyacı, fırıncı?

Mahallenizde düşünce var mı? Sanat. Coşku. Mahalleniz ne kadar Türkiye? Hangi mahallede oturuyorsunuz? Hangi Türkiye'de?

Bana sorarsanız bizim ülkede hiçbir felsefeci (kendim dahil!) mahallede oturmuyor. Nerede oturuyorlar dersiniz? Okulda, odalarında, yayınevlerinde. Kahvelerde. Meyhanelerde. Derneklerde. Düşüncelerinde oturuyorlar.

Mahallelerde yoklar. Hayatın içinde azlar, azıcıklar!

Ama felsefe öyledir! Azınlığın işidir. Kavranması gerekli yüzlerce yıllık bir geçmişi var. Öğrenilmesi yıllarınızı alır. Özel alanları, teknikleri var. Uzmanlıktır. Bilimlerle, sanatla yakın ilişkisi var. Felsefe alanına girebilmek büyük bir kafa emeği gerektiriyor. Böyle bir alanına girebilmiş birinin mahallenizde yeri ne?

Örneği değiştirelim: Mahallé Felsefeciler Yapı Koope-ratifi'nin oluşturduğu bir 'site'den oluşsun. Örnek bu ya, felsefeciler orada kavgasız dövüşsüz oturuyorlar, diyelim. Dışardan gelen bir sütçü, bir eskici, sitedeki bakkal, kâpıcılar onların 'felsefeci' olduklarını anlayabilir mi? Onlar akan damlarına, yanmayan kaloriferlerine, evlerine giren hırsızlara nasıl bakarlar, nasıl davranırlar? Onların fel-

sefeci oldukları nerelerinden belli olur?

Ne saçma soru. Matematikçinin hayatını, matematik-ten anlamayan biri olarak nasıl yorumlayabilirsiniz ki? Matematikçi gibi yaşamak neye benzer?

Teknoloji farklılıklarımızı yok mu ediyor? Kimsenin kimseden farkı kalmıyor artık. Medyayla yaşıyor. Tatil köylerinde, turistik turlarda, teleizyon ekranlarında hep birlikte yaşıyor.

Felsefeci gibi yaşamak diye birşey olamaz. Felsefe bir iştir. Banka şefi gibi yaşamamanın öteki yaşama biçimlerinden ayrı bir yanı var mıdır? Belki çocuk gibi, delikanlı gibi, genç kız gibi, evli bir adam gibi, bir baba, bir ana gibi yaşamamanın farklılığı bulunabilir.

Sonra felsefede türlü okullar var, çeşitli uzmanlık dalları. "Yaşama felsefesi" denen uğraşın yanında bile uğramamış onca "teknik" felsefeci varken, felsefeciler felsefe etkinliğini bu denli ayırık biçimlerde anlıyorlarken, onların tümünü bir kefeye koyup, yargılamaya kalkmak doğru mu?

Değil. Ama hayat hepimizin. Bu belki de ister istemez yaşadığımız ortaklıkta tuttuğumuz bir yer var. 'Teknik' bir felsefeci olarak siz, bu yerle, felsefeniz arasında hiçbir ilginin olmadığını söyleyebilirsiniz. Ben bir "insan" olarak bulunuyorum bu hayatta 'felsefeci' olarak değil, diyebilirsiniz. Öyle olsun. Ben öyle düşünenlerden değilim.

Felsefe etkinliğinizde, kimliğiniz arasında, dolayısıyla hayatınız arasında "içten" bağlar vardır diye düşünüyorum.

Bu düşüncem, bilgece sözleri, güzel, parlak, cılalı içi boş savları felsefe saymaya hazırım demek değildir.

Teknoloji ve bilimle yaşanan dünyada felsefenin, felsefecinin yerini tartışmaya çalışıyorum. Diyorum ki felsefe, felsefeciden ayrılamıyor. Felsefeci 'hayat'tan. Mahallesinden. Salyangoz satmıyorum felsefeci mahallesinde. Düşlerimi arıyorum. Felsefe orada. Umutlarımda. Beklen-

tilerimde. Felsefeci bilim-teknoloji şoförünün sürdüğü çıl-gın bir arabada gariban bir 'muavin' midir? Trafik polisi değildir. Yoldaki hancılardan biri de.

Bu tür soruların Batılı için taşıdığı anlamla, bizim kültürümüzdeki anlamı arasında farklar var. Bizden önceki kuşaklar, Batıdan alıp geldiler. Koyuldular yola. Sorunları yolculuk sırasındaki sorunlardır. Benim sorunlarım ise yola çıkma hazırlığı sorunlarıdır. Bir felsefi tutum, tavır yaratma sorunlarıdır. Siyasal inançları çok farklı insanların tümünü ilgilendirdiğini düşünüyorum. Azık toplanıyor. Planlar yapılıyor. Sırt çantaları hazırlanıyor. "Felsefe" der, Batılı, "insanla ilgili hiçbir şeye yabancı değildir."

Mahallelerimiz farklı olabilir. Biz felsefeciler. Şimdi taşınıyoruz yavaş yavaş. Hindi değiliz. Eşek de. Ağzımızı her açışımızda ortaya 'platonlar' 'Spinozlar', 'Hegeller', 'töz'ler, 'öz'ler dökülmez. Dökülmemeli. Bilgelik sevdalı-sınız biz. Hikmet her kültürde vardır. Hikmet seven, hayatı sever, ama tiksinererek sever ama coşkuyla. Sorumluluk taşır. Hayattan sorumluyuz. Yaşanandan.

Gülüp geçebilir kimileri. Kimileri muska yazdırmaya gelebilir. Bizden psikolog, sosyolog, falcı, büyücü, fizikçi, matematikçi, tarihçi, antropolog olmamızı isteyenler vardır. Oysa biz felsefeciyiz. Mahellenizde yokuz. Bir gün oluruz.

Ütopyanızda mahalleler var mı? İçlerine en azından bir felsefeci koyun. Düşünün bakın neler oluyor.

Felsefe size 'hayat'lar sunmadan, siz felsefeye bir hayat sunun.

ÇEVRENİZDE DOSTUNUZ VAR MI?

Eko-sistemciler, çevre gönüllüleri, her renkten çevreci dostlarım, işitin: Dostunuz da çevrenizdir. Çevremde santraller, çevremde fabrika bacaları, çevremde balinalar, fok balıkları, kaplumbağalar, kelaynaklar var: Dostum nerede peki?

Yanlış: İnsan, insanın kurdudur. Düşman dolu dört yanımdır. Çıkarlarımın çatıştığı insanlar, beni yöneten güçler, içinde bulunduğum sosyo-ekonomik düzen, iktidarda olanlar, muhalefetteki kimi güçler, beni kesecek, öldüreceklerdir. Bu düşman dünyada uyanık olmam, kendimi korumam gerekir.

Doğru ama önemsiz: "Dostum çevremdir" derken, toplumsal ilişkilerden söz ediyorsun. Toplumsal çevreden. Bunu herkes biliyor zaten. Ben bu filmi çoktan seyrettim. "Deja vu" bu, gavurun dediği gibi, nicedir gördüğüm, bildiğim bir görüş.

Olmadı: Tezimin içine okudunuz. Neden mi? Dostça bakmadınız da ondan, çürütmeye kalktınız, çürütülemezcek tez yoktur olağan ki. Ben bu tezimi çürütün diye yazmadım. Anlayın, önemini irdeleyin. Amacım buydu. Çütürücüler yazımı okumasın öyleyse. Ya da sonuna dek okuyup da öyle çürütsünler. Belki beni onaylayıverirler. Yarı yarıya hak vererek.

Dediğim şuydu: Mekânda yaşıyorum. Yaşayışım mekânıma yüklediğim anlamlarla gerçekleşiyor. Mekânım

benim ona verdiğim anlamla çevrem oluyor. Ham çevre, “ben”siz çevre yok. Elbette gerçeklik benden bağımsız. Mekân da. Ama hayatım orada ise, çevrem de orada. Bilincim mekânı çevreye dönüştürüyor: Yani, yabancı bir yer, içine adım atmaktan çekindiğim bir tropikal orman çevrem değil mi? Çevremdir, çünkü bir anlamı var yaşadışımda, etkisi var. Bunun bilincindeyim. Ürettiği oksijeni, çevremi dengesindeki yerini kavrayabiliyorum. Bir parçası olabildiğim, içindeki kıpır kıpır canlılığı anlamlı, değerli buluyorum.

İşte, mekânımı çevreye dönüştüren etkenlerden biri de dostum. Şimdi tezimi düşmanlığın önemini vurgulayarak çürütmeye çalışanlara yanıt vereyim: Düşmanım da mekânımı çevreye dönüştürür. Düşmanım da beni, çevreye verdiğim anlamı etkiler. Ebedi, bitimsiz düşmanlıklar var mıdır bilmem. Darwinci bir kavga ortamında evet, ama düşmanın dosta, dostun düşmana dönüşmesi de söz konusudur. Düşmanım da çevremdir. Etkileştiğim biridir çünkü. Yaşadığım sürece ben istesem de istemesem de dostsuz bir çevre düşünemediğim gibi düşmansız bir çevre de düşünemiyorum. Bu anlamda düşmanımı da severim ben. Başka çarem yok. Onunla savaşırım, kavgam hiç bitmez. Arada bir, bir karanfil gönderebilirim masasına. Çünkü, gelişmemde, aramamda, düşünmemde, kendimi yaratmaya çabalamamda onun da payı vardır. “Sevgili düşmanım, iyi misin? Halin nicedir? Sen hiç ölme emi? Bana lazımsın.”

Gelelim, “bu filmi önceden gördük” diyenlere. Sizlerde dünyada olup biten her şeye omuz silkip, “böyle olacağını biliyordum” tavrı içinde, heyecansızlardan mısınız? Değilseniz kulak verin bana, ben toplumsal ilişkilerden, bunların toplumbilimsel işleyişinden, söz etmiyorum. Benimki, “mikro” boyutta, dilerseniz “antropolojik” anlam taşıyan, duygu yoğun bir ilişki: Dostluk ilişkisi yürekte ve beyinde duyulan bir anlam. Salt toplumbilimsel bir tu-

tumla kolay kolay anlaşılmayacak bir olgu. Ya “sosyal-psikolojik bir tutumla bakamaz mıyız?” diyebilirsiniz. Bakabilirsiniz olağan ki. Dost, bu tür “bilimsel” tutumla, tüm boyutlarıyla kavranamaz. Dost yaşanan bir çevredir. “Sosyal psikolojik”, “ethnomethodolojik”, “hermeneutik”... yöntemlerin elbette söyleyeceği sözler vardır. Benim sözümün bunlardan bir farkı olduğunu sanıyorum. Dostumu ben çevremde buluyorum, bilim kitaplarında değil. Kitapların katkısı olabilir ya da olmayabilir dostumu yorumlayışıma. Benim anlam katkımına var dostum, dostumun anlam katkısıyla ben varım. Dostum, dostlarım, çevrem kirlenirken yanımdalar. Dünyayı cehenneme birlikte dönüştürüyoruz. Suç ortaklarını onlar. Yazgıdaşlarını. Çevre mühendislerinin, çevreci biyologların, hatta sosyologların, psikologların bile kitaplarında yoklar. Çevre her zaman üleşilen çevredir. Dostumla, düşmanımınla, üleşen gönlüm, dostundan etkilenir. Çevremi onunla anlıyorum, onunla duyuyorum. Onu arıyorum. Soruyorum. Eski bir deyişi, değiştirerek söylersem: Virân olası çevremde gönlümü yoran dostlarım vardır. Düşmanlarım da. Virân olası çevre sorunlarını düşünürken, bu sözler kulağımıza küpe olsun.

BÜYÜCÜLERİ YAKMALI MI?

Bu vahşet olur, tutuklayalım yeter. Yirminci yüzyıl biterken, aklın ve bilimin bunca ilerlediği çağımızda hâlâ neden vardır, bu ortaçağ karanlığının artıkları? Neden hâlâ aydınlanma düşüncesinin pırıl pırıl aydınlattığı toplumumuzda insanları maddi, manevi sömürmeyi sürdürürler? Üniversite okumuş insanlarımızı, politikacılarımızı, yazar-çizerlerimizi kandırmayı nasıl da beceriyorlar? Kim bunlara dur diyecektir? Bilim adamlarımız uyuyor mu? Neden bir fizikçimiz çıkıp da onlara yaptıklarının, düşüncelerinin saçmalığını göstermiyor? Nedir çektiğimiz onlardan? Bilim adına utaniyorum doğrusu. Meclisten yasa çıkarıp, sürelim bu kişileri toplumdan. Yalnız büyücüler mi, zakkumcuları, her türlü koca karı ilaççıları, falcıları, ruh çağırانları, gaipten haber verenleri. Akıl, ey yüce aklın yolu bu denli güçsüz müsün? Neden insanlara doğru yolu göstermiyorsun?

Şöyle yapsak olmaz mı? Bu adamların konuşmalarını, yazdıkları kitapları ele alıp, eleştirsek, alay etsek onlarla. Böylece ne denli sahtekâr, ahlâksız olduklarını göstersek. Onlarda bizim “bilimsel” yazılarımızı okuyarak, “yandım Allah!” deyip, kaçıp gitseler. Bu daha uygarca olmaz mı?

Benim düşüncem şudur: Büyücülerle uğraşmayalım. Bu uğraşmama tavrında değişik kaygılarım var. “Ya adamlar haklıysa?” diye düşünmüyorum. Büyücülerin hangi

toplumsal ortamlarda, çevrelerde ortaya çıktığını anlamaya çalışıyorum yalnızca.

Bilimin tarihsel köklerinde büyücülük vardır. İnsanlar çevrelerini anlamak, bilmek, yorumlamak, düzenlemek istiyorlar. Bilme, sürekli olarak bir bilme tutkusuyla birlikte gidiyor. Bilim, koşullu ve sınırlı bir bilme biçimidir. Tutkununsa sınırı yok. Bilme tutkusu, bilgi birikimimizi aşınca, arada doldurulması zor uçurumlar açılınca, bu boşlukları bilim dışı bilme yollarıyla kapatmaya çalışıyoruz.

Kendisini aldatan kocasını evine bağlamaya çalışan bir kadın, bu "bağlama" işini bilememenin çaresizliği içindedir. Bilme tutkusu, gereksinimi, eldeki mevcut bilgileri aşmaktadır. Şimdi bu kadın hangi hekime, hangi fizikçiye, hangi psikologa danışmalıdır? Bilimin hayata yön vermesinde büyük gedikler, kopukluklar bulunuyor. Bilimi hemen yanı başında sorunların çözecek bir bilgi gücü olarak bulamıyor, yaralı kadın. Diyelim ki, bilim adamına başvurdu. Onun derdini anlayabilecek, sorununu çözebilecek bir uzman var mıdır? "Karılarını Aldatan Kocalarını Eve Bağlama Uzmanları" Sosyal Hizmet Uzmanı Psikolog Dr. Falanca. Tabelasında öyle yazıyor. Kartviziti daha ayrıntılı. Bilim yoluyla aldatılmış eşleri tedavi etme uzmanı. Neden olmasın? Saygıdeğer nice bilim okumuş uzman bu tür sorunlarla uğraşüyor. Başarılı olanları da var. Olamayanları da. Belki başarısızlıkları, örneğimizdeki kadını büyücülere itiyor.

Büyücüler başarılı mı? Başarılı iseler, nasıl başarılı oluyorlar? İnsanın zayıf yanlarını bilen "insan sarrafları" oldukları için mi? Yoksa, bilimin henüz açıklayamadığı kuramlarla iş gördüklerinden dolayı mı? İkisi de olabilir. Belki başka nedenleri de vardır başarılarının.

Büyücülerini karalamaya kalkmadan önce, onları anlamak gerekiyor. Yazımın başında andığım büyücü düşmanı tutumun sarıldığı akıl ve ilim anlayışını irdelemek ge-

rek. Bilim olgulara dayalı, onları düzenli, eleştirel açıklama çabasına yönelik, sınırlı bir bilme çabasıdır dedik. Akıl ve bilimi birbiriyle iç içe ele alarak, bunların dışında bilmenin olamayacağını söylemek akıla ve bilime uygun mudur, değil midir? Hangi namuslu bilim adamı, bilimin biricik bilme biçimi olduğunu söyleyebilir, sürekli olarak bilgisinin sınırlarının ardında iken?

Bilim konusunda tutucu olmamak gerek. Bilim yobazı olmayalım. Yoksa büyücülerin ekmeğine yağ sürersiniz.

Bakın ben biraz önce sözünü ettiğim sosyal hizmet uzmanı olsam, hani Psikolog Dr. Falanca, bana sorunuyla gelen hastama derdim ki: Bak kardeşim, ben senin sorununu sonuna kadar dinler, anlamaya çalışırım. Bilimin bana sunduğu olanaklarla elimden geldiğince yardım etmeye çalışırım sana. Ama şifa bulamazsan dilediğin büyücüye gidebilirsin.

Büyücü-bilim adamı çatışması, eğer çıkar çatışmasının ötesindeyse, anlamlı gelmiyor bana. Büyücülerin öyle yöntemleri olabilir ki, onları anlamaya çalışmak bilim adamı olarak benim ufkumu genişletebilir. Şimdiye dek uyguladığım yöntemleri değiştirmeye yol açabilir, kendime daha eleştirel bakmama yardım edebilir.

Şöyle bir anlayışım da var: Akıl, ne demekse, hiçbir zaman akıl dışı güçleri ortadan kaldırmayacaktır. Bilim hiçbir zaman tek bilme biçimi olamayacaktır. Bunu bilime saygılı biri olarak söylüyorum. İnsan, hiç değilse bazıları, yalnızca bilimin verdikleriyle yetinmeyeceklerdir. Dolayısıyla, beğenelim, beğenmeyelim, büyücüler yer altında ya da yer üstünde hep olacaklardır. Onları yakmak bir çözüm değildir. Huyum kurusun, üstelik ben, bilemediğim nedenlerden dolayı onları seviyorum da: Hiçbir zaman bir büyücüye gitmedim. Gitmem de. (Büyücü dostum: "ıflah olmaz bir kanser illetine yakalanır da elime düşersin, inşallah" diyor, eğilip kulağıma) Ütopyamda on-

lara da yer vardır. Mahallemizde bir de büyücü olsun, fena mı? Müşteri bulup bulamayacağını bilemem. Üstelik zaman zaman hangimiz çaresiz kaldığımız konularda bir büyücü gibi davranmıyor ki?

Büyücüleri yakmayalım da onları doğuran ortamı, piyasa koşullarını, onlara koşan çaresiz insanları anlamaya çalışalım. Bilime saygısı olanlara bu yakışır. İnsan denen varlığın iflah olaz, her devirde ölüp ölüp dirilen bir büyücü yanı var mı onu araştıralım. Nasıl? İsteyen bilimle araştırsın, isteyen büyüyle. Bakalım ne bulacağız? Hodri meydan.

SİMYA EVİ

Mustafa Yata'n'a sevgiyle...

Simya tarihini, bir bölüğü ve bir yorumuyla, insanın ruhunu, maddeyi dönüştürerek dönüştürmeye çabalaması diye okuyabiliriz. Tümünde olmasa bile, bazı simyacıların oluşturduğu bir çizgide arayış, yalnızca altın elde etmeye çalışmıyordu. Arayış altının ardındaki "ruha" yönelmişti. Simyacı maddeye ruhunu katıyor, maddeyi ruhuyla dönüştürmek istiyordu. Simya, bu anlamda yüzlerce yıl sürmüş tarihi içinde maddenin şiiri ile ruhun şiirini bir arada dönüşümler, dönüştürmeler aracılığıyla yazabilmekti. Elbette kendi içinde kuralları olan bir etkinlikti, ustadan çırağa geçen, tartışılabilir, belli ilkeleri, geleneği olan bir çabaydı.

Bilimin ve teknolojinin giderek ona kafa patlatan insanın emeğinden, çabasından, yüreğinden, gönlünden uzak düşmesi, hele hele bu uzak düşüşle birlikte görünürde başarılar elde etmesi, bilim konusunda kimi kafaları tez elden, basmakalıp yargılara itti. Safdil bir nesnellüğün, tarafsızlığın, incelenen nesneyle araya sınırlar çekmenin, uçurumlar koymanın önemi vurgulandı. Elbette incelenen gerçekliğin "dışımızda", elbette bizim kaprislerimizimizin tutkularımızın, arzularımızın dışında işleyişi vardı. Ama, bu onunla, incelediğimiz gerçeklikle olan ilişkimizin, gönlümüzün dışında, gönül telimizi titreştirmeden oluşturulmasını gerektirmezdi. Simyadan, bir bölüm simyacıdan öğreneceklerimiz vardır: Bir tutum, bir yöneliş,

bir eğiliş gerçekliğe karşı. Simya başarısızlığın tarihidir, diyelim. Altın bulunamadı, eğer o aranıyorsa. Peki hangi koşullar, nasıl bir insan yönelişi, onu yüzlerce yıl sürdürdü? Neyin ardındaydı, sözünü ettiğim simyacı? (Yazımda yalnızca ruhu­nu maddede, maddeyi ruhunda arayan, gönlünü maddeyle dönüştürme “saplantısındaki” simyacı­lardan söz ediyorum, dikkat edilsin) Aramanın, araştırmanın kendiydi önemli olan, çağımızın sonuçları önemse­yen, sorun çözmeye dayalı bilim ve teknoloji anlayışından farklı bir anlayış egemendi simyaya. Simya yitti. Bu simya ruhu, simya tavrı yitmemelidir diye düşünüyorum. İçerik olarak büyük bir dönüşüm yaşandı. Kimya, Newtoncu fiziğin çerçevesine oturtuldu. Çelişkiler, tutarsızlıklar yontuldu, cilalandı. Kendi iç tutarsızlıkları tümüyle kaybolmamasına rağmen Lavoisier’le başlatılan bu temel farklılaşmada simya devrini tamamladı, tükendi.

Acaba simyacı ruhu simyanın içeriğinden, yanlışlığından, belirsizliğinden mi kaynaklanıyordu? Bir bilimadamı modern ya da postmodern anlamda başarılı olup, simyacı ruhu içinde taşıyabilir mi? Yanıtım, evet. Daha da ilerisi: Taşımalı da.

Ne demek, simyacı ruhu? Araştırılan konuyla bütünleşme, kafa-kalp birlikteliği demek. Bunun tehlikelerini bilmiyor değiliz: Araştırmanın yumuşamasına araştırmacının eleştirel keskinliğini, kuşkuculuğunu, dakik ölçmelerini, kuramsal genellemelerindeki ihtiyatlılığını yitirmesine neden olabilir.

Simyacı ruhu kuşkuculuğu, çözümlemeci bir kafayı dışalamaz, tersine, bu tutumla bütünleşmiştir. Ne olursa olsun tez elden çözümler üreten bir şartalan, kendini ne pahasına olursa olun ünlendirmek isteyen bir şaklaban değildir. Aramanın, araştırmanın heyecanını benliğinde duyan biridir. Simyacı tavrı araştırmacının kimliğinin, kişiliğinin, inanç ve beklentilerinin, umutlarının, umutsuzluklarının işe karıştığı bir tavidir.

Bu açıdan maddeye hem anlamak hem de anlayarak değiştirme amacıyla baktığımızda, eski simya ruhunu hatırlamak bakışımıza katkı oluşturabilir. Bilim sınırlı baktırır, belli varsayımlarla yürütölür; olgularla desteklenen simya ruhu bilime aykırı değil ki! Sınırlarda da dolanmanın heyecanını körükleyecek, bizi bilime bağlayacak, körü körüne otoritelere bağlılığı sorgulayabilecek, bir yandan inançlarımızı sürdürmeye, onlara bağlı kalmaya yardımcı olurken diğer yandan arama tutkusu, eleştirel sorgulamaya dönüşecek. Kendi değerlerine, ilkelerine inanma, onları sonuna dek sürdürmeye çabalama ile eleştirel tutumu nasıl birleştirebildiğimizi sorarsanız, derim ki: Kendi yolumuzda yürürken, engellerimiz gözümüzü açar. Bu engelleri tanımak, farklı yolları öğrenmeyi, eleştirmeyi getirir. Her eleştiri kendi yolumuzdan, inancımızdan yapılmış eleştiridir çünkü.

Simyacı sonuça ısrar etmemesiyle önem kazanır. Kendi alanında yıllarca büyük bir tutkuyla çalışmış, çikarsız çalışmayı sürdüren bilim adamları ve düşünürlerimize bilimde ve sanatta simyacılık ünvanı verilmelidir. Aslında simya ehli için ün önemli değildir ya, ödöllelerin hep ürönlere, somut sonuçlara, etkinliklere dayandırıldığı günümüzde, başaramadan emek harcayan, kimbilir nice “başarılı”, “ödüllü” insanlara omuzlarını basamak eden simyacılar vardır. “Sen sinema simyacısısın”, “sen fizik simyacısı”, “sen matematik”, “sen resim...” Simyacılık yüksek lisans ve doktora gibi “resmi” ünvanlardan olamaz olağan ki. Kimi dar kafalılar böyle bir ünvanı bir hakaret bile sayabilirler. “Arkadaş kimyada simya derecesine sahip” denince şaşırabilirler. Simya bir anarşidir. şu anlamda: Ben yolumda yürürüm, direnirim de, hayatımı veririm yürüyüşüme, tırmandığım dorukta tabanlarım çatlar, ellerim kanar, yüreğim burkulur. Yürürüm. Kimyanın kolaycılığı ayartmaz beni. Kimyayı aşmak, kimyayı çözmek için geçmişe döner, simyalarım tavrımı. Konumla

birleşir simyalanırım. Benim kaygımı duyan meslektaşlarımda simyalaşırım. Bir başıma bir adamımdır ben. Bir başıma adamlar topluluğunda yaşarım. Simya bireyciliği aşar. Şairin tutumuna benzer bir tutumdur.

Simyayı yakalayabilmek için kimyaya geç kalmamak da gerekiyor. Simyacı paradigma içinde yaşadığını bilir. Düşcüdür, o. Kimya simyacısının yanında yaşama simyacıları da olabilir. Hayata simyacı gibi bakabilmek: Düşünce-kalp bütünlüğü içinde.

Simyada çekirdek olarak bulunan araştırma ruhunu, bu ruha yabancılaşmış türlü çıkar ve inanç gruplarının yüzyıllarca süren öldürme çabasına dikkat edelim. Maddeyi, kendisini dönüştürerek dönüştürme, teknoloji-gönlü bağının en önemli özelliğidir. Maddeyi boşlamış gönlü, gönlü yok sayan maddeyi evimize almıyoruz. Hangi evimize? Gönlümüzle girdiğimiz dünya evine, simya evine. Kimsenin simyanın heyecanını, inceliğini anlayacak vakti yok. Bilim adamları olarak, simyacının gözündeki ışıltıyı, bakışımıza kalmaktan neden korkuyoruz ki? İçinizden, "bu adamda iyiden iyiye yumuşadı, tehlikeli yönlere kayıyor" diyen keskin, gerçekçi arkadaşlara selam eder, içlerindeki simya evini aramalarını öneririm.

MEDYAYA İSYANIMIN ARDINDA NE VAR?

Sesimi duyuramıyorum. Penceremi açıp feryad ediyorum. Ellerinde bir yığın elektronik ayrıntıyla insanlar koşuyuyor: "Sayın, Falanca, sesinizi duyuramıyormuşsunuz. Nedenleri nedir? Söyler misiniz?" Bu oyuna geleyim mi gelmeyeyim mi? "Medyacılar" bana, "şu adamdan ne televizyon programı çıkar" diye bakıyorlar. Program yayınlanıyor. Üç-beş dakika. Bir iki silik yankı belki. Sonra unutulmuş.

İkibin bilmem kaç yılına kadar herkes televizyona çıkacak. Renkli dergilerde, gazetelerde resmi çıkacak. Ne kadar demokratik bir dünyada yaşıyoruz değil mi? İsteyen, istediği gibi çıkıyor ekrana, ak sayfaya, renkli sayfaya.

Bu bir amansız çark,. Yontuyor. Buduyor. Bu çarkın çalışması, görünenin aksine kimsenin elinde değil. Televizyon, dergi, gazete patronları planlıyor belki. Peki onları kim planlıyor?

Durumun özeti şu: Dolduruşa **geliyor**, kim vurduya **gidiyoruz**. Medya elimizde midir? Bizim elimizde değilse bile, birilerinin elindedir. Çünkü onlar istediklerini öne çıkarıp, istediklerini yerin dibine sokmuyorlar mı? Seçim kazanmıyorlar mı? Ödül almıyorlar mı? Medya bir güç, hem de müthiş bir güç. Haber insanı yönetiyor. Yönlendiriyor. Garip bir dünyada yaşıyoruz. "Haber"ın duyuru-

luşunda, verilişinde, yorumunda, çarpıtılmasında, bela yaratmasının nedeni ne? Çünkü, karar almalarımızı etkiliyor. Bakışımızı kavrayışımı. Gözümüz, kulağımız medya olmuştur.

Oysa, kanallar var. Dergiler ve gazeteler. Herkes kendi kanalını izlesin. İşte demokrasi. Ama bu da beni "öteki"lerin görüşüne kapıyor. Ötekileri çarpıtarak görüyorum.

Demek ki "ötekini" izlesem ötekine tutsağım, kendiminkini izlesem, kendime tutsak. Sağlıklı iletişimi nasıl kurayım? Dostum kim? Düşmanım? Ya ben kimim? Yoksa, "şeytan kutusu"nu kapayıp, olup biteni duyabileceğim, işitip görebileceğim farklı olanaklar mı aramalıyım kendime?

Gönlüme uygun sesleri nasıl duyayım? Güncelliği yitirmeden? Peki, ben yalnızca duyucu değilim ki, söylemek istedikleri olan biriyim de. Sesimi hangi mikrofona iletirim?-Hangi kamera çeksin beni? Hangi dergi yazsın?

İşte sorun burda: Kendi gözüm, kendi kulağım, kendi ağzım, kendi parmaklarım var mı? Yoksa medya mı yaşıyor bende? **Benim gerçekliğim, gerçekliğin neresinde?** Dünyanın neresinde duruyorum? Medyalaştırılıverilenlerden miyim?

İsyanım var mı? İsyanım medyayı onaylayamayan yapımdan geliyor. "Bu yanlış" diyorum: "Bu çarpık". Dediklerimi çarpıtıyorlar. Yine söylüyorum. Yine çarpıtıyorlar.

Gücüm varsa bir kanal da ben kuruyorum. Bir radyo da benim: "Asi FM". İlanlar veriyorum.

Susturuluyorsam? Sesim elimden alınıyorsa? Ya da hiç gücüm yoksa kanallar girebilecek?

Dağlara taşlara yazarım. Kağıtlara yazar, balkondan aşağı atarım. Benim gibileri bulur örgütlenirim. Aykırı seslerin olmadığı medyanın tehlikesini önlemeye çalışırım.

Ne yaparlar biliyor musun? "Aykırı FM" diye bir radyo

kursam, beni kullanırlar. "O aykırıdır ama, bizdendir" derler. "Meczip, gafıl biridir, aykırı sesler çıkarır. Nasıl da keyiflidir aykırı sesleri dinlemek!" ödül bile verirler.

Susmalı mıyım? İntihar mı etmeliyim!

Yaşanacak bir dünya düşlediğimi, umutlarım olduğu sürece konuşacağım. Bütün çarpıtmalara karşı. Medyaya medyayla karşı durmaktan başka çarem yok. Susmaya-
cağım. Kendi iletim olduğu sürece. İnsanlara farklı dünyaların olduğunu söyleyeceğim. Farklı sesleri dinleyeceğim. Bende ki muhabbeti tüketemeyecekleri bir muhabbet ortamı yaratıncaya değin.

Dünyayı medyayla cehennem haline getirerek, cennet gibi göstermelerine ya da "dünya işte böyle bir yerdir", ne cennet ne de cehennem, yaşayıp git" demelerine izin vermeyeceğim. Dolduruşa gelip, kim vurduğuya gitmeyeceğim.

Becerebilir miyim dersiniz? Becerebilir miyiz?

ÇEVRENİZDEKİ ÇEVRELERİ GÖRDÜNÜZ MÜ?

İngiltere'de bir üniversitede çevre kavramını sorguladığım dersten sonra öğrencilerle tartışıyorduk. Yaşı oldukça ilerlemiş olan biri, söylemeye çalıştıklarıma sürekli olarak karşı çıkıyordu. Çevre kavramının yalnızca "dış" çevre olarak anlaşıldığını, böyle anlaşılması sürdürülürse, teknolojik ve bilimsel olarak ne denli gelişirsek gelişelim karşımıza çıkacak sorunlarla baş edemeyeceğimizi söylemiştim. Bir anlamda onların dilinde ve kültüründe belirgin biçimde bulunmayan "gönül"ü, farklı bir bağlamda, yaşanan evrenin zenginliğini, karmaşıklığını, inceliğini vurgulayarak söylemeye uğraşmışım. Sözünü ettiğim arkadaşsa, bu tür savların insanlık kadar eski olduğunu, gelmiş geçmiş dinler tarafından ısıtılıp ısıtılıp ortaya sürüldüğünü söylüyordu. Türkçe bilseydi, herhalde beni şöyle bir soruyla sigaya çekecekti: "İç insan diyorsun hoca, manası ne demektir?" "Maneviliğin", içselliğin artık geri dönülemeyecek biçimde yitirildiği görüşünde ısrar ediyordu. Eski şişelere yeni şaraplar koymanın kimseye yararı yoktu.

Doğrusu o denli etkili konuşuyordu ki sınıfta birkaç öğrenci ayağa kalkıp bağırmaya başladı ona: "Bu kadar da insafsız olamazsın. Umutlarımız ne olacak?" Aralarında ateşli bir tartışma başladı. Sınıf birden alev almıştı. Dersimin amacına ulaştığını düşünüp, yavaşça çıkıp git-

tim sınıftan.

Oysa içimde söyleyemediğim nice sözler kalmıştı. Her sözün belli yeri ve zamanı olduğuna inanmaya başladım, yaşlandıkça. Her ileti her ortamda, herkese iletilemiyor. O sınıfa bir kıvılcım gerekiyordu. Galiba çaktım. Kıvılcımı ateşe dönüştürmek onların işiydi.

Sık sık gönül insanından söz eder oldum, “iç” insandan. Sulu gözlü, pelte yürekli bir insanı önermiyorum. Mistik eğilimlerim yok değildir, gözü kapalı, gerçekliği (maddi anlamda) küçümseyen, sözde alçak gönüllü görüntüsü içinde kendini beğenmiş, sığ, ucuz, dar, bağınaz içsellikten dem vurmuyorum. Bu tür içsellik, fanatik dışsallık kadar tehlikelidir. Sahte peygamberler, kendi zayıflıklarını örtmeye çalışan çıkarıcı “üstad”lar, şeyhler, büyücüler çıkarır ortaya.

O yaşlı İngiliz öğrenci bir açıdan haklıydı: İçsellik yüzyıllarca dışsal tutumla sömürüldü. Dinler sömürdü, tarikatlar sömürdü. Kimi içsellik yanlıları bu dünyadan kaçıp, manastırlara, mağaralara, çilehanelere sığındılar. İçselliği ile bu dünyada canlı kanlı yaşayanlar azınlıkta kaldılar. Yeterince etkili olamadılar. Sanırım kolay kolay olamayacaklar da.

Benim içselliği öne sürüşümün ardında yatan kaygım biraz farklı. “Tam” insan olalım diyorum, “dolu” insan olalım. Zengindir çevremiz. İçimiz ve dışımız çok ince, çok girift çevrelerle donanmıştır. Kurutmayalım. Bir yazımda en azından 4095 çevrede yaşadığımızı söylemiştim: Belki de eksik, yüzbinlerce çevremiz var evremizin içinde. Bektaşî nefesindeki (Turgut Hoca’nın yazıp, bestelediği) şu söz bana çok anlamlı geliyor: “Hal içinde hali gördün mü gönül?” Çevrenizdeki çevreleri gördünüz mü?

Fiziksel çevrenizdeki, estetik çevreyi, estetik çevredeki, duygusal, düşünsel çevreyi? Kendinizi görebiliyor musunuz çevrenizde? Kendinizdeki çevreleri? Bedeniniz nerede? Dostunuz nerede? Politikacılar hangi çevrede?

Emeğiniz? Piyasada dönen kağıtlar, paralar, sözleşmeler? Hayatta dönen tezgahlar nerede? Gerçekliğe yüklediğiniz anlam? Çevrenizdeki binlerce çevrenin yüzde kaçında yaşıyorsunuz? Ne kadar doldurabiliyorsunuz hayatınızı? Ne kadarı boş? Kaç parçanız var, parçalarınız nereye dağılmış? Çevreleriniz arasında uyum var mı? Neden yok? Olmalı mı?

Çevre sorunu fabrika bacasına filtre takmakla bitmiyor. Nükleer santraller için yürümeyle. Kaplumbağaları korumakla. Herkes aklının erdiğince dünyayı kurtarmaya çalışıyor. Yeşilliyor hayatı. Yeşillesin. Kimse tersini söylemiyor. Doğal çevreyi kurtarmaya çabalarken öbür çevreleri kirletmeyelim.

İnsan yaşamın bütünlüğünü unutmayalım. Zenginliğini yoksullaştırmayalım. Bir çevreyi düzeltmeye çabalarken, diğerlerini bozmayalım.

Yazımın başında sözünü ettiğim tartışmada bir öğrenci ulaşılan karamsarlıktan kurtulabilmemiz için şunu önerdi: “Düş kuralım!”

Düşlerimizi yitirmemek: Kelaynak kuşlarına dönüşmesin düşlerimiz. Gerçekle beslensin. Hop oturalım hop kalkalım. Gerçeği damıtan düşlere gerek var. Düşlerin gerekliliği anlaşılmıyor değil. Ama nasıl düşler kuracağımızı bilmiyoruz. Öğrenmeye çalıştıkça çevrenizdeki çevreleri keşfedeceğiz. Keşfettikçe, yarattıkça, düşlerimizi nasıl yürütmemiz gerektiği de anlaşılacak. Düş eğitimi gerek bize: Terbiye-i Hayal. Gerçeği yakalamak, gerçekten uzaklaşmamak için.

Çevremde yaşadığım çevreler beni yeni çevreler, yeni anlamlar yaratmaya zorluyor. Düş kazanımda kaydattığım düşlerim, aş kazanımı etkiler mi dersiniz?

DOĞAL OLANI KURCALAMAK DOĞAL MIDIR?

Doğal olan nedir? Neye doğal, neye yapay diyoruz? Sorunun önemi, teknolojiyi değerlendirmede oynadığı canı alıcı rolden geliyor. Teknoloji hayatımızı perişan etti diyoruz. Doğallığımızı bozdu. Makinalar girdi araya, robotlar. Yabancılaştık kendimize. Makina bedenimizin uzantısıydı. Ama karmaşık hale geldikçe, başlangıçta uzantımız olan bu araç gereci denetleyemez oldu beynimiz. Testere elimizle bütünleşiyordu. Şimdi elektronik devrelerle donanmış laser ışınları kesebiliyor dilediğimizi. Testereden yakındık. Bizimdi. Elektronik olanına ısınırken zorlanıyoruz. Uzmanları biliyor. Onlarda çoğu kez giremiyor içine. Bozulunca atıyor, yenisini alıyoruz. Nasıl ısınırız lasesere? Testere doğal, laser yapay mı?

Bu hızlı değişimde, bize yapay geleni çocuğumuz doğal bulacak. Yapaylık, doğallık bu anlamda değişimle ilgili. Değişeni ilk elde yapay buluyoruz. Eğer gün gelir, yaşayışımızın bir parçası olursa, sindirebilirsek onu içimize, doğallaşır artık. Bizim bir parçamızdır, bütünleşmişizdir onunla. Doğal olan alıştığımız, alışkın olduğumuz, yapay olansa alışamadığımız demek oluyor, bu yoruma göre.

Çok yüzeysel düşünmüyor muyuz? Alışkanlık eşittir doğallık mı? Esrara alıştık, bu doğal mı? Haksızlığa alıştık, aşağılanmaya, doğal mı?

Teknoloji benim neyim oluyor derken, kaygılarımı anlatabiliyor muyum? Teknoloji zamanla benimseniyor. Yarattılan, dayatılan gereksinimler doğal bulunuyor. Teknolojiyi içime alıyorum. Onunla bütünleşiyorum. Değişiyorum. Bu değişim ve dönüşüm doğal gelmeye başlıyor bana. Farkına varmadan başkalaşıyorum. Teknolojiyle özdeşleşiyorum. Ben oluyorum teknoloji. Bilinçdışı bir ben. Alışkanlıklarımın bilinçsizliği içinde uyur gezer biri oluyorum.

Gerginlikler yok değil. Çark durunca. Elektrik kesilince, arabam çalışmayınca, bilgisayarına virüs girince.

Peki, örneğin televizyona alıştım mı acaba? Tümünüle sindirebildim mi içime? Alıştığımı sandığımda, ya bu alışkanlığın bedelini ağır biçimde ödemekteysem? Uzun vadede başıma ne gibi sorunlar açtığını bilebilir miyim? Örneğin bundan beşyüz yıl sonraki torunlarımızın gözü kör olursa, bu körlüğün nedeninin yüzyıllardır televizyon seyretmek olduğu anlaşılırsa? Körlük doğal mı olacaktır? Görsek daha iyi olmaz mıydı, insanlık olarak beşyüz yıl sonra?

Çevre kirliliği de doğal mı? Gürültü? Şimdilik değil. Bir gün alışırsak? Yeşilsiz yaşayabildiğimizi anlarsak? Yeni oksijen kaynakları, yeni dengeler bulsak, yeni uyumlar? "Bak yeşilsiz de yaşıyormuş, enerji sıkıntısı diye kıyameti kopardık. Oysa yeni kaynaklar bulduk. Türler yok olacak diye üzülüyorduk. Yok oldular. Bir tek hamam böcekleri ile biz kaldık. Gözümüz kör oldu. Bedenimiz değişti. Yılan gibi sürenerek yaşar olduk. Kör bir yılan" derse beşyüz yıl sonrakiler?

Daha neyi koruyacağız? Yeşili niye koruyacağız? Doğayı neden koruyacağız? Doğayı değiştiriyoruz çünkü.

Nedir yanıt bütün bu sorulara? Geleceğin dünyasını düşünebiliyor muyuz? Bu dünya nasıl bir dünya olacak?

Her varlık kutsal. Her biri mübarek. Her biri yaşasın. Sürsün. Biz de yaşayalım. Kimse ölmesin. Ebedi barış ol-

sun. Doğal olan bu değil mi?

Bana neye doğal dediğinizi söyleyin, size kim olduğunuzu söyleyelim.

Doğal olan işlenmemiş olan mıdır, teknoloji tarafından? Peki ama neden işlenmeden kalsın? Ormanlar güzeldir, yabanılıkları içinde. Onları koruyalım. İçindeki hayvanları da. Ama birgün bir virüs gelirse tümünü kırar geçirirse? Virüsü laboratuvarlarımızda inceleyip yok etmeye çalışmayalım mı? Peki virüsü mü koruyalım, ormanları mı? Elbette ormanları. Neden? Bize "yararlı" çünkü. Böyle bir ormanı, daha başlangıcında kendi "malımız" gibi görmüş olmuyor muyuz? İşlemesek de, her zaman müdahaleye hazır değil miyiz? Kalanımızın içinde değil mi teknolojiyi doğuran temel tutku: Sahip olma, yönetme, denetleme arzusu.

Teknoloji doğal değil mi? Bana sorarsanız doğal. Teknoloji o nedenle "elinin körü" olmuyor, "ben" oluyor, "biz" oluyor. Teknoloji gökten zembille inmedi. "Peki ama biz yapmadık ki onu, zengin ülkeler, emperyalistler oluşturdular. Biz yalnızca alıyoruz". Böyle mi diyorsunuz? Böyle demeyin. Dönüş yok artık. Kim yapmışsa yapmış. Yüreğinize, beyninize kakılmıştır teknoloji. Bu piyasa koşulları, bu ekonomik düzen içinde kaçacağımız bir yer yoktur. Yazık ki tek bir dünya var. Düzen kapitalizmdir.

Haksızlık ama. Evet haksızlık. Peki bu düzen doğal mıdır? Yani alışalım mı?

Şu doğal ve yapay ayrımından vazgeçelim önce. Düzen verilmiştir. Biz düş cengaverleriyiz. Aptal ya da şımarık asi rolünü oynamaktan vazgeçelim. Düzenin gücünü iliklerimizde duyuyor, nasıl değiştirilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Diyorum ki önce şu kahrolası "doğal"lık kavramından vazgeçelim. Düşünmemiz gereken çok şey var. Engelleri kaldıralım. Kokuşan kavramlarını eleyelim önce düzenin.

Herakleitos'un ateşi beynimizi ve yüreğimizi yaksın.

Doğallaştırılamayanlardan olalım. Değişeni, değiştirilmesi gerekeni düşünerek. Belki de doğal olmak, doğal olmaktan geçiyordur. Bu sözüm doğal mı değil mi?

MARKS AMCA'YLA NE KONUŞTUM?

Geldim yanınıza. Bunca yolu aşarak. Saygıyla duruyorum önünüzde.

— Ne gerek vardı? Beni duymam zor değildi. Ben bir enerjyim biliyorsun. İsteyenin beyninde bir enerjyim.

— **Yine de bedeninizden bir parçanın olduğu yerde duruyorum. Sanki sesiniz yanımdaymış gibi. Kaygınızı anlayarak duruyorum: Dünyayı değiştirmek gerek, felsefeyle. Ben felsefeciyim. Uzaklardan geldim. Şimdi yanınızda Çinliler resim çektiriyor. Nasıl da tutkuyla bağlılar size. Acaba demek istediklerinizi anlıyorlar mı?**

— Şunu görüyorum: Ben dünyayı değiştirdim, düşüncelerimle. Çoğu gerektiği gibi anlaşılamadı. Ardımdan çok söz söyledi. Marks marksist değildir dendi.

— **Marksist misiniz gerçekten?**

— Değilim. Benim sözlerimi doğru dürüst okumadılar bile. Lenin'e bakın ne denli derin bir çabayla eğildi düşüncelerime. Felsefi geçmişimi yakalamaya çalıştı. Ben başlangıcından bu yana Batı Düşüncesi bilinmeden anlaşılamam. Hegel'siz, onu hazırlayan Alman İdealizmi, onu da besleyen Kant bilinmeden, Kant'ı Descartes'siz, Descartes'ı eski Yunan'a inmeden anlayabilir miyiz?

— **Benim yuttaşlarım buralarda yanıldı. Sizi hep ikinci, üçüncü elden okudular. Osmanlı'dan geliyorum ben. Ve siz benim ülkemde çok tartışıldınız. Nice**

insan işkence gördü, öldürüldü. Öteki ülkelerde size inanmayan nicelerini sürdüler.

— Değişim sancılıdır. Bedeli vardır.

— **Bakın "Hillgate" denen gavur ülkesinde bir yere, bedeninizden izlerin olduğu yere geldim. Size olan saygımı göstermek için. Kimi arkadaşlarım "Hacı oldun hoca" diye dalga geçtiler benimle. Öğrencilerim ve dostlarım sizinle olan ilişkiyi sorguladılar: Felsefeciydim ben, mistik duygulara, inançlara saygısı olan biriydim. Anlayamadılar. Siz "din afyondur" mu demiştiniz?**

— Emegin hakkını vermeyen, sömürüye izin veren dinden söz etmişim.

— **Sizin insanlık tarihindeki yeriniz burada: Hakça bir düzen. Düşüncenin bu düzeni elde etmeye yönelik olması. Düşünce-eylem bütünlüğünü arama.**

— Önümüzdeki yüzyıl beni daha akıllıca değerlendirecektir.

— **Ulusların kimlikleri var. Bu kimlikle, dünyadaki haksızlığı değiştirmeye varım. Gelenek, inanç düzeni de devrimci olabilir.**

— Koşullar değişiyor. Diyalektik gidişi unutmamak gerek.

— **Dini sömürenler var. Her türlü dünya görüşünü. Sizi bir peygamber gibi görüyorlar. Değişimci yanınızı, eşitlikçi ruhunuzu anlayamıyorlar.**

— Değişimi kendi geçmişinle bütünleştirmeyi unutma.

— **Bizde cumhuriyet sonrası ilginç düşüncüler çıktı, sizi anlamaya çalışan. Birisi, önce övdü sizi. Sonra "Tarihi Maddeciliğe Reddiye"yi yazdı, kim bilir nice korkularla. Sizi hep öcü gibi gösterdiler bize. Kimilerimizin gözünde peygamber oluşunuz belki bundandır.**

— **Peygamber değilim ben. Aramanın, araştırmanın, eylemle düşünmenin birlikteliğini savunan biriyim.**

— Anlaşılamadınız, Marks Amca. Dünyada sömürü var. Bu düzen yanlış. Sizi yeniden yorumlamaya gerek var.

— Nasıl yorumlayacaksınız beni?

— Bize yakışan biçimde. Kesinlikle düşüneceğiz, yeniden yorumlayacağız sizi. Söylemek istediklerinizi, içinde bulunduğunuz koşullar içinde yeniden değerlendireceğiz. Hakkı yenenlerden yana olacağız.

— Gerçekliği yakalamak kolay değil. Çabanıza saygı duyuyorum.

— Biliyor musunuz ne oldu? Mezarınızı ziyarete gelmiştim. Bir kış günüydü. Ilık bir Şubat sabahı. Mezarlığa girmek isteyen beş yaşında bir çocukla, bir rahibin konuşmasını işittim, kapıda. Çocuk, "içeri girebilir miyim?" diye soruyordu. Rahip, "Hayır, giremezsin" diyordu. "Neden?" diye yanıtlıyordu çocuk. "Çünkü çok komik şeyler var içerde." Rahip gülümsüyordu. Komik olan neydi? Siz oradaydınız. Ciddi yüzünüz, "uslu" sakalınızla. Belki küçük çocuk, dünyadaki haksızlığa bir tepkiydi. Sizi arıyordu. Sizin "ölü" sayılmanız komikti. Rahip, belki de bunu söylemeye çalışıyordu.

— Ölmedim ben. Enerjiyim unutmama.

— Ölmediniz. Birçok kişi ölü olduğunuzu düşünüyor. Sizi ölü görmek istiyor. Siz bizim Marks amcamızsınız. Sizi hayatımıza, geleneğimizle, kimliğimizle geçireceğiz. Birleşeceğiz. Bu bütünde parçalar kimliklerini yitirmeyecek. Gönümüzle madde kaynaşacak birbirine.

— Gönül mü? O ne demek?

— Siz anlarsınız. Sizi okuyanlar, ne denli duygulu biri olduğunuzu anlamıştır. Yüreğinizin kıpırtılarını. Evrenselliğin nasıl yerel olmaktan geçtiğini. Gönül, insanların birbirini sömürmediği bir düzene katılan yüreği gösteriyor. Yüreksiz insanların olduğu bir

düzende hakça yaşayış olabilir mi?

— Özel koşullardan mı söz ediyorsun?

— Evet. Bir anlamda. Çevresiyle bütünleşmiş, çelişmelerin oluşturduğu uyumu yaratabilen insanı arıyorum. Böyle bir insan, ezilmemiş, özerk, kendi olabilmiş özgül bir insandır. Kimseye benzemediği için özgündür.

— Mezarlığa giremeyen o çocuk nerede? Yanında mı?

— Bilmiyorum nerede. Yolda gelirken gençlere sordum mezarlığı. Okuldan çıkmışlardı. Mezarlığı bilemediler.

— O küçük çocuk nereden bildi peki?

— Siz Marks amcasınız, bizim Türkçemizde. Sizi anlayacak çocuklar hep olacaktır. O çocuk, küçük bir İngilizdi. Biz sizi soranlara sorgulamalarının karşılığı-nı vereceğiz. Mezarınıza değil, düşüncelerinize ulaşacaklar. Gözünüz arkada kalmasın. Çocuklar dokunacak sakallarınıza. Düşüncelerinize.

— Dünyanın değişmesi için uğraş. Yazdıkların tarihin akışının dışında kalmasın.

— Bizim ülkenin insanların yaratacağı kendini-zî beğeneceksiniz.

(Böyle bir Marks yaratabilir miyiz dersiniz?)

YAPAY ZEKA AHLAKINA GİRİŞ: YAPAY ZEKA, GERİ ZEKA MI?

YAPAY ZEKA AHLAKI NİÇİN GEREKLİ?

Yapay zeka çalışmalarının hangi amaçlarla yürütüldüğü, hayatımız için ne ifade ettiği, düşüncemizi, duygularımızı, kararlarımızı, eylemlerimizi nasıl etkilediği konusu, bizi **yapay zeka ahlakı** diye adlandırabileceğimiz bir sorunlar alanına götürür. Bu sorunlar alanının yeterince tanınmadığını, üzerinde gerektiği biçimde düşünülmediğini görüyoruz.

Tarihi ne denli gerilere götürülmeye çalışılırsa çalışilsın, bir mühendislik araştırması olarak yapay zeka çalışmaları aşağı yukarı bu yüzyılın ortalarına doğru canlanmaya başlıyor. Hedef bir yandan insanın hesaplama, sorun çözme, düşünme, bellek gücünü artırma, diğer yandan insan beyninin bir modelini oluşturmaktır. Bu çabalar, olağan ki, yalnızca bir mühendislik ürünü yaratmak için sürdürülmüyordu. Alttan alta, dayandığı bilgi kuramsal (epistemik) inançları, dayanakları, beklentileri vardı. İnsan düşüncesinin belli bir mantık diliyle, **algoritmik** biçimde dile getirilebileceğine, bu dilin gerçekliği yansıtılabileceğine, şu anki teknik olanaklarla henüz öyle görünmese de, birgün insan beyninin yetkin bir modelinin çıkarılarak "makina"dan bir benzerinin yapılabileceğine inanılıyordu. İnsan beyninin benzerini yapmaya çalış-

mak, onu tanımayı gerektiriyordu. Yapay zeka çalışmaları, bu açıdan, gerçek beynin, beynin bir işlevi olduğuna inanılan zekanın anlaşılması için yürütülen çalışmalardı. İnsanı tanımaya uğraşıyorduk. Elimizdeki modeli uygulamaya sokuyor, insan düşüncesinin sınırlarını, olanaklarını araştırıyorduk.

Öyleyse yapay zeka araştırmaları, bu konuda uğraşan teknik adamlar farkında olsunlar ya da olmasınlar, boyutları oldukça fazla çalışmalardı, teknolojik boyutunun yanında ona bağlı olarak ekonomik, toplumsal, doğabilimsel (fizik, kimya, biyoloji...) psikolojik (algılama, öğrenme düşünme, kavramlaştırma çıkarım yapma gibi), felsefi (epistemolojik, metafizik) boyutları vardır. Bu araştırma alanı, yalnızca teknik adamların (mühendislerin, bilgisayar yazılımcılarının, yapay zeka uzmanlarının...) tekelinde olan sorunlar içermiyordu; konu, birçok yönüyle tüm düşünen, anlamaya çalışan insanları ilgilendiriyordu. Hayatımızla ilgiliydi çünkü. Dünyadaki, evrendeki yerimizle, bu yeri yorumlayışımızla ilgiliydi. "Zeki" makinalar hayatımızı kolaylaştıracaktı. Bize, hemen her sahada sanatta, edebiyatta bile yardımcı olacaktı. Hesaplamalarımızı çabuklaştıracaktı. Kağıt ve kalemle binlerce yıl sürecektir hesaplamalar, giderek kısalan süreler içinde gerçekleştirilecekti. Bu durum, üretimi çabuklaştıracak, uzay çalışmalarına hız verecekti. Belleğimizi artıracak, diller arasında çeviri olanağı sağlayacak, bankacılıkta, yönetimin her alanında yararlı olacaktı. Düşünce, tasarlama, giderek yaratma uğraşımıza destek verecek, renk katacaktı. Oyun oynama olanakları sunacaktı. Düşünme, düşünme ufkumuzu genişletecek, yaşamımızı zenginleştirecek, türlü çeşniler katacaktı. Bu olumlu görünen özelliklerinin yanında, özel yaşamımıza girip, gelişmiş bilgisayar ağı içinde, saklamaya çalıştığımız gizlerimizi ortaya çıkarabilecekti. Bilgisayar ekranı başında, onun sunduğu türlü oyunlarla, "gerçeklik duygusu" kalkabilecekti. İn-

sanlar, makinalar arasında otomatlara dönüşebilecekti. Yaşamlarını, umutlarını, tasarımlarını, gizlerini, duygularını bilgisayarlara aktaran insanlar, giderek **bilgisayar bağımlı** olacaklar, bilgisayarları yönlendiren ekonomik, politik, askeri güçlerce kolayca yönetilen kuklalar haline gelebileceklerdi. İnsanın ufku daralacak, kendi doğal beyine güveni olacak, yapay zeka bağımlı olacaktı. Bu da, onu zeka özürlü bir duruma getirebilecekti. İç dünyası ortadan kalkacaktı. Neyi var neyi yok makinalara aktardığı için, **iç dünyası, duygu evreni**, gönlü ortadan kalkabilecekti. Beyin ve yürek olarak kuruyacak, darlaşacak, giderek bir köle gibi kullanmaya çalıştığı makinalar, onu köleleştirecekti.

İşte bu çok boyutluluğu içinde, olumlu ve olumsuz olası etkilerini kısaca vurguladığımız yapay zeka çalışmaları, yaşama biçimimizi, yaşamaya verdiğimiz anlamı, niyetlerimizi, kararlarımızı, eylemlerimizi, isteklerimizi, umutlarımızı, inançlarımızı etkilediği için, çok önemli ahlaksal boyuta sahiptir. Bilimkurgu yazarlarının, bazı edebiyatçı, sanatçı ve felsefecilerin dışında, bu ahlaki boyut üzerinde pek durulmadığını görüyoruz. Bir yapay zeka ahlakının, teknik, epistemik ve bilimsel araştırmaların yanında gündeme gelmesi gerekmektedir. Özellikle, mühendis arkadaşların tasarladıkları, katkıda bulunmaya çalıştıkları makinaların, insan yaşamıyla olan etkileşmesine önem vermeleri gerekmektedir. Yoksa, yaptıkları işi denetleyemez duruma gelebilirler. Anlamını yitirip, yabancılaşırlar. Bir yapay zekacı, yalnızca bilimsel ve teknolojik donanımı olan biri olmamalıdır. Bir **ahlak duygusu, ahlak duyarlılığı** geliştirmelidir, yüreğinde, doğal beyinde. Ahlak duyarlılığı yoksunluğu, ekonomik ve politik olarak farkında olmadan, onda insan hayatına karşı bir sorumluluk duygusunu ortadan kaldırır. Yoksa, elektronik silahlarla donanmış uçağında, önündeki ekrana bakarak, aşağıdaki insanları bombalarken bilgisayar oyunu

oynadığını sanan bir savaş pilotunun hazin yazgısını paylaşmak zorunda kalabilir.

Peki nasıl gelişecektir böyle bir ahlaksal duyarlık, ahlaksal sorumluluk? Önce sorgulayarak. Sokratçı bir tutumla. Çalıştığı alanın **hangi amaçlara**, ne ve kim adına; kime ve nelere dayanarak, kime ve nelere hizmet ettiğini irdelemeye çalışacaktır. Kendini, insanlığın bir parçası olarak duyacaktır, belli bir kültürde ve toplumda yaşayan insan olarak, "**gerçek**" çıkarlarının ne olduğunu sorgulayacaktır. Kendisini sorgulayacak, oluşturmaya çalıştığı ürününü, yapay zekalı makinaları sigaya çekecektir. Şimdi bunun nasıl yapılabileceği konusunda ipuçları vermeyi deneyelim.

YAPAY ZEKA AHLAKININ SORUNLARI

Zeka yaratmak, yalnızca doğanın bir işi mi? Evrimi boyunca, bir organizma olarak insan, çevresiyle kavgasında bir takım mekanizmalar geliştirdi. Zeka da bunlardan biri. Şimdi insan, kendinin binlerce yıl boyunca ulaştığı aşamadaki zekasını, makinalarda görmek istiyor. Bu olanaklı mıdır? Buna hakkı var mıdır? İşte iki, temel soru. İlki epistemolojik, teknolojik boyutları olan bir soru. İnsana **metafizik** açıdan bakışımıza bağlı olarak yanıtlar verebiliriz. "İnsan, maddedir, dolayısıyla, bu maddenin yapısını, işleyiş özelliklerini bilerek, benzerini yapabiliriz", yanıtlardan biri. "İnsan, kendisini oluşturan maddelerden fazladır, dolayısıyla hiçbir zaman kopya edilemeyecektir" görüşü de bu yanıtın zıttını ileri sürüyor. "İnsanın öğrenme süreci, algılaması, kavramlaştırması, değerler yaratması, sanat ürünleri vermesi, bilimsel kuramlar oluşturmaları, makinaların erişemeyeceği özelliklerdir. Çünkü, bu makinaları yapacak olan insan kendisinin bütün bu özelliklerini tam olarak, makina üretecek biçimde bilemeyecektir. Evet, makinalar yapacak, makinalar insan

zekasını taklit edecekler, ama hiçbir zaman ona ulaşamayacaklardır. Öyleyse yapay zeka uğraşısı, ilkece sınırları olan bir uğraştır. Zeka hep yapay olacaktır. Makina zekası. Oysa, zeka insana özgüdür. Taklit edilemez. Modeli oluşturulamaz. Zeka ancak doğal olabilir. Zeka, yapaysa zeka değildir. 'Yapay zeka' deyimi, 'üç köşeli dörtgen' gibi, kendi içinde çelişik bir terimdir. Tekrarlayalım: Zeka, yapaysa zeka değildir, zekaysa yapay değildir. Olanaksız olan bir şeyin peşinde koşmaya ne hakkımız var?

İşte böyle bir karşı çıkışa verilecek yanıt, yapay zeka çalışmalarını insana yardımcı makinaların tasarımı ve üretimiyle sınırlar. Evet, bu makinalar, çok hızlı hesaplayacaklar, müthiş bir belleğe sahip olacak, insanın yaratıcı, üretici yanını güçlendireceklerdir. Hepsi o kadar! "Yapay zeka"cular da mühendislerdir, çalışma alanlarının bir ayrıcalığı yoktur, diğer mühendislik alanlarında. "Yapay zeka ahlakı" herhangi bir mühendislik ahlakının sınırları içindedir: Mühendis, önüne konulan sorunu çözmekle, verilen görevi yerine getirmekle sorumluluğundan kurtulamayacaktır. Yaptığı iş, geçmişi geleceği olan bir iştir, insanlık kültürünün bir parçasıdır. Öyleyse, önüne konan sorunları kimlerin hazırladığını, bunları çözmenin kime hizmet etmek olacağını, insan yaşamı için bunun **sonuçlarını** ve içinde bulunduğu uğraşı alanının **amaçlarının** nasıl bir dünyaya hizmet ettiğini sorgulayarak, bunun sorumluluğunu yaşamak zorundadır. Eğer yapay zeka çalışmaları salt bir mühendislik çalışması ise, ahlakı konusunda birkaç tümceyle söylenebilen bunlar olacaktır.

Ya, yapay zeka çalışmaları bir zeka, bir insan yaratma çabası ise, bunu amaçlıyorsa? Böyle bir amaç taşıyan araştırmacı, genellikle bu işin çok zor olduğunu, hem bilgi, hem de teknolojik olanaklar olarak yolun başında olduğumuzu bilir, yine de bu düştten kendini alıkoyamaz. "Üretilen, yaratılan zekâdan sorumlu kim olacaktır?" so-

rusu düşünce, teknik boyutunun yanında ahlaki bir kaygı katar. Şimdilik, yazımın başlığında sorduğum soruyu, “yapay zeka, geri zeka mı?” sorusunu akla getiren bir kaygısızlık görüyorum bu alanda. Makinaların ahlaki sorumluluğu duyulmuyorsa, onların hukuk açısından **ce-zai sorumlulukları** yoksa, yapay zeka ürünleri ya geri zekâlidir ya çocuktur ya da hastadır. “Onlar hukuktan arınmıştır, ahlakla ilgili değildir, alt tarafı makinadır” diyebilirsiniz. Oysa, hedef “zeka yaratma” değil miydi?

Eğer bu oluşturulacak zeka, insan zekâsı örnek alınarak ortaya konacaksa, hangi kültürde, hangi yaşta, hangi cinsiyetteki insanın zekâsı olacaktır? Hangi sınıftaki insanın zekâsı? Köle mi olacaktır bu makina? Efendi mi? Sıradan bir küçük burjuva mı? Yoksa çeşit çeşit zekâlar mı olacaktır? Onların ahlaki sorumlulukları olmayacaksa, hukuk önünde geri zekâlı mı sayılmaları gerekir? Özgür iradeleri olacak mıdır? Kendi başlarına karar verebilecekler midir? Yoksa yazılımcının, üreticinin insafına mı kalacaktır bu durum? Kölelere mi gereksinimimiz var? Hayatın tadını kölelerimiz olmadan çıkaramıyor muyuz? Hep o Eski Yunan'ın yaşadığı düzen mi cezbediyor Batılı insanı?

Bakın, bütün bu sorularda, insana benzetmeye çalışıp ürettiğimiz ürünün ahlaksal durumunu sorguluyorduk. Böyle bir yaratımın olanaklı olduğunu varsayıyorduk. Her işe koşturacağımız cin fikirli bir köle mi, kendi iradesi olan bağımsız bir varlık mı (yönetimi kaptırabileceğimiz için korkabiliriz ondan) düşünüyoruz? Bir canavar mı düşünüyoruz, bir silah, zeka silahı, dünyayı, evreni ele geçirmek için? Eğer bu makinalar bizimle yaşayacaksa, bizim hayatımızın bir parçası olacaklarsa, zeka taşıdıkları için diğer makinalardan ayrısalar, ahlaksal, giderek hukuksal sorumluluklarının olması gerekir. Onların da hakları olacaktır. Görevleri. Biz onlara, onlar bize saygı duyacaklardır.

Bütün bu söylediklerimin bir bilimkurgu romanının sınır tanımaz ataklığına dönüştüğünü düşünen okurlarıma şunları hatırlatırım: "Zekâ" diye yola çıkıyorsa, zeka insanındır. İnsan doğaldır. Doğanın bir parçasıdır. Yapay, yapma zeka, yapma gül gibi, kimi yerlerde kullanılabilir belki. Ama, insan evriminin şu aşamasında, kendini büyük bir sınavdan geçirmektedir: KENDİNİ YARATMAYA çalışmaktadır.

Yapay zeka çalışmalarına ben böyle bakıyorum. Bu nedenle yalnızca mühendislik ve doğa ve toplum bilimlerinin alanına sıkışıp kalmış bir sorun değildir, yapay zeka sorunu. Adının da yarattığı çağrışımlar gereği değiştirilmesi uygun olur; zeka yaratma (Intelligence Creation) denebilir belki. Çünkü, insan zekâsı en azından üç temel bileşeni olan bir bütündür: 1. Biyolojik. 2. Psikolojik. 3. Kültürel. İnsan düşüncesinin yalnızca nöronlar içinde beyin ve sinir sistemiyle sınırlı olduğunu sanmak yanlış bir tutumdur. İnsan tüm bedeniyle (biyolojik yapısıyla), tüm hücreleriye, duyguları ve bilinçdışı itkileriye, belli bir zaman ve mekân içinde, belli bir toplumda ve gelenekte, kendisine "ben" diyerek düşünür. Yapay zeka çalışmalarının "yapaylığı" işi salt "mantık" alanına ya da sayısal ya da analog benzeşim (simulation) alanına indirgemesinden geliyor. Bana sorarsanız, bu insan zekâsına bir hakarettir. Yapay zeka, Amerikan pragmacılığının ve yararcı felsefesinin yapaylığından yola çıkıyor. Çıkış neye dayanırsa dayansın, cesur bir çıkıştır. Elbette, tartışla tartışla, eleştirile eleştirile düzeltilmeye açıktır. Umalım hep açık olsun. Burada Turing testinin gülünçlüğünden söz etmeden geçmeyeceğim. Elbette Turing ustaya saygım sonsuzdur. Ama beni insan olduğu konusunda "kandırmaya" çalışan ve uzağımda duran, iç içe, gönül gönüle, yüz yüze olmayan bir zekaya itibar nedendir? Neden beni "kandıran" makineye insan diyeyim ki? Bu durumu neden bir "başarı" sayayım? Hangi ahlak anlayışına sığar ki bu durum?

İnsan, bu alanda, zeka yaratma alanında, cesurca, politik, ekonomik ve askeri güçler tarafından yolundan saptırılmadan, yürüyebilsin. Zekâsını, binlerce yıllık deneyimini, yalnızca ekonomi, mühendislik, doğabilimi bilgilerini kullanarak değil, sanatını, felsefesini, inançlarını, umutlarını, beklentilerini daha yaşanır bir dünya için geliştirerek zekâlar yaratsın. Zekâsına, ona hep şunu söylesiri:

“Sen insansın, doğalsın, yarattığın da senin parçandır, doğaldır; sen bu doğayla bütünleşmiş beden, ruh ve kültürle bir anlam taşıyorsun. Bu bütünlüğü bozma. Ahlâksal açıdan tehlikeler yaratacak, seni geri zekâlı kılacak, indirgemelere, soyutlamalara, yalıtımlara kalkışma. Sınırını ve kendini bil. Zekânı, gücünü ve güçsüzlüğünü anla. Onu, bağımsız, özerk bireyler ve toplumların oluşması, daha iyi, daha güzel, yaşamaya değer bir dünya için harekete geçir. Sürekli sorgula ve inan. Sen Sokrates’in, sen Yunus’un, sen Einstein’in zekâsısın; acı çekmiş mutlu olmuş, âşık olmuş, yanlış yapmış, doğruyu aramış milyonlarca insanın zekâsısın. Kendine yakışan zekâlar yaratmak için, durma koş!”

SONUÇ

Bu çok kısa çalışmada özellikle “yapay zeka” anlanında zaten söylenmiş kimi görüşleri “nasıl yaşamalıyım?, “nasıl yaşamalıyız?” sorusuyla gündeme gelen ahlak sorunları açısından birkaç noktasiyla tartıştım. Kimi anlayışlara bir kafa tutuş içeren düşüncelerimin yapay zekâcılarının zekalarına ulaşacağını umuyorum.

VAH ÜNİVERSİTEM VAH!

Üniversitenin, bilginin ne amaçla üretildiğini, anlamını, bilimin kökenlerini, kültürle, yaşama niteliğiyle olan ilgisini bilmeyenlerin elinde olduğunu görüyoruz. Üniversite elden gidiyor! “Zaten var mıydı?” diye sorabilirsiniz. Umudu vardı. Türk insanının pragmacı, uzun vadeli sonuçları düşünmeksizin sonuç arayıcı “kurnazca” çözüm bulucu, işbitirici özelliğinin, kültürünün köklerindeki daha derin, daha saygın, insanı ve dünyayı anlamada insan düşüncesine katkıda bulunabilecek yanları görmezden gelinerek vurgulandığını, giderek sömürüldüğünü görüyoruz. Hâlâ şekilciyiz. Hâlâ üniversiteyi liseden sonra belli bir süre okunarak diploma alınıp, meslek sahibi olunan bir yer olarak görüyoruz. Üniversiteye diplomalı insan üreten bir fabrika, bir şirket olarak bakıyoruz. Ders kitapları, şoför ehliyet imtihanlarına hazırlanan insanlara verilen basmakalıp kuralların bulunduğu el kitapları biçiminde yazdırılıyor. Çoktan seçmeli sınavlarla, anlama, tartışma, kendini ifade etme, eleştirme yeteneği özürlü insanlar yetiştiriliyor. Her genç, üniversite mezunu! Acele yetiştirilmiş, sorgulama, araştırma, gücü geliştirilmemiş ufku dar papağanlar da üniversite hocaları olacak! Önemli olan, şu anda Türkiye’nin içinde bulunduğu durumu kurtarmak, genç insanları üniversitede okuduğuna inandırmaktır. Bu aldatmaca Türkiye insanına, bu topraklarda yaşayan, canlanması, yaratıcı olarak dünya

kültürüne renk getirmesi gereken kültüre yapılmış en büyük kötülüklerden biridir. Herkes, isteyen, gönlü olan herkes üniversiteye girecektir. Üniversite dediğin zaten nedir ki? Dersaneleri olan birkaç bina. Üç beş öğretici. Göstermelik birkaç teknik araç gereç. Herkes üniversiteye girecektir de üniversite nereye girecektir? Hangi üniversiteye, nasıl bir üniversiteye? Siz bir sürü müsünüz genç arkadaşlarımız? İş, üniversiteye kapağı atmış olmak mıdır? Neden üniversitedeki eğitimin niteliği üstüne talebimiz yok? Neden üniversite gibi üniversiteler istemiyorsunuz? Amacınız yalnızca diploma mı? Sizi “İşte üniversite mezunu oldun” diye kandırmaya çalıştıklarını görmüyor musunuz?

Yazıldığınız üniversiteleri sorgulayın. Üniversite politikalarını, hocaların ne gibi araştırmaları ne adına yaptıklarını öğrenin. Girdiğiniz üniversiteleri yönetenlerin bilimden, araştırmadan, teknolojiden ne anladıklarını, programlarını kimlere, hangi modelleri göz önüne alarak yaptırdıklarını anlayın. Üyesi olduğunuz üniversiteler gerçekten “üniversite” adını almaya layık mıdırlar?

Şunu unutmayın: Meslek sahibi olup, bir an önce “hayata” atılmayı düşünseniz bile, üniversiteniz yalnızca mesleğiniz için hazırlop bilgiler veren bir kurum olamaz. Üniversite elemanlarının bir fabrika yöneticisi ya da mühendisinden farklı olarak, geniş bir kültürü, hayat anlayışı, kültürünü ve insanını kucaklamak için geliştirdiği teorileri olmalıdır. Dünyada bu alanlarda ortaya konmuş araştırmaları bilmeleri, onları değerlendirip yorumlayacak güçleri bulunmalıdır. üniversite meslek diploması üreten bir makine değildir. Sizler de bu makinenin hammaddesi değilsiniz.

Üniversiteleri sorgulamayan, onlardan hesap soramayan bir kültür kokuşur gider. Gençler olarak sorun onlara: “Ne yaptınız bu vatan için? Bu insanın mutluluğuna katkınız ne? Dünya üniversiteleri içinde yeriniz

ne? Ne tür arařtırmaları niçin tercih ediyorsunuz? Bize meslek kazandırmayı mı dūřunuyorsunuz yalnızca? Tūrkiye'deki ūniversite politikası hakkında ne dūřunuyorsunuz? Biz gençleri nasıl gōrūyorsunuz? Bir an ūnce diploma verilip bařtan savılacak bař belaları gibi mi? Kimiz biz sizin için?"

Kendinize sorun: Nasıl bir ūniversite istiyorsunuz? Kupkuru yetiřmiř, ezberci, basmakalıp gōrūřlerin bulandırdıęı kafalarıyla, bıkkın, yorgun insanların yařadıęı bir yer mi ūniversite? Hiç arařtırma heyecanı yařayan, bu heyecanı ūęrencilerine ařılamaya çalıřan hocalarınız oldu mu? Nasıl hocaların elinde olmak istersiniz? Temiz giyimleri ve zoraki tebessūmleriyle ellerindeki sopaları ūnceden çizilmiř řekiller ūstūnde gezdiren televizyon yūzlū hocalardan ūniversite ruhunu yařayabilir misiniz?

Yaratıcı insanların yetiřtięi, būyuk bilimadamlarının, sanatların, dūřūnūrlerin, kūltūr adamlarının yeřerdięi ūniversitelerin nasıl kurumlar olduęunu ūęrenin. Teorinin, dūřūnmenin, hayal gūcūnūn kūūmsendięi, gōsteriřin, iř bitiricilięin, basmakalıp arařtırmaların yayılıp, kitapların yazıldıęı, gōrūnūřte bir yıęın teknik araç gereçle tıka basa doldurulmuř, tartiřmanın, eleřtirinin, alternatif gōrūřlerin ūretilmedięi kurumlara mı ūniversite diyeceęiz?

Bu ūlkenin insanı, giderek yozlařan liselerini, ūniversitelerini sorgulamak, onlardan hesap sormak zorundadır. Sayısı hızla artan bu kurumların, yūzlerce yıldır insanın gōznuru el ve dūřūnce emeęi ile ortaya koyduęu bilgileri arařtırma yollarını yozlařtırmasına, ayaęa dūřūrmesine izin vermemelidir.

Ūniversite kapılarında acı çeken gençlerimizi anlıyorum. Onların ūnlerine ōzūm olarak getirilen sorunları irdeleyeceklerine, kendilerine yakıřan bir dūnyayı sezip, bunun için eęitimi, eęitim dūzeninin iřleyiřini, amaçlarını, temel ilkelerini sorgulayacaklarına inanmak istiyο-

rum. Sorun, bu topraklarda yaşıyan hepimizin sorunu-
dur. Sürü olmayın genç arkadaşlarım! Güdülmeye karşı
direnin. Bu ülkenin sorunlarına, kültürüne, eğitime,
üniversitelerine sahip çıkın. Yaşanası bir dünya için bu
dünyanın kültürel temellerini atmada, yeri çok önemli
olan üniversitelerden ayrı düşünmeyin kendinizi. Yoz-
laşmaya sıradanlaşmaya, sığlaşmaya karşı çıkın. Ananızı,
babanızı, üniversite mezunu büyüklerinizi, üniversitedeki
hocalarınızı, hele hele önünüze çözüm olarak tehlikelerle
dolu yolları öneren politikacıları eleştirin. Onlarla tartı-
şın. Gönlünüzdeki dünyayı onlardan talep edin!

Susarsanız, bu makinenin dişlileri arasında parçala-
nıp gitmiş diplomalı insanlar olursunuz. Anlamını kav-
rayamadığınız bir hayatın aman vermez akışı içinde, yal-
nızca kendini kurtarmaya çalışan, ödünler vere vere ken-
di yüzünü, kişiliğini, varlığını yitirmiş bir "sürü insanı"
durumuna gelirsiniz.

Üniversiteler böyle bir duruma düşmemeniz içindir.
Durmayın! Talep edin!

İŞE YARAMAYAN BİLGİLERLE HAYÂLLER ÜNİVERSİTESİ

Niçin okur insan? Neden okula gider? “Adam” olmak için diyenleriniz olabilir. “Adam”, kültürümüzün yarattığı bir kavram. “Adam olmak” toplumca, o toplumda egemen görüş içinde belli bir “kalıba sokulmak” olarak anlaşılabılır.

Toplum, genç üyelerini kendi kültür çerçevesi içinde eğitir, onları toplumda egemen beklentileri yerine getirecek biçimlere sokmaya çalışır. Okula gitme, okuma bir anlamda topluma uyum çabasıdır da, düzenin bir parçası olma, düzende bir yer edinme uğraşı...

Üniversite, okumanın “son” basamağı olarak görülür. Genellikle, “meslek” orada öğrenilecek, orada avukat, hekim, mühendis, öğretmen... olunacaktır.

İsteyen herkes okumalı, istediği alanda meslek öğrenip, vatanına milletine yararlı olmalıdır. İstediği yere girmiyorsa, beklemeli ya da kazandığı yere girmelidir. Maksat okumak olsun, “açıkta” kimse kalmasın. Avrupa Topluluğu üyeleri, ülkemize bakıp, “maşallah ne de çok üniversite mezunu var bu ülkede” desinler.

Her kentin uygun bir yerine bir kaç bina yapmalı, oradan buradan biraz ders malzemesi, büro malzemesi, bir rektör, üç beş dekan, dört beş öğretmen, akademik unvan için eğitilen genç araştırma görevlileri. Görevlileri kimse araştırmamalı zaten. Onları bir yerlere bırakmalı,

hem ders verdirip hem de unvanlar verdirmeli. Her şeyin çözümü vardır. Niçin okutuyorduk gençleri? Adam etmek için. Adam edilmiş mühendis, adam edilmiş veteriner, adam edilmiş hukukçu. AEMVÜ: Adam Etme ve Meslek Verme Üniversiteleri. DÜ'ler. Diploma Üniversiteleri. UH'ler (Unvanlı Hocalar!) elinde yetişirler.

Üniversiteleri zaten ticari kurumlar olarak düşünmek gerek: Ne kazandırıyorlar ekonomimize? Bir yığın tembel hoca (aslında unvanlı hocaların birçoğu UH'lerin büyük bir bölümü HU'dür: Ağlama sesi veren bu kısaltma, Hocalı Unvan demektir. Önce unvan, sonra hoca gelir çünkü!) devletten bir yığın maaş alıp, ekonomimize hiçbir katkıda bulunmazlar. Hiçbir şey üretmezler. Adam yetiştirmezler. Proje yapmazlar. Üniversiteleri verimli çalışan bir özel sektör şirketler grubu olarak düşünmek gerekir. Üniversiteleri de özelleştirmek doğrudur. Paralı olmalı eğitim. Parayı veren mesleği alır. Diplomayı alır. Hocaları da bu işleyişe katkıları oranında ödüllendirilmeli, işe yaramayanları kapı dışarı etmelidir.

Üniversitede araştırma yapmak gereksizdir, üstelik ekonomik değildir. Dışarıda bizim yerimize araştırma yapan kurumlar, üniversiteler vardır. Araştıma yapmak isteyen oralara gitmeli, üniversitenin parasını boş yere, araştırma yapıyorum diyerek çarçur etmemelidir. Oralarda öğrendiğiyle ülkemizdeki üniversitesine dönüp, hemen öğrenci ve proje üretmeli, gazetelere ülke durumu hakkında görüşler yazmalı, televizyonda panellere çıkmalıdır. ÜÖÜYK'e üye olmalıdır. (Üniversiteli Öğrenci Üretme Yüksek Kurulu). Ülkenin koşullarından, ekonomik gidişinden habersiz, ekonomi ve/ya mühendislik bakışı edinmemiş, kendini birşey sanan ukala hocaları da üniversiteden atmak gerekir. İş bitirici bir ülkede onların işini bitirmek gerekir.

Bakın biz İYBHÜ mensupları (İşe Yaramayan Bilgilerle Hayâller Üniversitesi) kafamızdaki üniversiteyi hâlâ

kuramamışızdır. Zengin bir iş adamının ya da yabancı sermayenin desteğini beklemekteyizdir. Boşuna mı beklemekteyiz? Belki doğrudur. Üniversitemiz zaten bunu öğretir: BB'yi. Boşuna Beklemeyi...

İnsanın resmi olmayan tarihleri ilgimizi çeker. Geçmişini yeniden, bıkmadan temize çekeriz. Unutulmuş kültür adamları, kitaplarını, yazılarını yayınlatabmayan şairler, düşünür taslakları, cemaatımızın faal üyeleridir. İtilmiş, çaktırmış, kovulmuş, başarısız görülmüş, küçümsemiş yine de umutlarını yitirmemiş arkadaşlarımızı toplarız. Binamız yoktur. Yerimiz. Çadırlarımız yeterlidir belki. Uyku tulumlarımız. Yüksekçe bir tepeye, dağa çıkar, orada eğitime başlarız.

Devlet bizi harâmi sanabilir. Değilizdir. Dağ, yersizlikten zoraki mekânımız olmuştur. "Yahu, üniversite dağa çıkar mı?" diyebilirsiniz. Yer gösterilirse kentlere inebiliriz.

Uğraştığımız konular, tartıştığımız sorunlar kimsenin umurunda değildir. Konularımız kentteki diploma üniversiteleriyle aynı olsa bile bakış tarzımız değişiktir. Dünyaya farklı bakmakta sonuna kadar direniriz. Diploma veremeyiz. Unvanlarla başımız hoş değildir.

Ortaya ateş yakar, çevresinde toplaşırız. Türküler söyleriz. Yıldızlar yakınımızdadır. Toprak ayaklarımızın altında. Yıllarca tartışırız. Araştırırız. Yazarız. Söyleriz. Heyecanımız ve çevresinde çömelip ısındığımız ateş hiç sönmez. Çünkü ateş içimizdedir. Sıkılan ayrılır. Kimseyi zorlamayız. Anarşi ve muhabbet ana ilkelerimizdir. Kafamızdaki toplumu, kafamızdaki insanı yüreğimizle ararız.

Aramızdan ustalar çıkabilir. Ustalar kendiliğinden çıkar. Kimse yaşından, cinsiyetinden, soyundan dolayı usta değildir. Yarattığı düşüncelerden, hayâllerden kaynaklanır ustalık. Üstelik kalıcı da değildir. Yaratıcılık bittiğinde bir başka yaratıcı usta, eskisinin pabucunu dama

atıverir.

Gezeriz. Dünyayı tanımaya çalışırız. İşimiz insanlardır. İnsanı içten yaşamaya, öğrenmeye çalışırız.

Peki İYBHÜ'nün parasal desteği nereden gelir? Henüz böyle bir üniversite yok. Parası hiçbir yerden gelmiyor. Bilgilerin ve hayallerin işe yaramaması görece bir bakıştan gelir. Bu üniversite üyeleri için bilgiler ve hayaller yamsalsal öneme sahiptirler. "Teknik" gözle, yararcı bir anlayışla ele alınmamaktadır. Çıkarsız bir teori, son derece yüksek bir şiddete sahip heyecan ve tutku, kültürün geçmişine serüvenci bir ruhla bakabilme coşkusu, farklı düşüncelerle iletişime geçebilme kaygısı, mizahın acılı gücü, dışımızda olanı içimize şindirebilme çabası, içimizde dünyalar oluşturma özlemi bize yaratma heyecanı verir.

Her kentinde üniversiteler olan bir ülkenin dağlarından birinde böyle bir üniversite bulunması ülkeye zarar vermez. İsterse kolluk kuvvetlerini gönderip denetleyebilir de.

İYBHÜ eğer kentlerimizden birinde kurulmazsa, adının DÜ (Dağ Üniversitesi!) olması konusunda öneriler geliyor. Adı hiç de önemli değildir. Tarihin yüzlerce yıl sonra bu üniversiteyi hangi adla anacağını kimse bilmiyor. Anıp anmayacağını da. Kentsiz dağ kalmayacağı konusunda da ihbarlar almaktayım.

ÜNİVERSİTENİZDE, SOKRATES HİÇ GÜL KOKLAYABİLDİ Mİ?

Nasıl yaşıyoruz? Yaşıyor muyuz gerçekten? Sürüp gidiyor mu hayat, yoksa biz mi sürdürüyoruz onu? Ardımızda mı hayat, önümüzde mi? Yanıbaşımızda mı? Üstümüzde mi yoksa? Buyruklarla mı yaşıyoruz? Altınızda mı? Çiğneyip geçiyor muyuz?

Boşverelim mi sorulara? Nerede hani Ömer Hayyam, gelsin kurtarsın bizi. "Takmayın kafanıza" böyle soruları. Bir kez geliyoruz dünyaya, doya doya yaşayalım. Sorarak, soruşturarak, sorgulayarak yaşamamanın yararı ne? Neyimizi düzeltebilir ki? Hani, kim düşünce düşünce mutlu olmuş? Hangi düşünce, insanı daha "zevkli", daha keyifli bir yaşama götürmüştü? Düşünce, hayata aykırı değil mi? Bozmaz mı onu? Rimbaud ne demiş: "La rose est sans pourquoi", "Gülün yoktur niçini". Var mıdır? Niçinini kurcalayan akıl, gülün kokusunu "duyabilir mi?"

Sokrates, irdelenmemiş hayatın yaşamaya değmeyeceğini söylüyor. Neden? Bakın bu savı anlamak için de sorulara gerek var. Peki, Sokrates, gülün kokusunu duyabildi mi?

Düşünceyle ve düşünmeden yaşamak. Bir ringde iki dövüşçü mü?

Anlamaya çalışalım: Düşünceyle kurutulmuş bir hayat. Düşünce soldurabilir gülü. Düşüncenizle dokunursunuz soluverir. Hayatın düşünceyle istilası, her zaman

tehlikelidir (Bu tehlikeyi sezme de düşünmeyi gerektirmiyor mu?). Düşüncenin hayata zulmü. Gülün kokusunu duyurmayan düşünce. Öldürücü. İrdelemenin neşteri, parçalıyor yaşananı.

Düşüncenin kör ettiği, burunsuz, kulaksız, parmak-sızlardan mısınız?

Anlamak için düşünüyorduk. Bilgimiz beynimizden fışkırıyor, elimizi ayağımızı bağlıyor, burnumuzu tıkıyor, parmak uçlarımızın duyarlığını yok ediyordu. Düşünce ateşinde kızdırılmış bakışlarımız, neye yönelse, dağılıyordu onu. Dağlanmış bir yaşama. Belki düzenli, belki apaçık, herşeyin yerli yerinde olduğu, planlandığı, ölçülüp biçildiği, akıllı biçimde yaşanan bir hayat.

Bilgimiz ve düşüncelerimiz, sorgulayıcı tutkularımız, entellektüel kuşkularımız. Aydın biz. Aydın: Hayatımız düşüncenin egemenliği altındadır. Uçtayız. Kurumuş. Sözcüklerimizin içi boşalmıştır. Şiirler okusak, yazsak da. Yüreğimizin tırısı yitmiştir. Heyecanlarımız bile yapmacıktır. Parçalanmışızdır. Düşünce parçalamıştır, bizi. Bölük pörçük olmuşuzdur. Çözünmeye başlamışızdır. Beynimiz bir radyoaktif elementin radyasyon yayması gibi, zehirlenmiş düşünceler yaymaktadır çevresine.

Peki, düşünmedik, düşünmedik de kurtulduk mu? Okumadık, ilgilenmedik. Konuştuk, gülüştük, seviştik, yedik içtik. Şaraptaki hakikati, ancak düşünebilen bir kafa, duyabilen bir yürek bulabilir. Hayyam, hayatını dümbelek çalarak mı değerlendirdi dersiniz? Yoksa, meyhanede saki miydi, ömrü boyunca? Matematikçi, hem de başarılısından matematikçi olduğunu söylüyorlar, söyleyenlerin yalancısıyım.

Gülün niçininin, niçin olmadığını yine düşünebilen biri anlayabilir. Gülün kokusu aklını almıştı Sokrates'in: Mutluydu. Öyle de öldü. Bizde örneğini çok sık gördüğümüz asık suratlı, buzluca bakışlı, kendini beğenmiş uyur gezer biri değildi. Burnu olan biriydi: Anlatılanlar

doğruysa, kendine özgü, basık bir burnu vardı: Hayatı koklamaktan. Hayatı koklayamayan, düşünemez. Gülün renginde büyülenmeyen. Gökyüzüne, bakışını çevirmesi bundandı.

Sokrates gülü kokladı. (Tarih kitapları yazmayabilir. Aldırayın. Sokrates'i okuyun. Anlamaya çalışın. Sokrates olun. Anlayın. Gülü koklamadan düşünölmüyor.)

İki insan: Boş kafa. Haz avcılığını yaşama sanan. Ağır kafa. Düşünmekten yere yapışmış. Sakınalım.

Dolu dolu yaşamak, yoğun yaşamak. Bağımsız. İçi olan. Gülün renginden, kokusundan, sözcüklerin titreşimlerine ulaşmış, en soyut düşüncelerin, karmaşık kavramların bağından damıtmış içkisini.

Üniversite: İçinde Sokrates'lerin dolandığı. Gönlü, gözü, kulağı, yüreği, beyni, burnu olanların tartışıldığı, söyleştiği. Papağanların, tüccarların, tüccar adaylarının değil. Hangi üniversitede gül bahçesi var, arkadaşlar? Hangi üniversitede Sokrates'leri sınıfta bırakıyorlar? Bırakanlara ceza: Defterlerine yüz defa bu tümceyi yazsınlar: "Sokrates gülü kokladı."

Burnu olanlara, gülü arayanlara, duyarak, duygularıyla için için düşünenlere selam ederim.

AŞKIN GÜCÜ VAR MI?

Aşk var mı? Bu sorunun yanıtı neye “aşk” dediğinize bağlı. Ama neye aşk dendiğinin anlaşılabilmesi de, bana sorarsanız, onun içten yaşanmasına dayanıyor. Ona dıştan bakıp, var ya da yok diyebilirsiniz. Çoğu kez sıradan betimlemeler çıkar, dıştan bakıştan. Aşk psikolojik ya da sosyolojik bir olgudur. Bir dişi vardır bir de erkek. Doğa vardır. Freud amca vardır, Reich vardır. Foucault da vardır, Lacan da. Marx’a dayanan nice aşk çözümlmeleri dinlemişimdir.

İnsanlar cinselliklerini abartırlar. Duygularını işe karıştırırlar: Aşk olur. Gençlikte yaşanan birşeydir. Ergenlikte. Büyüyünce geçer.

Doğanın insana oynadığı bir oyundur, örneğin Schopenhauer böyle buyuruyor. İçimizdeki doğa azar, ona aşk deriz.

Sevgilimizle sevişemediğimiz için yanar tutuşur, aşk deriz adına. Sevişince geçer.

Mide ağrısı gibi yorumlayanları vardır. “İlacını iç geçsin. Ya da sıcak tut karnını.”

Aşk gelir: Tıpkı hastalık gibi. Sıkılırız. Acı çekeriz. Utanırız. Geçsin diye bekleriz.

“Koca adam utanmadan aşık olduğundan söz ediyor” deriz. “Kırkından sonra azmış!” Cüzzama yakalanmış gibi, şimdilerde AIDS illetine tutulmuş gibi. Kimilerimiz hastalığımızın nedenlerini de kestirir: “Çocukken öksüz

büyüdü garip, yıllar sonra annesine benzer bir kız çıktı karşısına şaşırdı, kaldı.”

Gerçekçi insanlar âşık olmazlar. Aşk bir yanılsamadır ya da sanrı! Bir hekim düşünün, kafanıza kordonları ilâş-tirip, sürekli olarak kordonların bağılı olduğı ekrana ba-karak, “Sen âşık değilsin!” diyor, kime inanacağız, yüreği-nizdeki ürpertiye mi, hekimin ekranındaki titreşimlerin görüntüsüne mi? Bir keskin sosyolog düşleyin: Sizin top-lumsal, sınıfsal konumunuzu çözümleyerek, bu sosyo-psikolojik ortamda aşkın olmadığını söylüyor. Geceler bo-yu çektiğiniz acının verdiği sıkıntıyla, adamın sözlerine inanıp rahatlar mısınız? Yoksa döver misiniz onu? (Ben olsam, gülümserim yalnızca. Sosyoloğun teorisinin yeter-sizliğini söylerim. Benim durumumu açıklayamadığına göre, yanlış olmalı hipotezleri diye düşünürüm.)

Şimdilerde biyolog, kimyacı ve farmokologların hışmı-na uğradı aşk. Hormonların insafına bırakıldı.

Aşkın kimyasını bilmeyen budalalara âşık denir. Hor-mon tahlili yaptırın, kanınıza, belki de idrarınıza bir bak-tırın âşık mısınız değil misiniz? Şimdi kahvelerde ellerin-deki aletlerle “tansiyoncular” dolaşüyor. Gün gelir âşkçılar da dolaşır. “Hadi âşkçı geldi, aşkınıza bakıyor.” “Âşkçı kardeş bir baksana aşk durumum kaç, fazlaysa ilacımı alayım” dersiniz belki.

“Aşk, geçer canım. Büyü, unutursun. Unutamıyor-san, şu ilacı iç, Falancaya görün. Şu yöntemi izle...”

Aşk yoktur. Varlığı, hastalıklı, istenmeyen bir hâlin ortaya çıkması demektir.

Nice cerrah, nice aşk hastasının yüreklerini, beyinle-rini açmış ve orada aşkı görememiştir. Aşk uru diye bir uru bulsalar keseceklerdir. Psikologlar kafalarındaki aşk teorileriyle hastalarını iyileştirmeye kalkarken çoğu kez ona “dıştan” bakmışlardır.

İstatistikçiler yaş ve cinsiyete göre ülkedeki âşık sa-yısını saptamaya kalkmışlar, kimi “vizyon sahibi, risk al-

mayı seven, liberal cin fikirliler" aşk mühendisliği kurup, aşkın, üretimi nasıl arttıracığını düşünmeye başlayarak, hızla fikir üretmişlerdir.

Yayıncılar, pembe dizilere dadanmışlar, müzik sanayi aşktan bol para kazanmıştır. Kimi uyanıklar, "10 ders-te aşk sanatı" gibi kitaplar yazmışlar, cinsel ilişkinin adına "aşk yapma" demişlerdir. "Savaşma, aşk yap."

Böyle bir dünyada aşk yoktur. Olacağını da sanmıyorum.

AŞK DANGALAKLARI

"Ben çok duyarlı bir insanım. Sanatçı inceliği var bende. Güzel olan herşeye aşığım. Aşkı kaldırırsanız, ölür giderim."

"Bendeki mangal gibi yüreği görüyor musun, sevgilim? Nasıl seviyorum, seni ama! Kimse seni, benim seni sevdiğim gibi sevemez. Benim hayatım aşktır, ne demek hayatım, aşkın kendisiyim ulan, ben!"

(Üç-beş ya da altı ay sonra "aşkın kendisi olan" bu adamı, sevgilisinin ağzını burnunu dağıtırken, yakalarlar.)

Belki de Amerikan dizilerinin etkisiyle, herkes, herkesi, herşeyi seviyor. "Seni seviyorum!", önümüze gelene söylediğimiz bir söz. "Seni seviyorum, Türkiye!" İnsan böylelerini duydukça, "yesinler seni, ne de sevecen insan" diyesi geliyor. Birileri gidip, bu bütün Türkiye'yi seven insandan biraz borç istese ya. Acılarını üleşmeyi dilese.

Herkese gülümseyin, herkesi sevin. Bütün insanları sevip, acılarınızdan kurtulun. Herkesi kucaklayın. Herkesi merhaba deyin. Her derde devâdır aşk. Öpüşün, koklaşın. Yüreğinizi insanlara açık tutun.

Dikkat: Sevgi, bir bilinç işidir. Bilgi ve düşünceyle gelişir. Aşk zordur. Hergün çalışmak gerekir: Aşk çalışmak, Ucuz değildir, ayağa düşürülmemelidir. İnce bir iştir.

Acılarla hayal kırıklıklarıyla büyür. Sanatla, düşünceyle, engin bir iç dünya ile beslenir.

Aşk, salt uyum değildir. Sömürülmeye, sömürmeye kolayca yol açabilir. Ne aşk körü ne de aşk enayisi olmayalım. Aşk erbâbı olmak kolay değildir, aşk eri olmak.

AŞKI İÇTEN YAŞAMAK

Aşk, salt bir duygu değildir. Bir eylemdir de. Yaratıcılığın kaynağıdır. Benim anladığım anlamda aşk, ancak aşkı yaratabilecek niyeti ve gücü olanların başarabildiği bir insan etkinliğidir.

Cinsellikle sınırlı değildir. İnsanlar, düşüncelere de, ülkülere de âşık olabilirler. İnançlara âşık olanlar da vardır. Aşkın nesnesi üstüne yasaklama getirilemez.

Gelip geçici tutkuların, sık yürek çırpıntılarının, bilgisizliğin, deneyimsizliğin, hamlığın, hırsın, çıkarın yeri yoktur aşkta.

“Nereden biliyorsun?” dersanız, “Ben aşkı böyle yaşadım, yaşıyorum, derim.” “Vah vah, koca adam, kendini âşık sanıyor” dersanız, ben de size, “Vah, vah, kendini gerçekçi sanan aşk körlerindensiniz” derim.

Asıl gerçekçi âşık olandır. Çünkü aşk, gerçekliğin o zamana değin farketmediğimiz boyutlarını gösterir. O zamana dek “sıradan bir kız” olan sevgili, “birden” değişir. Onunla birlikte dünya değişir. Göremediğiniz ağaçları, kuşları, böcekleri görür, duyamadığınız sesleri duyar-sınız. Aşk gerçekliğin perdelerini “açar”.

Unutmayalım: Aşk emek ister. Bakım ister. Uğraşmak, didinmek. Yılmamak. Yaşanan sıradan dünyanın içinde kalarak, dışında durursunuz. O nedenle, görüşünüz, düşünceniz, kavrayışınız değişir. (Hekime götürmeye kalkmaları ondandır: “Amacası, şu oğlana bir bakıver, huyu suyu değişti, nicedir”)

Aşk özgürlük ister. Bağımsızlık. Hipnotize edilerek,

âşık durumuna sokulamazsınız. Aşık taklidi yapabilirsiniz belki.

Aşkta ezme, ezilme yoktur. Zâlim ve mazlum. O nedenle çoğu arabesk şarkılardaki aşk sözleri, aşktan başka herşeyi anlatır.

Aşkta başkaldırı vardır. Eleştiri. Sevgili eleştirir ve eleştirilir. Yoksa aşk geliştirici olamaz. Yaratıcı olamaz.

Aşk insanı güzelleştirir. İç güzelliğinden söz ediyorum.

Sorun, aşkı yok edici kuşku körlüğü ile onu ayağa düşüren aşk enayiliğinden kurtulabilmektir.

İletişimdir aşk. Aşk eri ileşitime güvenir. Sevgiliyle olan sorunlarını, dünyayla toplumla olan sorunlarını iletişim gücüyle, içindeki ateşle çözmeye çalışır. İçinde yarıdağ vardır. Yerinde duramaz. Coşkulu, heyecanlıdır. Aşk pısrıklığa aykırıdır. Edilgenliğe düşmandır.

Sanat ve bilim, yaratıcı atılımlarını aşkla yapabilirler. İçinde fırtına esmeyen, gerçeği aşkla yaşayamayan yaratıcı olabilir mi?

Şoktur. Bizi derinden sarsar. Gerçeği alışkanlıkların karanlığında yitirmemizi önler. Yılışıklığı, cıvıklığı. Sığlığı.

Aşk hep vardı. Platon'un Eros'u, bizi hakikate götürüyordu. Ressamların, müzisyenlerin, edebiyatçıların, yüzyıllardır konusu oldu. Romantizmin çarpıtmasına da uğradı. Şimdilerde medya onu sömürüyor.

Aşkla değiştirilmemiş dünya, görünüşte, toplumsal, ekonomik, politik yönlerden değişse bile, içten değişmemiştir. Aşk maddi koşulların değişmesinden etkilenir ama, bu koşulları etkiler de.

Aşk, afyon değildir.

Kendisine gerçekçi deyip de aşkı tanımamış hiç de üstüne düşmemişe, gerçekteki aşkı görmemiş ben gerçekçi demem.

Düşlerim de düşüncelerim de gerçeğin değiştirilmesinde aşk enerjisiyle çalışırlar. Aşkın kimyasıyla uğraşan

dostlarıma kimyanın aşkını yakalayabilmeleri, aşk enerjisini elde edebilmeleri için kendilerini hayata açmalarını dilerim!

Düşten çıkarak, düşünceye. Düşünerek
teknolojiye. Hayatımıza sahip çıkmaya.
Teknolojiyle diyaloga geçmeye. Ona alternatifler
yaratmaya. Düşlerle beslenen düşünceye. Arayan,
soran, teknolojiler yaratıp, yarattığının altında
ezilmeyen düşünceye.

ISBN 975-533-116-6

9 789755 331164